

Concept Cultuurscan Eindhoven

Mei 2023

De Cultuurscan is een momentopname, maar geen enkel moment in de geschiedenis bestaat geïsoleerd. Het is altijd verbonden met het verleden en met de toekomst.

In de Cultuurscan 2023 kijken we terug, meestal tot het moment van de vorige Cultuurscan in 2019 en als uitzondering op de regel soms nog verder terug. Bij de vaststelling van de Cultuurbrief 2021-2024 in november 2019 waren de vooruitzichten voor cultuur in Eindhoven uitstekend: het jaar 2019 bleek qua activiteiten en bezoekers een topjaar. Dankzij de Regio Deal, die in 2018 werd afgesloten met het Rijk, werd er extra geïnvesteerd in culturele voorzieningen in de stad en regio. Door middel van de samenwerking met de provincie en het Rijk werd er bovendien actief ingezet op verbreding van cofinanciering door andere overheden, waardoor zowel bestaande als nieuwe initiatieven kansen hebben gekregen om te groeien.

Coronapandemie

Sinds 2020 zijn er onverwachte disruptieve ontwikkelingen geweest met een grote impact op de hele samenleving en dus ook op de culturele sector en het culturele leven in de stad. De coronapandemie heeft Nederland twee jaar lang in zijn greep gehouden. Sinds maart 2022 kon de culturele sector weer open en beginnen om te herstellen. Tegelijkertijd zijn sommige aspecten in het culturele leven simpelweg veranderd, bijvoorbeeld vanwege digitale mogelijkheden voor makers en publiek. In februari 2022 begon de oorlog in Oekraïne, wat verregaande gevolgen met zich meebrengt voor de rest van de wereld. Gevolgen voor geopolitieke verhoudingen en economisch verkeer en de energiecrisis worden gevoeld in de hele maatschappij. Een groot aantal vluchtelingen uit Oekraïne heeft zich sinds begin 2022 gevestigd in Eindhoven.

De uitdagende omstandigheden van de afgelopen jaren vergroten de druk op de samenleving. Deze ontwikkeling vraagt ook van de culturele sector om commitment en actie. Makers en culturele organisaties zijn zich er terdege van bewust dat ze een belangrijke rol kunnen én moeten vervullen om ontmoeting en verbinding te faciliteren. Velen hebben oog en oor voor actuele knelpunten en besteden in hun werk aandacht aan maatschappelijke vraagstukken.

Turbulente tijd

Ondanks dit alles staat Nederland niet stil. Zowel de bevolking als de economie groeit. Dit brengt ook problemen met zich mee: er is sprake van woningnood en er is een ongekende krapte op de arbeidsmarkt. Deze knelpunten zijn ook duidelijk voelbaar in de culturele sector. Al met al bevinden we ons in een turbulente tijd, die verwachte en onverwachte obstakels met zich meebrengt. Voor Eindhoven geldt hetzelfde: er is sprake van snelle groei, maar de verschillende crises uit de afgelopen tijd drukken ook hun stempel. In deze Cultuurscan bekijken we hoe de kunst- en cultuursector in Eindhoven zich in de huidige tijdsgeschiedenis ontwikkelt. Het is een beschrijving van de huidige situatie op basis waarvan we het gesprek over de toekomst willen vormgeven. Want tenslotte is de Cultuurscan ook een belangrijke bouwsteen voor de Cultuurbrief, het voorstel voor toekomstige ambities en beleid van de gemeente Eindhoven voor cultuur.

Dit is de tweede conceptversie van de Cultuurscan. Het team van Cultuur Eindhoven heeft er met toewijding aan gewerkt, samen met veel verschillende stakeholders die de afgelopen maanden hun input en feedback hebben gegeven. Veel dank voor ieders bijdrage en betrokkenheid! Samen zijn we erin geslaagd een zo volledig mogelijk beeld

van de huidige staat van cultuur in Eindhoven neer te zetten. Wel zijn er nog een paar blinde vlekken. We baseren ons op bestaande onderzoeken van relevante partijen, maar ieder onderzoek heeft ook een bepaalde afbakening die we hierin hebben overgenomen. Als Cultuur Eindhoven hebben we contacten met veel professionele makers en organisaties in de stad, of ze nou gesubsidieerd zijn of niet. We hebben echter nog weinig zicht op informele netwerken van amateurkunst en cultuuruitingen van nieuwkomers in Eindhoven. De diversiteit van culturele uitingen en beleving is ongetwijfeld rijker dan in deze Cultuurscan is beschreven.

In de Cultuurscan kiezen we voor drie perspectieven: dat van de stad, van de culturele sector in de breedste zin van het woord en dat van gebruikers van cultuur. In ieder hoofdstuk onderzoeken we één van de perspectieven aan de hand van data uit bestaande onderzoeken, gegevens die we hebben verzameld bij de uitvoering van het cultuurbeleid de afgelopen jaren en kennis en bevindingen van onszelf en stakeholders met wie we het gesprek hebben gevoerd. De rode draad van de perspectieven leidt ons naar actuele knelpunten en uitdagingen die we in het laatste hoofdstuk uiteenzetten. Deze vormen één van de bouwstenen voor toekomstige ambities en komen aan de orde in de Cultuurbrief 2025-2028.

In de zomer zullen we deze conceptversie nog aanvullen met gegevens uit de jaarverantwoordingen van gesubsidieerde organisaties over 2022. Begin september wordt de definitieve versie van de Cultuurscan aangeboden aan het Eindhovens college van B en W als onderdeel van ons advies over cultuurbeleid voor de komende subsidieperiode.

Tanja Mlaker
Directeur-bestuurder Stichting Cultuur Eindhoven

1. Perspectief van de stad	01
1.1 De staat van Nederland	03
1.2 Groeiend Eindhoven	05
1.3 Culturele stad	09
1.4 Conclusie	17
2. Perspectief van de sector	19
2.1 Cultuursubsidies	21
2.2 Impact van coronacrisis	27
2.3 Ontwikkelingen en trends	31
2.4 Beeld van de culturele sector	35
2.5 Uitvoering van subsidiebeleid	52
2.6 Conclusie	54
3. Perspectief van gebruikers van cultuur	55
3.1 Publiek	57
3.2 Cultuurparticipatie en cultuureducatie	69
3.3 Samenwerking van culturele organisaties met overige domeinen	81
3.4 Conclusie	82
4. Uitdagingen en dilemma's – terugblik en vooruitblik	83

1. Perspectief van de stad

Leeswijzer

In dit hoofdstuk kijken we eerst naar de huidige staat van Nederland. Van daaruit zoomen we in op algemene trends in Eindhoven. Vervolgens kijken we naar de huidige staat van kunst en cultuur in Eindhoven. Door breed te beginnen, is het makkelijker om trends op lokaal niveau beter te duiden. Als we het hebben over de huidige staat van Nederland, Eindhoven of de kunst- en cultuursector, is het niet altijd mogelijk gebleken om de meest actuele cijfers te gebruiken. Hierdoor wordt in dit hoofdstuk soms data aangehaald uit 2022 of 2021. Als er geen recentere cijfers te vinden waren, is kritisch gekeken of de data recent genoeg zijn en er geen aannemelijke reden is dat deze gegevens niet langer van toepassing zijn.

Voor de stukken over de stad, zijn we vooral op zoek gegaan naar gegevens over de gemeente Eindhoven. Deze waren niet altijd beschikbaar, waardoor we soms ook hebben gekeken naar gegevens die gelden voor de omgeving. Hierdoor zullen we het dus soms hebben over de Brainport-regio of Zuidoost-Brabant. Deze twee benamingen beslaan dezelfde 21 gemeenten. We gebruiken verder diverse bronnen waarin onderscheid wordt gemaakt tussen disciplines. Dit onderscheid wordt in deze Cultuurscan op dezelfde wijze toegepast.

1.1 De staat van Nederland

Om later in dit hoofdstuk beter in te kunnen zoomen op de regio en stad Eindhoven, is het belangrijk om eerst de ontwikkelingen op nationaal niveau te schetsen. Welke trends en ontwikkelingen zijn er gaande en welke positie neemt Eindhoven hierbij in als vijfde stad van Nederland?

Sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen

Onderdeel van deze roerige tijd zijn de onder spanning staande verhoudingen in de samenleving. Het vertrouwen in de politiek is bijvoorbeeld laag. Aan het begin van de pandemie kende het vertrouwen van burgers in de politiek een flinke opleving.¹ Hierna is dit vertrouwen echter gekelder, en op dit moment geeft de helft van de Nederlanders aan onvoldoende vertrouwen te hebben in de politiek.² Hiervoor worden onder andere de toelagenaffaire, de energie- en wooncrisis en het gebrek aan daadkracht genoemd als redenen.

Ook de verhoudingen tussen burgers onderling zijn verslechterd. De coronacrisis wordt als een van de redenen gezien voor de versterkte polarisatie in onze samenleving: 'Door heel Nederland zien we dat het met elkaar samenleven steeds meer onder druk komt te staan, omdat de lontjes korter worden en bestaande kwetsbaarheden en problemen uitvergroot worden.'³ Hoewel veel mensen dus polarisatie en verharding ervaren, blijkt uit wetenschappelijk onderzoek naar polarisatietrends juist niet dat verschillen in opvatting over de hele linie groter worden.⁴

Verder meldt het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dat verschillen op het gebied van kansen, maatschappelijke positie en opvattingen de sociale samenhang onder druk zetten. Ondanks de economisch gunstige omstandigheden en het beleid dat tot doel heeft om ongewenste sociale verschillen tegen te gaan, laat onderzoek zien dat verschillen tussen groepen in Nederland in de periode 2014-2020 ongeveer gelijk zijn gebleven.⁵ In de periode na 2020 is het risico op armoede en daaruit voortvloeiende ongelijkheid weer toegenomen.⁶ Ook in het basisonderwijs is het verschil in kansen te zien. Dat verschil was voor 2014 kleiner dan nu: na 2014

is de kansenongelijkheid gestegen. De afgelopen jaren is de ongelijkheid op dat hogere niveau blijven steken, ondanks de sterkere aandacht voor kansenongelijkheid. Ook neemt de sociale mobiliteit in Nederland sinds 2008 af, en gaat deze daling sneller dan in andere landen.⁷

Economie

De Nederlandse economie van de afgelopen jaren is het beste te beschrijven als turbulent. Allereerst kende de economie in Nederland in 2020 een dip door corona. Landelijk kromp de economie met 3,7%. In 2021, nog tijdens de pandemie, veerde de economie alweer terug, zowel in Nederland als de rest van de wereld.⁸ Het snelle herstel van de economie zorgde voor een verhoogde druk op toeleveringsketens, waardoor de inflatie steeg.⁹ De oorlog in Oekraïne speelde hierbij ook een grote rol. Mede door de oorlog en Europese sancties tegen Rusland steeg de prijs van energie (elektriciteit en gas) enorm. Energie was in 2022 gemiddeld 114 procent duurder dan in 2021. De totale inflatie in 2022 was hierdoor 10%, het hoogste percentage sinds 1975.¹⁰ De verwachting is dat de economie in 2023 minder hard zal groeien, namelijk een toename van 1,5% van het bruto nationaal product.¹¹

Ondanks de snelle opleving na corona ziet de Nederlandse economie er momenteel niet rooskleurig uit. Vanwege de hoge energieprijzen groeide de energiearmoede in Nederland. Eind 2022 leefden ruim 600.000 huishoudens in energiearmoede. In 2020 ging dit om ongeveer 510.000 huishoudens.¹² Ook de huizenmarkt staat nog steeds onder druk. Sinds 2013 zijn de huizenprijzen gestegen, een ontwikkeling die tijdens de pandemie bleef doorzetten. Inmiddels is er sprake van een daling, maar wel nog steeds een tekort aan woningen.¹³ Ook de prijs van huurwoningen stijgt al jaren door het tekort aan woonruimte. In 2022 steeg de prijs van huurwoningen met gemiddeld 3% in Nederland. Tot slot staat ook de arbeidsmarkt onder druk. Mede door het snelle opkrabbelen na corona en door de vergrijzing, is er een enorme krapte op de arbeidsmarkt. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) was er in het derde kwartaal van 2022 een werkloosheid van slechts 3,7% van de beroepsbevolking.

Actuele uitdagingen

In de afgelopen jaren is de aandacht voor diversiteit en inclusie enorm gegroeid. Internationale bewegingen zoals #MeToo en Black Lives Matter hebben veel aandacht gegenereerd voor het bereiken van gelijke behandeling. Ook op nationaal niveau is diversiteit een veelbesproken onderwerp. Schandalen zoals bij The Voice of Holland en talloze gevallen van (institutioneel) racisme hebben het bewustzijn hierover verhoogd.¹⁴ Verder is ook de aandacht voor het Nederlandse slavernijverleden gegroeid. Meerdere gemeenten hebben bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar hun aandeel in de Nederlandse slavenhandel.¹⁵ In december 2022 bood de Nederlandse regering excuses aan voor het slavernijverleden.¹⁶ Hoewel er weinig harde cijfers te vinden zijn op het gebied van diversiteit en inclusie, is er wel onderzoek gedaan naar de ervaring van discriminatie. In 2018 heeft 27% van de Nederlanders discriminatie ervaren, en 11% heeft een incident meegemaakt waarbij misschien sprake was van discriminatie.¹⁷ Mensen met een migratieachtergrond, moslims, jongeren, lhbt'ers* en mensen met een beperking ervaren het vaakst discriminatie in Nederland. Hierbij hadden mensen het vaakst last van ongelijke behandeling en negatieve bejegening.

De laatste jaren zijn de gevolgen van klimaatverandering steeds duidelijker voelbaar. Het beperken van de opwarming van de aarde wordt een erg belangrijke uitdaging voor de komende jaren. Het laatste rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) stelt dat wetenschappelijk vaststaat dat de mens verantwoordelijk is voor de verandering van het klimaat en deze kan beperken door het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. Tijdens de hittegolven van 2018, 2019 en 2020 was Eindhoven al meerdere keren de warmste plek van Nederland en bij noodweer is er in de stad steeds meer wateroverlast.¹⁸ In het bestuursakkoord 2022-2026 van Eindhoven heeft duurzaamheid een prominente plek. In de Eindhovense klimaatverordening is als doel gesteld om in 2050 een klimaatneutrale stad te zijn.¹⁹

Een andere actuele ontwikkeling is digitalisering. Hoewel digitalisering al langer een trend is in Nederland en de rest van de wereld, is deze door corona nog eens extra zichtbaar gemaakt. Zaken als online winkelen, betalen en vergaderen behoren voor veel Nederlanders inmiddels tot alledaagse bezigheden. Ook buiten het persoonlijke domein worden processen op steeds grotere schaal gedigitaliseerd.²⁰ Er liggen bijvoorbeeld veel kansen bij het inzetten van digitale middelen en kunstmatige intelligentie voor het versnellen van processen. De verwachting is dat dit bij kan dragen aan meer werkgelegenheid, verduurzaming en een inclusievere samenleving.²¹ Digitalisering is niet alleen globaal maar zeker ook nationaal sterk aanwezig. In 2022, maar ook in de voorgaande jaren, stond Nederland hoog in de Europese Digital Economy and Society Index (DESI). Nederland scoort hoog op factoren als digitale infrastructuur, de digitale vaardigheid van burgers en het hoge gebruik van digitale middelen om diensten en processen te verbeteren.²² Het is de verwachting dat digitalisering de komende jaren blijft toenemen. Overigens brengt de snelle transitie ook uitdagingen met zich mee.²³ Dit zijn bijvoorbeeld vraagstukken over privacy en veiligheid, maar eveneens over duurzaamheid en vrijheid van meningsuiting. Ook brengen nieuwe ontwikkelingen lastige, ethische vraagstukken met zich mee.²⁴

* Andere seksualiteiten en genderidentiteiten zijn in dit rapport niet meegenomen.

1.2 Groeiend Eindhoven

De trends uit de vorige paragraaf zijn ook van toepassing op Eindhoven. In deze paragraaf kijken we specifiek naar trends die in Eindhoven waar te nemen zijn. De meest kenmerkende trend is de enorm sterke groei waar de stad en Metropoolregio Eindhoven momenteel mee te maken heeft, zowel op het gebied van bevolking als economie.

Bevolkingsgroei

In 2022 was Eindhoven de stad met de hoogste bevolkingsgroei van Nederland. Vooral de buitenlandse migratie droeg bij aan de totale bevolkingsontwikkeling.²⁵ Het aantal inwoners van de gemeente Eindhoven bedroeg op 1 januari 2023 243.721, waarmee het de vijfde stad van Nederland is.²⁶ De voorspelling voor de gemeente Eindhoven is dat de bevolking van de stad de komende jaren blijft groeien. De prognose is een inwonersaantal van 264.600 in 2030 en 292.800 in 2040.²⁷ De stad heeft verder een sterk internationaal karakter. In 2023 hebben de bewoners van Eindhoven in totaal 190 verschillende herkomstlanden (zie [figuur 01](#)).²⁸ De groep internationale bewoners van Eindhoven is erg divers en bestaat onder anderen uit buitenlandse studenten (bijvoorbeeld TU/e en Design Academy Eindhoven), kenniswerkers, arbeidsmigranten en statushouders.²⁹ Sinds het voorjaar van 2022 komen ook vluchtelingen uit Oekraïne naar Eindhoven. In 2022 hebben 8752 mensen uit Oekraïne zich ingeschreven bij de gemeente.³⁰

Net als in de rest van Nederland blijft vergrijzing in Eindhoven een actuele ontwikkeling op het gebied van bevolking. In 2022 was 16,7% van de inwoners ouder dan 65 jaar.³¹ Tegelijkertijd is Eindhoven ook een gemeente met veel jonge inwoners. In 2022 was 11,2% tussen de 18 en 25 jaar.³² Dit heeft vooral te maken met het aantal studenten, maar ook het aandeel jonge mensen dat na de studie in Eindhoven blijft wonen en werken.³³ Er is dus zowel sprake van vergrijzing als verjonging in de stad (zie [figuur 02](#)). Hierdoor is de verwachting dat tussen nu en 2040 de groep 25- tot 29-jarigen de grootste zal blijven.³⁴ Dit betekent ook dat het grootste aantal huishoudens in Eindhoven een eenpersoonshuishouden is. Deze groep huishoudens groeit ook het hardst.³⁵

Wat betreft de samenstelling van de Eindhovense bevolking zijn er ook verschillende bronnen te vinden. In samenwerking met het CBS heeft de gemeente Eindhoven in 2018 een eerste versie van een clusteranalyse opgezet en sindsdien wordt deze periodiek onderhouden. In deze analyse worden de inwoners van Eindhoven op basis van met name demografische en sociaal-economische indicatoren onderling met elkaar vergeleken en vervolgens in een aantal groepen met sterk gelijkende kenmerken samengebracht: de zogenaamde clusters. Elk cluster wordt vervolgens gerepresenteerd door persona (karakterisering van een bepaald type bewoner). In Eindhoven kent men negen clusters.³⁶ In [figuren 2b, 2c en 2d](#) is te zien om welke clusters het gaat en welke kenmerken er aan welk cluster worden toebedeeld. Via deze link is het mogelijk om te bekijken in welke wijken welke clusters en persona's vertegenwoordigd zijn.

Economische groei

Eindhoven is de centrumstad van Brainport Eindhoven, een regio met een sterke economie. De regio loopt voorop met innovatie en hightech, iets wat ook buiten Nederland wordt opgemerkt. Het hoge aantal technische bedrijven in de regio draagt bij aan een economie die al jaren groeit. Het onderzoek 'The next generation of Tech ecosystems' door dealroom.co uit 2022 plaatst Eindhoven als zevende op de lijst van wereldwijde 'tech hubs': plekken waar veel nieuwe technologie wordt ontwikkeld, vaak in combinatie met een universiteit. Het hoge aantal patentaanvragen in de regio Eindhoven draagt bij aan de hoge plek op de lijst.

Net als heel Nederland kende de Brainport-regio een economische krimp aan het begin van de coronacrisis. In deze regio was die echter kleiner dan in de rest van Nederland: 2,6% tegenover 3,8%. Ook veerde de economie van Brainport sterker terug. De economische groei in de Brainport-regio was in 2021 8%, waar het gemiddelde voor Nederland 5% was. Ook op nationaal niveau is de regio Brainport van grote invloed. In 2019 was Brainport Eindhoven goed voor 9,9 miljard euro bruto toegevoegde waarde in de industrie. Dit is 11,3% van de nationale toegevoegde waarde in de industrie.³⁷

Net als in de rest van Nederland levert de groei ook uitdagingen op. De energiecrisis heeft ook in de regio Eindhoven problemen met zich meegebracht. Het percentage energiearmen steeg er van 8,6% in 2020 naar 9,6% in 2022. Bij de huishoudens met een woning die een slechte energetische waarde heeft (voornamelijk woningen met een energielabel F of G) steeg de energiearmoede van 4,3% naar 6,3%.³⁸ De financiële compensatiemaatregelen hebben deze stijging nog enigszins kunnen dempen.³⁹

Ook de druk op de woningbouw is in Eindhoven groot. De groei van het aantal eenpersoonshuishoudens en de vergrijzing dragen hieraan bij.⁴⁰ De woningnood dreigt ook de verschillen groter te maken tussen mensen die wel en niet kunnen profiteren van de economische groei van de stad.⁴¹ Tot slot is er in de regio Eindhoven ook sprake van een stevige druk op de arbeidsmarkt. Volgens het UWV waren er eind 2022 12.684 openstaande vacatures in de Brainportregio. Hierdoor kenmerkt het UWV de regionale arbeidsmarkt als 'zeer krap', net als in een groot deel van Nederland.⁴² De beroepsbevolking in de Brainportregio is de afgelopen jaren blijven stijgen, maar dit verlicht dus niet de druk op de arbeidsmarkt. Het aantal belemmeringen in de bedrijfsvoering bij regionale bedrijven door een tekort aan arbeidskrachten neemt hierdoor nog steeds toe.⁴³

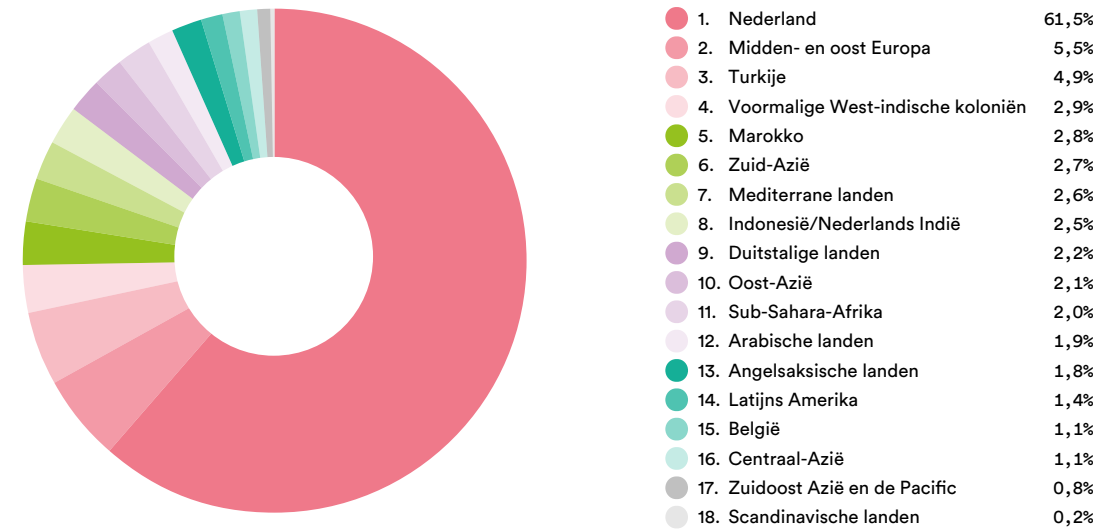
Creatieve industrie

Volgens het rapport 'Waarde van Cultuur 2022 – De staat van de culturele sector in Noord-Brabant' heeft Eindhoven vergeleken met andere Brabantse gemeenten een hoog aantal creatieve bedrijfsvestigingen per 1000 inwoners. Ook in de subsector kunsten en erfgoed is het aantal bedrijfsvestigingen in Eindhoven hoog. Hier moet wel bij gezegd worden dat het gemiddelde aantal bedrijfsvestigingen in de creatieve industrie in Noord-Brabant vrij laag ligt. Noord-Brabant stond in 2020 op een vijfde plek vergeleken met andere provincies.⁴⁴ Dit komt overeen met cijfers van het CBS. Daaruit blijkt dat in de provincie Noord-Brabant de sector Cultuur, Recreatie en overige diensten in 2021 1,5% uitmaakte van de totale toegevoegde waarde van het bruto binnenlands product. In Nederland ligt dat percentage gemiddeld op 2 procent.⁴⁵ De totale toegevoegde waarde van de designsector in Eindhoven bedroeg in 2019 940 miljoen euro, waarmee het 4,03% uitmaakte van de totale toegevoegde waarde van de regio Eindhoven.⁴⁶

Dit figuur wordt in een volgende versie aangepast met nieuwe cijfers.

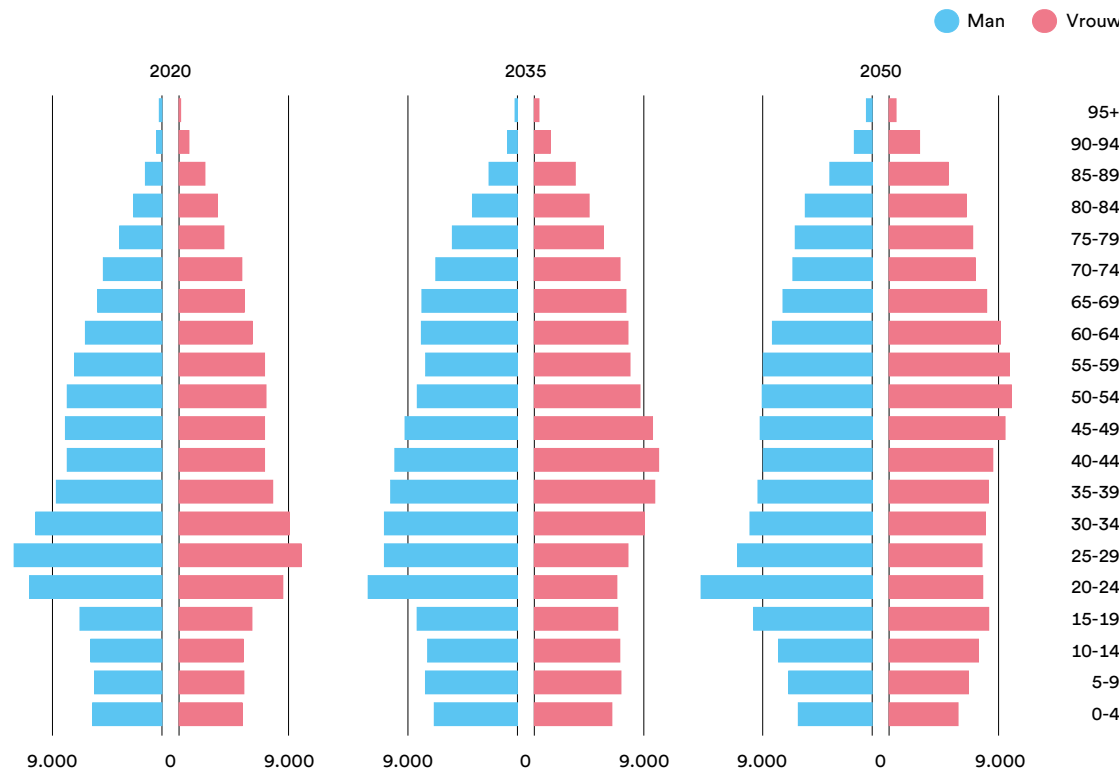
Figuur 01 Verdeling herkomst Eindhovenaren

Bron: [Diverse migratie- en bevolkingsstatistieken | onderzoek.eindhoven.nl](https://onderzoek.eindhoven.nl)

Figuur 02 Prognose leeftijdsverdeling Eindhoven

Bron: [Regionale bevolkingsprognose - PBL Planbureau voor de Leefomgeving](#)

Figuur 02B Verdeling bevolkingssamenstelling Eindhoven naar achtergrondkenmerken (2019)

Bron: [Gemeente Eindhoven – Strategische verkenning 2022 - mobiel \(eindhoven.nl\)](#)

Figuren 02B, 02C en 02D worden in een volgende versie opgemaakt.

* Deze verdeling, gemaakt in 2019, gebruikt de woorden 'laagopgeleid' en 'hoogopgeleid'. In de afgelopen jaren heeft het ter discussie gestaan of deze woorden nog deze tijd passen. Cultuur Eindhoven heeft ervoor gekozen deze woorden over te nemen van de originele bron.

Figuur 02C Legenda 1 Bevolkingssamenstelling Eindhoven

Bron: [Gemeente Eindhoven](#)

Figuur 02D Legenda 2 Bevolkingssamenstelling Eindhoven

Bron: [Gemeente Eindhoven](#)

1.3 Culturele stad

In deze paragraaf kijken we naar de staat van kunst en cultuur in deze roerige periode. Wat kenmerkt Eindhoven als culturele stad? Wij zien dat kunst en cultuur hier momenteel niet in een slechte positie verkeren, maar dat het risico blijft dat de sector ondergesneeuwd wordt door de focus op economische groei en technologie.

Culturele voorzieningen

Het rapport Waarde van Cultuur meldt dat het aantal cultuurlocaties laag is in Noord-Brabant in vergelijking met de andere provincies. Wat betreft het aantal culturele voorzieningen per hoofd van de bevolking behoort Noord-Brabant tot de lage middenmoot.^{41 47} Eindhoven valt binnen Brabant wel op met een relatief hoog aantal cultuurlocaties in vergelijking met de vier andere grote steden. Eindhoven heeft vooral meer beeldende kunstlocaties dan de rest van Brabant, en ook een relatief groot aanbod aan muzieklocaties.⁴⁸ Vergeleken met andere Nederlandse steden, scoort het cultuuraanbod in Eindhoven redelijk gemiddeld. De stad telt 5 filmlocaties, 15 musea en 59 beeldende kunstlocaties.⁴⁹ Verder heeft Eindhoven ruim 550 monumenten, waarvan 153 rijksmonumenten.⁵⁰ De Atlas voor Gemeenten 2022¹ houdt voor de 50 grootste gemeenten het aanbod op het gebied van podiumkunsten bij. Dit is een verzameling van het aantal uitvoeringen op het gebied van toneel, klassieke muziek en popmuziek per 1000 inwoners. Uit dit rapport blijkt dat Eindhoven in de categorie podiumkunsten op de 10de plek staat van de 50 grootste gemeenten (zie figuur 03). In de categorie toneel, waar ook ballet, dans, cabaret en musical onder vallen, behaalt Eindhoven een 19de plaats. In de categorie klassieke muziek, waar opera ook bij hoort, is Eindhoven 6de. Tot slot eindigt Eindhoven op een 7de plaats op het gebied van popmuziek, waarbij ook jazz, lichte muziek en wereldmuziek worden meegeteld.⁵¹ Vergeleken met de vier grote steden in de Randstad scoort Eindhoven in de categorie podiumkunsten lager dan Amsterdam en Utrecht (1ste en 2de plek), maar hoger dan Den Haag en Rotterdam (14de en 17de plek).

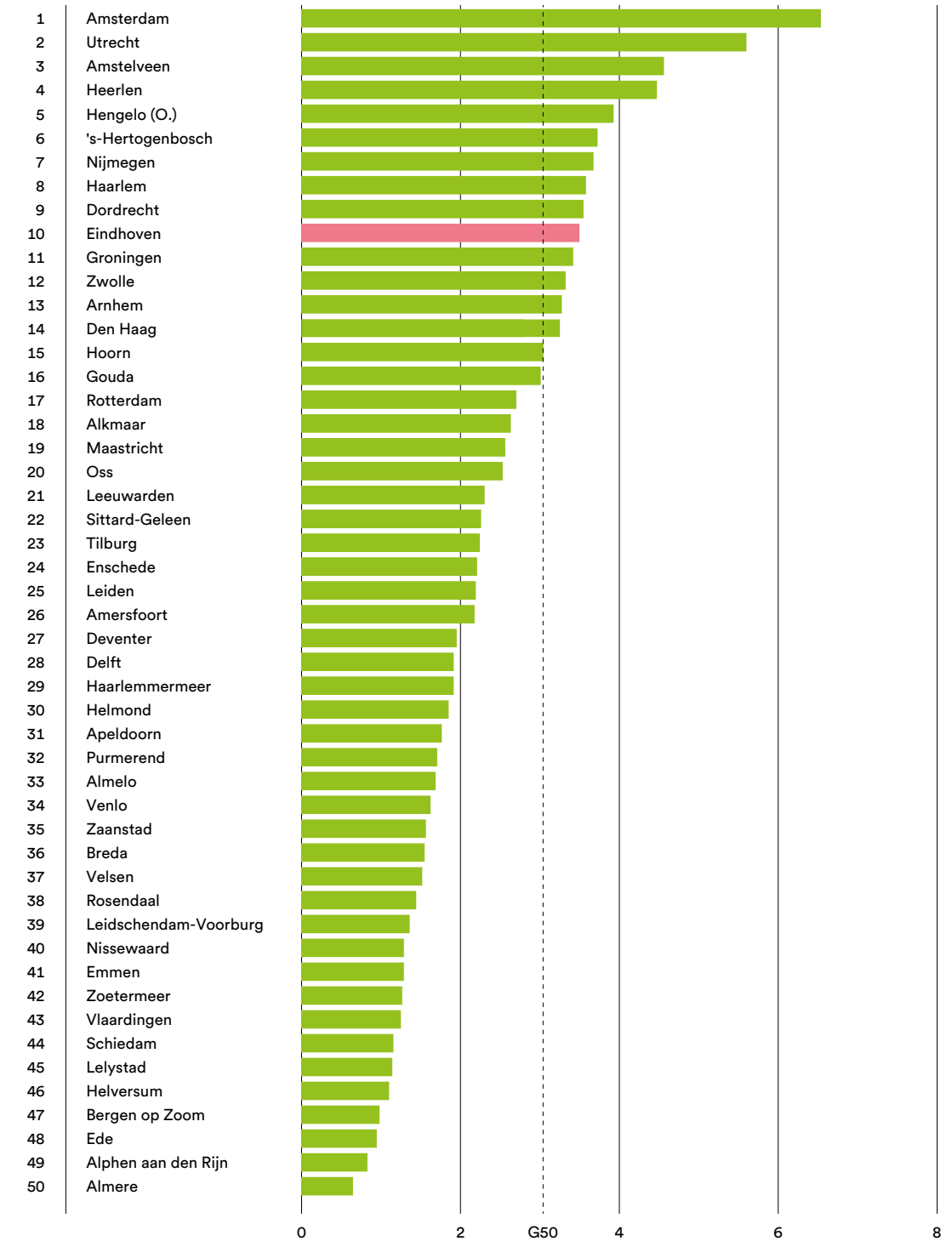
Opvallend zijn de veranderingen ten opzichte van de periode van de vorige Cultuurscan. Volgens de Atlas voor Gemeenten 2019 stond Eindhoven op het gebied van cultureel aanbod op een 7de plaats (10de in Atlas 2022). Het toneelaanbod kreeg toen een 12de plaats (19de in Atlas 2022), de categorie klassiek een 19de plaats (6de in Atlas 2022) en de categorie pop een 7de plaats (eveneens 7de in 2022). We beschikken niet over de absolute cijfers van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten in Eindhoven, dus of het aantal uitvoeringen gedaald of gestegen is kunnen we niet zeggen. Wel blijkt dus uit de Atlas 2019 en de Atlas 2022 dat het aanbod aan toneeluitvoeringen de laatste drie jaar gedaald is ten opzichte van de andere 50 grootste gemeenten. Tegelijkertijd is het aantal uitvoeringen in de klassieke muziek gestegen in vergelijking met de andere gemeenten. In 2022 was er relatief gezien een krimp in het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten per 1000 inwoners ten opzichte van de drie jaar ervoor, al weten we dus niet of er ook een absolute krimp heeft plaatsgevonden.

Cultureel Eindhoven binnen Europa

In vergelijking met andere Europese steden scoort Eindhoven redelijk hoog op het gebied van cultuur en creativiteit. In de Cultural and Creative Cities Monitor van de Europese Commissie wordt data bijgehouden van culturele steden, die bijvoorbeeld ooit European Capital of Culture zijn geweest of veel internationale culturele festivals organiseren. In deze monitor behoort de regio Eindhoven tot de categorie grote steden (250.000-500.000 inwoners)**, een groep bestaande uit 40 steden. Uit de meest recente cijfers van de monitor behaalt Eindhoven binnen deze groep de 7de plek, achter achtereenvolgens Florence, Karlsruhe, Venetië, Bristol, Tallinn en Brighton. De positie wordt bepaald door het optellen van scores op het gebied van Cultural Vibrancy (culturele levendigheid), Creative Economy (creatieve economie) en Enabling Environment (stimulerende omgeving). In figuur 04 is te zien welke indicatoren per categorie bijdragen aan de score. De Cultural and Creative Cities Monitor plaatst cultuur in een bredere context en monitort de kwaliteit van de culturele omgeving in steden. Dit onderzoek biedt hiermee vooral een goede vergelijking met andere steden binnen Europa met een vergelijkbaar aantal inwoners.

Figuur 03 Aantal podiumkunsten per 1000 inwoners, Top 50 steden in Nederland

Bron: Atlas voor Gemeenten 2022

* De Atlas voor Gemeenten 2022 werd uitgebracht in 2022, maar gebruikt cijfers uit 2021.

** Eindhoven heeft in 2023 243.721 inwoners. Bij deze monitor wordt ook het gebied rond de gemeente meegeteld. Zo heeft Rotterdam volgens de monitor meer dan een miljoen inwoners.

Figuur 04 Uitsplitsing categorieën Cultural and Creative Cities Monitor

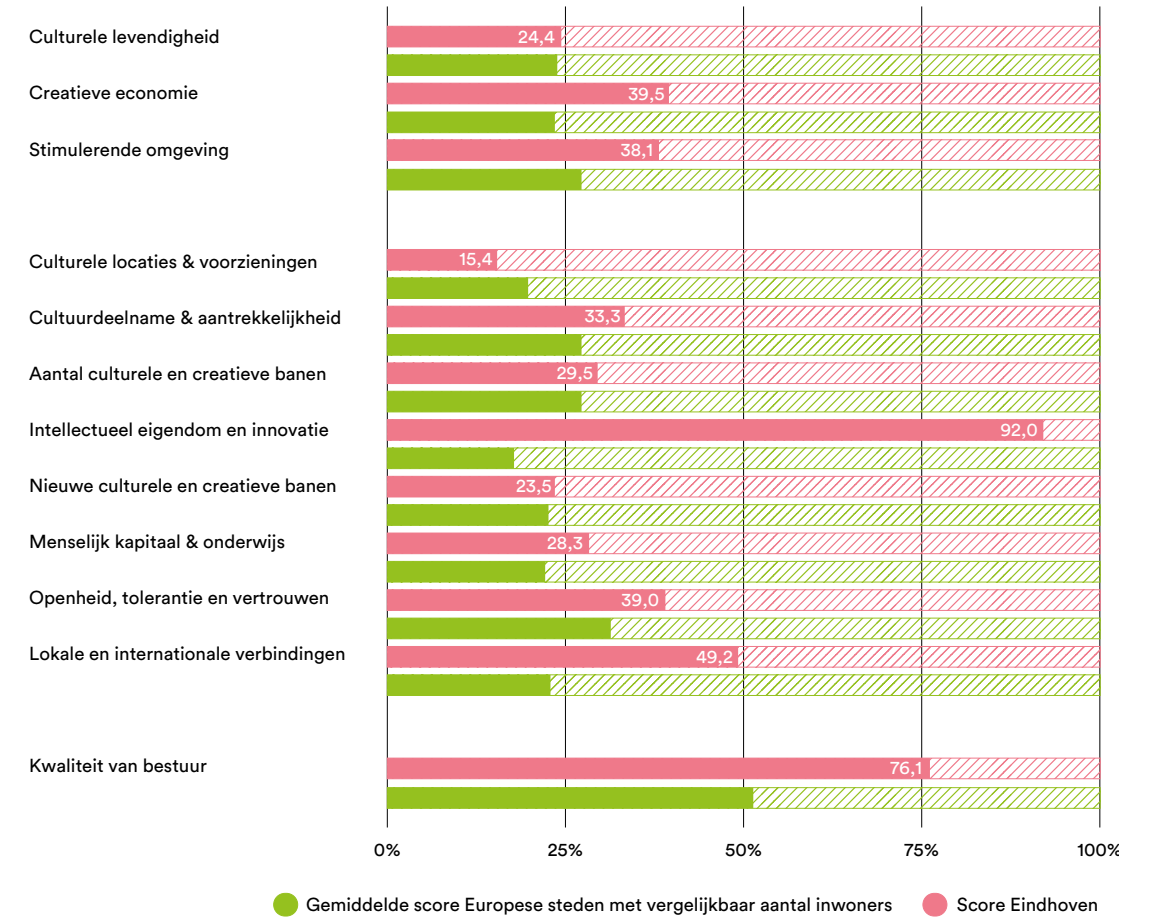
Categorieën	Indicatoren	Gegevens per indicator
Culturele levendigheid	Culturele locaties & voorzieningen	Bezienswaardigheden; musea en kunstgalerijen; bioscopen; concertzalen en muziekgebouwen; theaters
	Cultuurdeelname & aantrekkelijkheid	Overnachtingen door toeristen; musea-bezoekers; bioscoopbezoek; tevredenheid met culturele faciliteiten
Creatieve economie	Aantal culturele en creatieve banen	Banen in kunst, cultuur en entertainment; banen in media en communicatie; banen in andere creatieve sectoren
	Intellectueel eigendom en innovatie	ICT-patentaanvragen; community design-toepassingen
	Nieuwe culturele en creatieve banen	Banen in nieuwe kunst-, cultuur- en entertainmentondernemingen; banen in nieuwe media- en communicatieondernemingen; banen in nieuwe ondernemingen in andere creatieve sectoren
Stimulerende omgeving	Menselijk kapitaal & onderwijs	Aantal afgestudeerden in kunst en geesteswetenschappen; aantal afgestudeerden in ICT; gemiddelde score in universiteitsranglijsten
	Openheid, tolerantie en vertrouwen	Buitenlandse afgestudeerden; in het buitenland geboren inwoners; tolerantie tegenover niet-Nederlanders; integratie van niet-Nederlanders; vertrouwen in de medemens
	Lokale en internationale verbindingen	Toegankelijkheid tot passagiersvluchten; toegankelijkheid per autoweg; toegankelijkheid per spoor
Kwaliteit van bestuur	Kwaliteit van bestuur	

De Cultural and Creative Cities Monitor biedt een interactief overzicht met gegevens over cultuur en creativiteit in verschillende Europese steden. De gegevens worden aangeleverd vanuit de steden en getoetst door het team van de Europese commissie dat de monitor bijhoudt. De gegevens worden doorlopend geactualiseerd en mogen niet ouder zijn dan uit 2011. Het doel van de monitor is het aantonen van sterke punten en verbeterpunten per stad. Door vergelijken mogelijk te maken, is ook het doel om uitwisseling van kennis aan te moedigen. De informatie in de Cultuurscan is een fractie van de informatie die op de website van de CCCM te vinden is.

Dit figuur wordt in een volgende versie aangepast.

Figuur 05 Subscores van Eindhoven

Bron: [Eindhoven – European Cultural and Creative Cities Monitor - European Commission](#)

In [figuur 05](#) is te zien dat in de categorie Culturele Levendigheid Eindhoven een 24,4 scoort, waarmee de stad op de 17de plek staat. De gemiddelde score voor steden van vergelijkbare grootte is 24,2. Wat betreft het aantal culturele faciliteiten scoort Eindhoven lager dan het gemiddelde voor steden van vergelijkbare grootte. Alleen het aantal bioscopen is hoger dan door de bank genomen. Eindhoven scoort wel hoger dan gemiddeld in de categorie Cultuurdeelname & aantrekkelijkheid. Dit komt vooral door de hoge score voor tevredenheid over culturele faciliteiten. Volgens de Inwonersenquête 2022 waarden inwoners van Eindhoven het cultuuraanbod gemiddeld met een 7,1.⁵²

De hoge score van Eindhoven in de monitor is grotendeels te danken aan de hoge scores in de categorie Creatieve economie. In deze categorie is Eindhoven 5de, achter Bratislava, Malmö, Tallinn en Karlsruhe. Onder deze categorie valt de sectie Intellectueel eigendom en innovatie, waarop Eindhoven ver boven het gemiddelde scoort. Voor deze sectie wordt gekeken naar ICT-patentaanvragen en toepassingen van community design. Het hoge aantal ICT-patentaanvragen is te verklaren door de bedrijvigheid in Brainport. Op het gebied van community design-toepassingen behaalt Eindhoven zelfs de hoogst mogelijke score van 100. Dit is te verklaren door het sterke designklimaat van de stad, waarbij design wordt gebruikt voor verschillende problemen en vraagstukken. Ook de Design Academy Eindhoven speelt een rol in deze hoge score.⁵³

In de categorie Stimulerende omgeving scoort Eindhoven eveneens bovengemiddeld met een 6de plaats. Alleen Nottingham, Brighton, Karlsruhe, Utrecht, Bristol en Liverpool hebben een hogere score in deze categorie. Van de verschillende factoren waaruit deze score is opgebouwd, is een aantal opvallend hoog. Voor het aantal afgestudeerden in ICT krijgt Eindhoven een score van 53,2, waar het gemiddelde 28 is. Vanwege Eindhoven Airport scoort Eindhoven ook hoog in de subcategorie 'toegang tot passagiersvluchten': opnieuw een score van 100. Verder scoort Eindhoven hoog op de factoren Vertrouwen in de medemens en Kwaliteit van bestuur.

Wat opvalt aan de positie van Eindhoven op de Cultural and Creative Cities Monitor, is dat vooral de scores voor Creatieve economie en Stimulerende omgeving hoog zijn, waar Culturele levendigheid een gemiddelde score behaalt. Het aantal culturele locaties en voorzieningen is echter onder het gemiddelde. Dat is een duidelijk verbeterpunt voor Eindhoven. De hoge positie van Eindhoven in de monitor heeft dus niet zozeer te maken met een opvallend sterke kunst- en cultuursector. De stimulerende omgeving die in Eindhoven sterk is, lijkt dus niet direct een gunstige invloed te hebben op de culturele levendigheid van de stad.

Met deze monitor is de verbinding gelegd tussen culturele en economische ontwikkeling van de steden. De leidende culturele en creatieve steden blijken economisch sterker en laten een positief verband zien met het bruto binnenlands product en het aantal banen per stad. De cijfers over Eindhoven laten echter zien dat het culturele aanbod nog geen gelijke tred kan houden met de sterke economische positie en ontwikkeling van de stad. Versterken en verbreden van culturele voorzieningen is een belangrijk aandachtspunt. Steden als Utrecht, Gent, Graz en Karlsruhe scoren bijvoorbeeld hoger op het gebied van Culturele levendigheid en kunnen voor verdere ontwikkeling van cultuur in Eindhoven als voorbeeld dienen: wat doen ze goed en hoe kunnen we dat naar Eindhoven vertalen?

Bijdrage aan lokale economie

Verder wordt Eindhoven ook genoemd in het rapport 'Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe' door het European Investment Fund (2021). In dit rapport wordt het toenemende aantal creatieve plekken vermeld dat bijdraagt aan de lokale economie als trend binnen Europa. Strijp-S wordt hierbij aangeduid als voorbeeld en omschreven als een van de belangrijkste creatieve hubs van Europa. Ook de Dutch Design Week wordt hierbij genoemd.

Rol van de gemeente

De gemeente heeft op het gebied van cultuur en erfgoed een belangrijke rol en verantwoordelijkheid. Een aantal taken van de gemeente is wettelijk verankerd, met name op het gebied van erfgoed en bibliotheek. In het kader van bestuurlijke samenwerking van gemeenten met het Rijk hebben met name grotere gemeenten ook een grote verantwoordelijkheid om een deel van de culturele infrastructuur te financieren, zoals podia en presentatieplekken of musea. Gezamenlijk investeren de Nederlandse gemeenten jaarlijks een hoger bedrag in cultuur dan het Rijk. In Eindhoven staan cultuur en erfgoed prominent op de politieke agenda: culturele voorzieningen worden gezien als een belangrijke bijdrage aan aantrekkingskracht en leefbaarheid van de stad. Bij groei van de stad is er ook oog voor verdere ontwikkeling van cultureel aanbod. Bij stedelijke ontwikkeling op Strijp-S en het NRE-terrein is een actieve strategie gevoerd op verankering van cultuur, en daarmee ook op verbreding van het culturele aanbod voor de inwoners en bezoekers van Eindhoven. Deze voorbeelden en ontwikkelingen kunnen als basis en inspiratie dienen om cultuur op nieuw te ontwikkelen gebieden, zoals District E en WoensXL, tot verdere bloei te brengen.

De gemeente speelt een cruciale rol in het mogelijk maken van cultuur in Eindhoven. Dit gebeurt zowel door ruimte te creëren (openbare ruimte of gebouwen), financiering door middel van subsidies als diverse regelgeving, bijvoorbeeld vergunningen en bestemmingsplannen. Stichting Cultuur Eindhoven voert het subsidiebeleid uit met mandaat van het college van B en W en adviseert de gemeente over diverse vragen betreffende cultuurbeleid en verbinding van cultuur met andere domeinen, zoals ruimtelijke en sociale vraagstukken.

Op het gebied van cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie heeft de gemeente naast het mogelijk maken van subsidiëring een aantal andere taken. Voorbeelden hiervan zijn het verschaffen van accommodaties voor beeldende kunst, het doen van kunst aankopen (zoals kunstwerken in de openbare ruimte), het bevorderen van cultuureducatie in het onderwijs en het mogelijk maken van culturele manifestaties.⁵⁴ De gemeente heeft dit in 20225 ingevuld door o.a. te investeren in kunstbeoefening

op amateurniveau en cultuureducatie. Ook is er in dat jaar extra aandacht besteed aan het designimago van Eindhoven.⁵⁵

De gemeente Eindhoven heeft met het Van Abbemuseum ook een stedelijk museum voor beeldende kunst en is eigenaar van de collectie. De gemeente draagt verder bij aan het verwerven, behouden, wetenschappelijk onderzoeken en presenteren van kunstzinnige en culturele zaken. Hieronder vallen bijvoorbeeld musea en exposities, maar ook archeologie, heemkunde en historische archieven.⁵⁶ In 2022 heeft de gemeente dit ingevuld door te focussen op het activeren en opbouwen van collecties, het organiseren van tentoonstellingen en verspreiding van beeldende kunst via educatieve activiteiten, bemiddeling en communicatie. Ook richtte de gemeente zich op fondsenwerving om uitbreiding van collecties mogelijk te maken.

Verder speelt de gemeente ook een grote rol bij het in stand houden en publiek toegankelijk maken van erfgoed. Onder deze noemer vallen historische gebouwen, beschermd stads- en dorpsgezichten en overige objecten met historische waarde in de publieke ruimte. Verder houdt de gemeente zich bezig met het beheer, onderhoud, toezicht en handhaven van cultureel erfgoed en het (digitaal) zichtbaar maken van cultuurhistorische waarden.⁵⁷ In Eindhoven kreeg dit in 2022 onder andere vorm door het openstellen van het Erfgoedhuis en het toekennen van subsidies voor de restauratie van monumenten.⁵⁸ In de meest recente erfgoeddoelen van de gemeente Eindhoven (2021-2022) staat het streven om erfgoed mee te nemen in de groeiambitie van de stad.

De gemeente heeft ook verplichtingen op het gebied van media, zoals lokale omroepen en bibliotheken.⁵⁹ In 2022 hield de gemeente zich bezig met het mogelijk maken van een dagelijkse informatievoorziening voor Eindhovenaren. Hierbij lag de grootste rol bij Studio 040, die via televisie, radio, online en sociale media nieuwsberichtgeving verzorgt.⁶⁰

Tot slot heeft de gemeente Eindhoven een rol bij het realiseren van evenementen, die vaak overlappen met cultuur. Hiervan zijn Glow en de Dutch Design Week de beste voorbeelden. Het aantal evenementen in de stad is de laatste jaren flink gestegen en in 2019 vonden er 256 evenementen plaats. Het aantal be-

zoekers steeg veel minder hard, dus het lijkt erop dat dit per evenement in de stad kleiner is geworden. De gemeente financiert eveneens de stadsorganist.⁶¹

De gemeente heeft tevens grote invloed op de mogelijkheden en beperkingen van culturele initiatieven in de stad, bijvoorbeeld met vergunningenbeleid en bestemmingsplannen. Vergunningenbeleid is in het bijzonder van belang voor beleving van cultuur in de openbare ruimte, zoals het plaatsen van kunstobjecten, diverse activiteiten met publiek en voor de nachtcultuur. Afgelopen jaren zijn er stappen gezet die doorontwikkeling van nachtcultuur mogelijk maken. Voor een bruisende culturele stad is het nodig dat de gemeente stimulerende randvoorwaarden creëert.

Eindhoven neemt deel aan het bestuurlijk overleg BrabantStad en het Europees netwerk Eurocities. In beide verbanden is ook een prominente rol weggelegd voor cultuur. BrabantStad is een van de stedelijke cultuurregio's die als convenantpartner meerjarige afspraken met het Rijk maakt over samenwerking en meerjarige cofinanciering van een aantal culturele organisaties. De samenwerking en uitwisseling met de provincie en andere grote Brabantse steden (Breda, Den Bosch, Helmond en Tilburg) is de afgelopen jaren geïntensiveerd. Een van de resultaten was ook de afstemming over de meerjarige regeling voor professionele kunst 2021-2024. In het netwerk van Eurocities worden binnen Culture Forum kennis en ervaring gedeeld tussen steden. Eurocities heeft een actieve rol namens de steden bij de EU.

Rol van Cultuur Eindhoven

Cultuur Eindhoven heeft de rol van fonds, expert en verbinder. Hiermee draagt de stichting bij aan een sterk cultureel ecosysteem met een rijk en divers aanbod voor alle Eindhovenaren. Als fonds verdeelt Cultuur Eindhoven subsidies voor kunst en cultuur in Eindhoven en legt het verantwoording af over de verdeling en impact van de middelen. In de rol van expert adviseert Cultuur Eindhoven diverse stakeholders en ontwikkelt het beleid met betrokken partijen. Tot slot versterkt en creëert Cultuur Eindhoven netwerken en zorgt het voor een grotere zichtbaarheid van en draagvlak voor kunst en cultuur in de stad. De doelstellingen uit de statuten van de Stichting Cultuur

Eindhoven, zoals vastgelegd door het college van B en W bij de oprichting in 2015, zijn het fundament voor alle activiteiten:

- A. Het transparant uitvoeren van het cultuurbeleid, zoals vastgesteld door de gemeenteraad van de gemeente Eindhoven;
- B. De betekenis van kunst en cultuur vergroten voor de stad Eindhoven, haar bewoners en gebruikers;
- C. Het stimuleren van een dynamisch en inspirerend kunst- en cultuurklimaat binnen de stad Eindhoven;
- D. Het stimuleren van creativiteit en kunstontwikkeling binnen de stad Eindhoven;
- E. Het adviseren van de gemeente Eindhoven over het (te ontwikkelen) cultuurbeleid;
- F. Het adviseren van (culturele of andere) organisaties gericht op de realisatie van kunst, cultuur en creativiteit binnen de stad Eindhoven;
- G. Het financieren van het kunst- en cultuuraanbod binnen de stad Eindhoven en het bieden van financiële ondersteuning aan rechtspersonen die binnen de stad Eindhoven kunst- en cultuurprojecten realiseren.

In de Cultuurbrief 2021-2024 zijn over de invulling van de rollen van fonds, expert en verbinder een aantal afspraken vastgelegd. Als fonds is Cultuur Eindhoven volledig transparant door het publiceren van alle gegevens over subsidies. De zorgvuldigheid tijdens het subsidieproces wordt onderbouwd door een stakeholderonderzoek, waarin tenminste 70% Cultuur Eindhoven met een 7 of hoger waardeert. Bij het stakeholderonderzoek in 2021 was het gemiddelde waarderingscijfer 7,4. Cultuur Eindhoven rapporteert over de effecten van verleende subsidies in een rapportage met KPI's, zoals vastgesteld in de Cultuurbrief 2021-2024.

Als expert meten we onze resultaten aan de hand van de tevredenheid c.q. waardering van de culturele sector en daadwerkelijke ontwikkeling van financiering uit andere bronnen bij de gesubsidieerde organisaties. Ook op deze twee gebieden is in 2021-2024 verbetering geboekt: de Net Promotor Score steeg van -3 in 2018 naar +24 in 2021, zo blijkt uit de stakeholderonderzoeken. De cofinanciering van het Rijk en rijksfondsen is voor de periode 2021-2024 aanzienlijk gegroeid.

Resultaatafspraken in de rol van verbinder betreffen de bekendheid van de Eindhoven Cultuurprijs en te organiseren activiteiten, zoals ontbijtsessies en expertmeetings. De bekendheid van de Eindhoven Cultuurprijs is de afgelopen jaren stapsgewijs toegenomen. Dat blijkt uit het aantal nominaties en stemmen voor de Publieksprijs. Vanwege coronamaatregelen zijn er de afgelopen jaren minder ontbijtsessies en expertmeetings georganiseerd. We hebben wel op andere manieren bijgedragen aan het versterken van netwerken met de uitvoering van diverse programma's, zoals het Programma Creatieve Industrie met een afsluitende conferentie in 2021, en projecten zoals Kies je Sport en Kunst.

De afgelopen jaren is het takenpakket van Cultuur Eindhoven aanzienlijk uitgebreid: we worden vaker gevraagd om advies als expert op het gebied van cultuur in de stad, zoals bij diverse gebiedsontwikkelingen en de Regio Deal. Tevens voeren we meer subsidieregelingen uit dan oorspronkelijk was vastgelegd in de Cultuurbrief 2021-2024. Dat betreft subsidies voor steun en herstel vanwege Covid-19 (2020-2022), noodmaatregelen wegens gestegen energielasten (2022-2023) en de impuls voor jongerencultuur (2023, met een mogelijke verlenging in 2024). Deze uitbreiding van de taken is gerealiseerd met dezelfde financiering en een gelijkblijvende vaste bezetting van het team.

Zowel globaal als nationaal bevinden we ons in roerige tijden. We hebben te maken met een oorlog in Europa, een energiecrisis, hoge inflatie en een snel opwarmend klimaat. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) meldt dat de sociale samenhang onder druk staat en dat er een risico bestaat dat armoede en ongelijkheid weer toenemen. De effecten van deze ontwikkelingen zijn ook in Eindhoven te voelen. Eindhoven kent een sterke economische basis met groei binnen Brainport, maar daar tegenover kent de stad tevens een stijging van het aantal energiearmen. Het aantal inwoners van de stad groeit snel, er is sprake van woningnood. Met de groei van het inwonertal groeit ook de diversiteit in de stad, waardoor de gemeente meer aandacht heeft voor verbanden tussen inwoners. In het bestuursakkoord 2022-2026 'Samen morgen mooier maken' vormen verschillende grote maatschappelijke opgaven de basis voor toekomstambities.

Cultuur heeft tevens met deze ontwikkelingen te maken. Op het gebied van cultuur behoort Eindhoven vergeleken met andere Nederlandse steden tot de middenmoot, zo blijkt uit de Atlas voor Gemeenten. Eindhoven valt binnen Brabant wel op met een relatief hoog aantal cultuurlocaties in vergelijking met de vier andere grote steden, meldt het onderzoek 'Waarde van Cultuur'. Vergeleken met de vier grote steden in de Randstad scoort Eindhoven in de categorie podiumkunsten lager dan Amsterdam en Utrecht (1ste en 2de plek), maar hoger dan Den Haag en Rotterdam (14de en 17de plek).

In Europa scoort Eindhoven vrij hoog wanneer we kijken naar de Cultural and Creative Cities Monitor. In dat onderzoek wordt Eindhoven vergeleken met andere steden van vergelijkbare grootte. Het designklimaat van de stad en het aantal ICT-patenten hebben een grote invloed op de hoge rangschikking van Eindhoven binnen Europa. Het aantal culturele faciliteiten ligt echter onder het gemiddelde. Verhogen van culturele levendigheid in de stad is daarom een belangrijke opgave voor de toekomst. Daarbij kan Eindhoven leren van een aantal andere Europese steden die een aantrekkelijker cultuuraanbod hebben.

De gemeente Eindhoven vult haar rol en verantwoordelijkheid op het gebied van cultuur proactief in. Het beleid is meerjarig vastgelegd, zowel voor cultuur en design als voor erfgoed, en bij de gebiedsontwikkelingen in de stad wordt er actief gekeken naar kansen voor cultuur. Het cultuurbeleid wordt door Cultuur Eindhoven uitgevoerd, waarbij het subsidieproces transparant is ingericht en gelijke kansen biedt aan culturele spelers in de stad. De waardering van de culturele sector voor deze werkwijze blijkt uit het stakeholderonderzoek van Cultuur Eindhoven.

1.4 Conclusie

Zowel globaal als nationaal bevinden we ons in roerige tijden. We hebben te maken met een oorlog in Europa, een energiecrisis, hoge inflatie en een snel opwarmend klimaat. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) meldt dat de sociale samenhang onder druk staat en dat er een risico bestaat dat armoede en ongelijkheid weer toenemen. De effecten van deze ontwikkelingen zijn ook in Eindhoven te voelen. Eindhoven kent een sterke economische basis met groei binnen Brainport, maar daar tegenover kent de stad tevens een stijging van het aantal energiearmen. Het aantal inwoners van de stad groeit snel, er is sprake van woningnood. Met de groei van het inwonertal groeit ook de diversiteit in de stad, waardoor de gemeente meer aandacht heeft voor verbindingen tussen inwoners. In het bestuursakkoord 2022-2026 'Samen morgen mooier maken' vormen verschillende grote maatschappelijke opgaven de basis voor toekomstambities.

Cultuur heeft tevens met deze ontwikkelingen te maken. Op het gebied van cultuur behoort Eindhoven vergeleken met andere Nederlandse steden tot de middenmoot, zo blijkt uit de Atlas voor Gemeenten. Eindhoven valt binnen Brabant wel op met een relatief hoog aantal cultuurlocaties in vergelijking met de vier andere grote steden, meldt het onderzoek 'Waarde van Cultuur'. Vergeleken met de vier grote steden in de Randstad scoort Eindhoven in de categorie podiumkunsten lager dan Amsterdam en Utrecht (1ste en 2de plek), maar hoger dan Den Haag en Rotterdam (14de en 17de plek).

In Europa scoort Eindhoven vrij hoog wanneer we kijken naar de Cultural and Creative Cities Monitor. In dat onderzoek wordt Eindhoven vergeleken met andere steden van vergelijkbare grootte. Het designklimaat van de stad en het aantal ICT-patenten hebben een grote invloed op de hoge rangschikking van Eindhoven binnen Europa. Het aantal culturele faciliteiten ligt echter onder het gemiddelde. Verhogen van culturele levendigheid in de stad is daarom een belangrijke opgave voor de toekomst. Daarbij kan Eindhoven leren van een aantal andere Europese steden die een aantrekkelijker cultuur-aanbod hebben.

De gemeente Eindhoven vult haar rol en verantwoordelijkheid op het gebied van cultuur proactief in. Het beleid is meerjarig vastgelegd, zowel voor cultuur en design als voor erfgoed, en bij de gebiedsontwikkelingen in de stad wordt er actief gekeken naar kansen voor cultuur. Het cultuurbeleid wordt door Cultuur Eindhoven uitgevoerd, waarbij het subsidieproces transparant is ingericht en gelijke kansen biedt aan culturele spelers in de stad. De waardering van de culturele sector voor deze werkwijze blijkt uit het stakeholdersonderzoek van Cultuur Eindhoven.

2. Perspectief van de sector

Leeswijzer

In dit hoofdstuk van de Cultuurscan beschrijven we de actuele situatie in de culturele sector waarbij we focussen op de situatie in Eindhoven. We beginnen met de toelichting over wat we als Cultuur Eindhoven binnen de stad Eindhoven subsidiëren. Daarna gaan we dieper in op wat de impact van de coronacrisis is geweest voor de sector. We zoomen in op de noodsteun die door de gemeente is ingezet in de jaren 2020-2022 om cultuur in de stad vitaal te houden. Daarna benoemen we de algemene ontwikkelingen en trends die zowel landelijk als in Eindhoven te zien zijn. Actuele knelpunten komen daarbij aan bod, zoals het gebrek aan personeel en stijgende kosten als gevolg van de energie- en economische crisis.

Bij de beschrijving van het culturele ecosysteem in Eindhoven kijken we zo breed mogelijk. We maken geen onderscheid tussen gesubsidieerde en niet gesubsidieerde initiatieven. Makers en organisaties in de stad zijn stevig verbonden met elkaar en dragen ieder op hun eigen manier bij aan een breed en aantrekkelijk cultuuraanbod. De beschrijving van de sector per discipline is zo objectief en neutraal mogelijk, om inzicht in en een overzicht van de actuele situatie te geven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal elementen van de uitvoering van het subsidiebeleid, zoals financiële aspecten en hoe er met de geldende codes wordt omgegaan in de huidige subsidiesystematiek.

Bij het perspectief van de sector kijken we vanuit en naar makers en culturele organisaties in de stad. In het derde hoofdstuk focussen we op het perspectief van gebruikers van cultuur, zowel bezoekers als actieve beoefenaars die niet beroepsmatig bezig zijn met cultuur. Dat betekent dat cultuureducatie en cultuurparticipatie, inclusief amateurkunst, uitgebreid aan bod komen in het derde hoofdstuk.

2.1 Cultuursubsidies

Cultuur Eindhoven subsidieert culturele instellingen en makers voor hun activiteiten als die passen binnen de door de gemeenteraad van Eindhoven vastgestelde Cultuurbrief 2021-2024. Het juridische kader hiervoor vormen de subsidieregelingen Cultuur Eindhoven 2021-2024. Het subsidiebeleid bestaat uit verschillende onderdelen die een samenhangend geheel vormen, maar los van elkaar worden uitgevoerd. De verschillende deelregelingen zijn de Eindhovense Basis, meerjarige subsidies voor professionele kunsten in samenhang met BrabantStad, tweejarige programma's, projecten, Snelgeld en gilden. De meeste subsidieregelingen zijn alleen toegankelijk voor makers en organisaties die in Eindhoven gevestigd zijn. Organisaties van buiten Eindhoven kunnen wel incidentele subsidie krijgen indien ze samenwerken met een culturele organisatie uit Eindhoven. Daarnaast wordt er namens het college van B&W op basis van een collegebesluit een beperkt aantal gelabelde subsidies verstrekt.

2.1.1 Eindhovense Basis (BAS)

De Eindhovense Basis is een vierjarige subsidieregeling waarin subsidie wordt verleend voor acht functies die onmisbaar worden geacht voor de stad. Deze zijn in de Cultuurbrief 2021-2024 benoemd en vormen de culturele basisinfrastructuur. Deze functies zijn ingevuld door evenzoveel organisaties en betreffen Bibliotheek Eindhoven, Stichting CKE, CultuurStation, Stichting de Effenaar, Stichting Eindhoven Museum, Muziekgebouw Eindhoven, Parktheater Eindhoven en Stichting Film- en Theatercentrum Plaza Futura (gevestigd in Natlab). Deze organisaties ontvangen een vierjarige subsidie van de gemeente en hebben daarnaast eigen inkomsten die kunnen variëren van 5% tot 85%. Daarnaast behoort ook het stedelijk museum voor moderne kunst tot de basisvoorzieningen. Dit betreft het Van Abbemuseum dat geen zelfstandige entiteit is, maar een gemeentelijke dienst. Het lichtkunstfestival GLOW wordt gezien als een evenement dat onderdeel is van het basisaanbod op het gebied van cultuur. De financiering hiervan gebeurt in het kader van het evenementenbeleid. Alle BAS-functies maken wel deel uit van deze scan, Cultuur Eindhoven beschikt echter niet over financiële en prestatiegegevens van de twee laatstgenoemde organisaties.

Figuur 05B Subsidiesystematiek

Dit figuur wordt in een volgende versie aangepast.

2.1.2 BrabantStad-regeling

De regeling 'Professionele kunsten Eindhoven in samenhang met BrabantStad' is een meerjarige regeling die in afstemming met de provincie en het Rijk is ontwikkeld en bedoeld is voor organisaties die ook regionaal en landelijk van belang zijn. Binnen deze regeling zijn vierjarige subsidies verleend aan 17 organisaties die ook meerjarige subsidie hebben aangevraagd bij de provincie en velen van hen bij het Rijk. De regeling is tot stand gekomen dankzij het bestuurlijk overleg 'BrabantStad' van de provincie Noord-Brabant met de gemeenten Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg. De focus ligt op de ontwikkeling, productie en presentatie van professionele kunsten. Er zijn vier specifieke functies binnen deze regeling, namelijk festival voor kunst en technologie, presentatie-instelling hedendaagse beeldende kunst, symfonieorkest en urban cluster. De organisaties die binnen deze regeling worden gefinancierd door Cultuur Eindhoven zijn:

- Afslag Eindhoven
- De Fabriek
- philharmonie zuidnederland
- Stichting Baltan
- Stichting De Ontdekfabriek
- Stichting Kazerne
- Stichting Make Eindhoven
- Stichting Makerdays
- Stichting MU
- Stichting Onomatopee
- Stichting Rugged Solutions
- Stichting So What's Next?
- Stichting STRP
- Stichting Tegentijd (United Cowboys)
- Stichting Tromp Muziek Biennale
- Stichting Urban Eindhoven
- Stichting Watershed

Drie van de hierboven genoemde organisaties ontvangen van het Rijk subsidie in het kader van de landelijke Basisinfrastructuur (BIS), te weten philharmonie zuidnederland, MU en Stichting Urban Eindhoven. Dutch Design Foundation (DDF) maakt onderdeel van de landelijke BIS, maar de financiering wordt niet door Cultuur Eindhoven verstrekt, maar door de gemeente en de provincie Noord-Brabant.

Daarnaast ontvangt Stichting BioArt Laboratories de subsidie in het kader van de landelijke BIS. Stichting BioArt Laboratories heeft in 2020 ook subsidie aangevraagd binnen de BrabantStad-regeling en een

positief advies van de Cultuurraad gekregen. Omdat het subsidieplafond ontoereikend was om alle positief beoordeelde aanvragen te honoreren is door Cultuur Eindhoven geen subsidie verleend.

2.1.3 Tweejarige programma's

Voor terugkerende activiteiten en langer lopende programma's kan een tweejarige programmasubsidie worden verleend. Deze subsidie is bedoeld voor organisaties die activiteiten ontplooiën op het gebied van cultuureducatie en/of vrijetijdsaanbod en/of professionele kunst. Hierbij ligt de nadruk op talentontwikkeling, onderzoek, productie of presentatie van kunst en cultuur binnen Eindhoven voor de periode 2021-2022 en voor de periode 2023-2024.

Voor de periode 2021-2022 zijn twaalf programmasubsidies verleend. Voor de periode 2023-2024 zijn zestien programmasubsidies verleend. Voor deze laatste periode zijn door het college incidentele middelen beschikbaar gesteld voor vijf organisaties die een positief advies ontvingen van de Cultuurraad, maar niet gehonoreerd konden worden binnen het oorspronkelijk beschikbare subsidieplafond van 2 miljoen euro totaal. Dankzij de extra middelen van € 680.000,- krijgen vijf organisaties van bevlogen Eindhovense makers de kans om in de periode 2023-2024 meer activiteiten voor en met verschillende groepen inwoners uit te voeren. Het is een belangrijke impuls voor verbreding van het cultureel aanbod in de stad en voor verdere ontwikkeling van Eindhovense makers.

2.1.4 Projecten

Drie keer per jaar kunnen aanvragen voor projectsubsidies worden ingediend. Er zijn dus twaalf rondes mogelijk gedurende de gehele periode 2021-2024. Het gemiddeld aantal aanvragen per ronde ligt tussen tien en vijftien. Hierbij is er elke ronde sprake van zowel nieuwe aanvragers als organisaties die eerder projectsubsidie hebben aangevraagd. Hoewel de projecten een incidenteel karakter hebben, is het voor organisaties ook mogelijk om aan te vragen voor terugkerende projecten, zoals een evenement (Popwaarts, Night of the Nerds, Stap op de Rode Loper). Dat komt de continuïteit van het aanbod ten goede.

2.1.5 Snelgeld

In de regeling Snelgeld kunnen zowel rechtspersonen als natuurlijke personen een subsidie aanvragen. De bijdrage aan individuele makers vormt een impuls voor hun professionele loopbaan en is gericht op het stimuleren van de artistieke en/of zakelijke ontwikkeling, bijvoorbeeld door opbouw van publiek en nieuwe opdrachtgevers. Met ingang van 2021 is het ook mogelijk voor collectieven van meerdere makers om een aanvraag in te dienen voor een gezamenlijk project. Om recht te doen aan internationale makers die gevestigd zijn in Eindhoven is het ook mogelijk een aanvraag in het Engels in te dienen. Aanvragers mogen niet twee keer voor dezelfde activiteit aanvragen, maar dezelfde makers vragen herhaaldelijk aan voor verschillende projecten. Een beperkt bedrag levert een waardevolle bijdrage aan een onderzoek, productie of presentatie. Dit kan voor alle artistieke disciplines van meerwaarde zijn; voor een onderzoek, residency of tentoonstelling van een beeldend kunstenaar of ontwerper tot het maken van een muziekalbum of publicatie, een bijdrage aan een theater-/dansproductie of de ontwikkeling van een filmscenario of boek. Het komt ook voor dat de programmatische invulling van bijvoorbeeld een expositieplek door individuele subsidies per maker verzorgd wordt.

Sinds het ingaan van de Snelgeldregeling in 2017 is het beschikbare budget per tranche jaarlijks gestegen. Zo is het budget in de periode 2017-2020 gegroeid van 40.000 euro in 2017 naar 150.000 euro in 2020. Bij de verdeling van het budget in de Cultuurbrief 2021-2024 is 150.000 euro per jaar gereserveerd voor Snelgeld. Vanwege ingrijpende gevolgen van de coronacrisis voor de makers is uit het steunpakket in 2021 en 2022 een extra bijdrage aan Snelgeld beschikbaar gesteld. Provincie Noord-Brabant heeft een matchingsregeling opgezet voor gemeenten die subsidies aan makers verlenen. Cultuur Eindhoven heeft sinds 2018 hiervoor jaarlijks het maximaal beschikbaar bedrag van € 50.000,- ontvangen. Door de alsmar groeiende vraag, blijft het Snelgeld-plafond structureel overvraagd. Deze groeiende vraag is deels te verklaren door de effecten van de coronacrisis op de beroepspraktijk van makers. Het Snelgeld biedt ontwikkelingskansen aan makers, waardoor zij zelf initiatief kunnen nemen voor onderzoek, productie of presentatie. Met name op het gebied van producties

in de beeldende kunst en creatieve industrie, omdat in deze disciplines veel individuele makers aanwezig zijn. Voor hen is het Snelgeld de enige mogelijkheid om subsidie aan te vragen. In [figuur 6](#) is de achtergrond van de aanvragers te vinden.

2.1.6 Gelabeld

Deze subsidies worden door Cultuur Eindhoven verstrekt op basis van een collegebesluit. In 2023 betreft het subsidies voor de volgende doeleinden:

- bijdrage aan Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK);
- deze regeling komt voort uit een landelijk convenant over cofinanciering door de gemeente en het Rijk en voorziet in een aanbod voor het onderwijs waarbij cultuureducatie in alle disciplines en voor alle leeftijdsgroepen aangeboden wordt. De uitvoering van dit programma is in handen van CultuurStation;
- huurcompensatie aan BROET en Baltan, als huurcompensatie voor huisvesting in Natlab op basis van het collegebesluit van 9 april 2013;
- bijdrage aan bewonersbibliotheken waarvoor Bibliotheek Eindhoven een factuur indient voor gemaakte kosten.

2.1.7 Gilden

Eindhoven kent negen nog actieve gilden. Zij zijn verspreid gevestigd over de stad. Deze gilden krijgen jaarlijks een subsidie van 1750 euro voor het in stand houden van hun traditionele activiteiten.

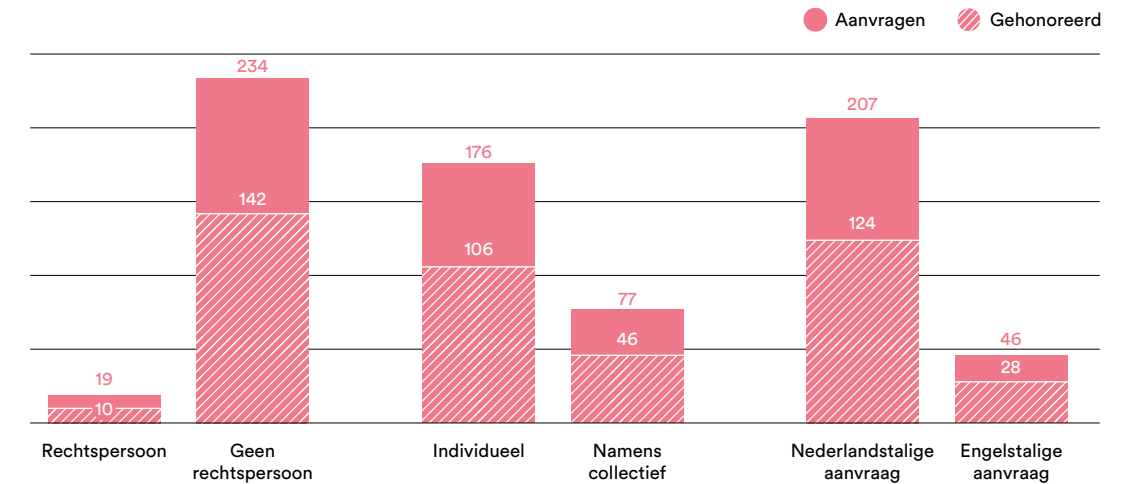
- Ridderlijk gilde Sint Sebastiaan
- Sint Martinusgilde Tongelre
- Sint Jorisgilde Gestel en Blaarthem
- Sint Jorisgilde Stratum
- Sint Catharinagilde Tongelre
- Sint Catharinagilde Eindhoven-Stad
- Sint Catharinagilde Strijp
- Sint Catharinagilde Woensel
- Sint Catharinagilde tot Blortem en Gestel

De gehele verdeling van het subsidiebudget is te vinden in [figuur 07](#).

Figuur 06

Achtergrond aanvragers Snelgeld

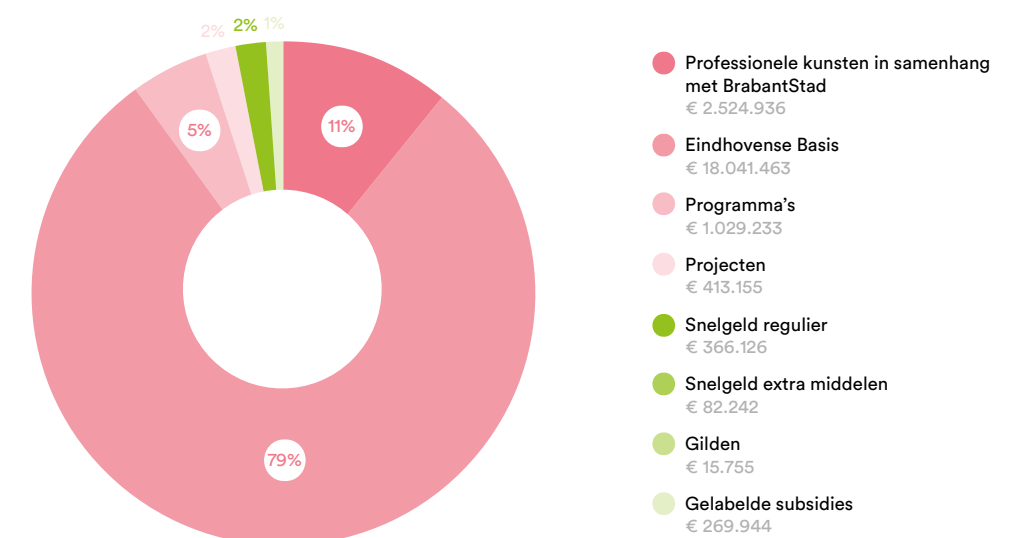
Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022, Cultuur Eindhoven

Figuur 07

Verdeling subsidiebudget 2022

Bron: Jaarverslag KPI 2022, Cultuur Eindhoven

2.1.8 Werkwijze

Cultuur Eindhoven communiceert actief over de subsidiemogelijkheden. De stichting probeert iedereen zo goed mogelijk te ondersteunen bij de voorbereiding van de subsidieaanvraag. Dat doen we bijvoorbeeld via informatie op de website, maar vaak ook via persoonlijk contact tijdens het spreekuur of informatiebijeenkomsten. Uit de gestelde vragen maken we op dat de regelingen steeds bekender worden en minder uitleg behoeven, maar dat de aanvragers het sparren over een aanvraag nog steeds zeer zinvol vinden.

De subsidiecyclus bestaat uit drie stappen, namelijk: subsidie verlenen, subsidie monitoren en subsidie vaststellen. De stappen van het proces zijn voor de verschillende onderdelen van de subsidieregeling in hoofdlijnen hetzelfde. De Cultuurraad beoordeelt als onafhankelijk adviesorgaan van de stichting de meerjarige aanvragen en projectsubsidies. Op advies van de Cultuurraad neemt de directeur-bestuurder een besluit. Voor Snelgeld besluit de directeur-bestuurder aan de hand van het advies van de beleidsmedewerkers. De aanvragen van de gilden worden getoetst aan de voorwaarden en toegekend op basis van de beoordeling door de betrokken medewerker van Cultuur Eindhoven.

2.1.9 Conclusie

Cultuur Eindhoven subsidieert een breed scala aan organisaties en activiteiten binnen de kaders van de Subsidieverordening Cultuur Eindhoven 2021-2024. De Basisinfrastructuur is in 2017 ingevoerd. De organisaties die de functies invullen, bestonden al vóór 2017, met uitzondering van het CultuurStation. CKE voerde deze functie aanvankelijk uit waarbij CKE ook veel cultuuraanbod voor onderwijs zelf aanbiedt. Met ingang van 1 augustus 2017 is CultuurStation een zelfstandige organisatie voor de bemiddelingsfunctie tussen onderwijs en cultuur. De uitvoering van de bemiddeling tussen onderwijs en culturele partners vindt daarmee vanuit een autonome zelfstandige organisatie plaats. De basisinfrastructuur komt overeen met de onmisbare culturele functies in een grote stad waarvoor de gemeente primair verantwoordelijk is. De gesubsidieerde programma's vertegenwoordigen gezamenlijk een divers aanbod. Dat komt voor een

belangrijk deel overeen met de activiteiten die eerder door de gemeente Eindhoven gesubsidieerd werden. Er is wel een duidelijke verbreding gerealiseerd in de periode 2017-2020 en doorontwikkeling van diverse organisaties en makers in 2021-2024. Binnen de diverse regelingen wordt een diversiteit aan activiteiten, verdeeld over verschillende disciplines, gehonoreerd. De flexibilisering van het budget is zichtbaar in meerdere opzichten. In 2021 is er met de komst van de BrabantStad-regeling naast de Eindhovense Basis meer ruimte gekomen voor structurele subsidie voor vier jaar, wat organisaties ruimte geeft om een stevigere positie in de stad in te nemen. De flexibiliteit en verrijking van het aanbod wordt via de Programma-, Projecten- en Snelgeldsubsidie gerealiseerd. Daarbij is te zien dat in 2021 veel individuele makers in de stad, werkzaam binnen diverse disciplines, via de Snelgeldregeling een extra steun in de rug hebben ontvangen om hun beroepspraktijk verder te ontwikkelen. Covid-19 had in 2021 nog veel beperkende invloed op de mate waarin activiteiten mogelijk waren. Tussen de verschillende disciplines is niet altijd een scherpe scheidslijn zichtbaar. Organisaties werken samen en overschrijden hun eigen discipline en/of hun eigen domein. Zo is er een verschuiving zichtbaar van organisaties die hun focus van beeldende kunst naar meer multidisciplinaire vormen hebben verlegd, waarbij kunst en design of kunst en techniek samengaan. Daardoor begeven zij zich meer op het terrein van wat nu de creatieve industrie wordt genoemd.

Diverse deelregelingen zijn een goed werkbaar instrument die een aantal culturele organisaties in de stad een stevige basis voor continuïteit biedt en tegelijkertijd ruimte geeft voor dynamiek en doorontwikkeling in de culturele sector.

Dankzij de Regio Deal die in 2018 is afgesloten tussen het Rijk en regio Brainport Eindhoven zijn er naast het reguliere subsidiebudget van de gemeente Eindhoven afgelopen jaren extra middelen geïnvesteerd in de culturele voorzieningen en versterking van het aanbod. De Regio Deal-middelen zijn verleend voor eenmalige investeringen in de renovatie van Area 51 als volwaardige hotspot voor urban sport en cultuur op Strijp-S, doorontwikkeling van Eindhoven Museum naar een museumpark VONK, uitbreiding van ateliers in de stad waarvan een deel in gemeentelijk eigendom en subsidies voor makerspaces waarmee o.a. ook Pand P

kan worden behouden als culturele locatie. Daarnaast is een deel van de Regio Deal-middelen verleend aan festivals (DDW, GLOW en STRP) en culturele organisaties, zoals het Muziekgebouw, samenwerkingsverband Wonka-podia waarvan het Parktheater deel uitmaakt en het samenwerkingsverband van bibliotheken in de regio, voor versterking van de programmering.

2.2 Impact van coronacrisis

2.2.1 Coronaperiode

Dankzij de gemeentelijke noodsteun in de vorm van subsidie of huurkorting en coulance met betrekking tot uitgevoerde activiteiten, hebben veel culturele instellingen in de stad gedurende de afgelopen jaren standgehouden. Met name voor de podiumkunsten hebben lange tijd geen of nauwelijks activiteiten plaats kunnen vinden. Het aantal bezoekers voor muziekconcerten en theateervoorstellingen is in die periode drastisch afgenomen. Uit het rapport Waarde van Cultuur blijkt dat het totaal aantal voorstellingen in Brabant van podiumkunsten gehalveerd was in 2020 tot 3.262 (in lijn met de landelijke trend). In de periode 2013 t/m 2019 was dat gemiddeld 6.000 á 6.500. Verdeeld over de podiumkunstdisciplines betrof het aantal uitvoeringen in 2020 voor theater 711, muziek 1127, dans 188, muziektheater 368, kleinkunst/cabaret 651 en overige 217.

Het totale bereik van die podiumkunstvoorstellingen was in 2020 in Noord-Brabant ongeveer 25% van wat het in de periode daarvoor was: 590.000 bezoeken in 2020 ten opzichte van ongeveer 2.000.000 per jaar in de periode 2013 t/m 2019. Wat ook in lijn was met de landelijke trend.

Verdeeld over de podiumkunstdisciplines betrof het aandeel van het publiek in 2020 voor theater 40% van het publiek ten opzichte van de pre-covid-periode, bij muziekuivoeringen 23%, dans 45%, muziektheater 28%, kleinkunst-cabaret 37% en bij de overige voorstellingen 13%. In absolute aantallen is bij muziekuivoeringen het bereik in 2020 voor het grootste deel geslonken. Daar waren 723.000 bezoeken per jaar minder dan in de pre-covid-periode.

In 2021 was het beeld vanwege langdurige lockdownperiodes en beperkingen nog niet veel beter, maar er zijn geen vergelijkende cijfers voor Brabant gepubliceerd.

In 2022 was na het eerste kwartaal weer alles mogelijk en kon de sector alle publieksactiviteiten weer opstarten. De indicatie is dat met name bij festivals het aantal bezoekers weer snel is toegenomen. Publiek

voor andere vormen van het podiumkunstenaanbod komt langzamer op gang.⁶²

In [figuur 08, 09 en 10](#) is te zien hoe het aantal voorstellingen, tentoonstellingen en overige activiteiten van gesubsidieerde instellingen de afgelopen jaren zich heeft ontwikkeld.

Vergelijkbaar met podiumkunsten is de bioscoopexploitatie. Ook daar waren de effecten van corona duidelijk merkbaar. Waar bioscoopbezoek en -recette een sterke groei lieten zien tot de coronacrisis, zijn de cijfers in 2021 nog veel lager dan daarvoor.⁶³ Zoals verderop in dit hoofdstuk beschreven, onder film en audiovisueel, is het bioscoopbezoek in 2021 vergelijkbaar met dat van 2008. Tegelijkertijd zijn er signalen dat er wel veel nieuw publiek naar de zalen komt.⁶⁴ Ook blijkt uit een trendanalyse van Stichting Digitaal Informatieplatform, waaraan theaters en toneelmakers verbonden zijn, dat er in Brabant weliswaar over de breedte sprake is van daling in verkoop van kaarten van gemiddeld 12%, maar dat de bestelmomenten weer ongeveer gelijk zijn aan de pre-covid-periode.⁶⁵ Verder blijkt uit de analyse dat bij theaters de verhouding ouderen dat een kaartje koopt weer ongeveer gelijk is aan de periode voorafgaand aan covid. Specifieke gegevens over cultuurbezoek van Eindhovenaren zijn te vinden in Hoofdstuk 3 van de Cultuurscan, waar we ingaan op de Cultuurmonitor 2022 van de gemeente Eindhoven. De impact van Covid-19 is de afgelopen jaren sterk voelbaar geweest, maar ook nu alle activiteiten weer mogelijk zijn blijven bepaalde gevolgen langdurig invloed houden op de dagelijkse bedrijfsvoering. Er is een nieuwe werkelijkheid waar podiumkunstinstanties en makers zich toe moeten verhouden.

Hoewel de culturele sector in het algemeen flinke klappen heeft gehad door de gevolgen van de coronacrisis, zijn er wel grote verschillen tussen de disciplines. De presentatie-instellingen in de stad hebben relatief lage publieksinkomsten of waren vanwege de ruimtes makkelijker coronaproof in te richten dan bijvoorbeeld een bioscoopzaal (bijvoorbeeld het Pre-Historisch dorp dat hoofdzakelijk buiten is). Gevolgen waren afgelopen jaren dan ook vooral organisatorisch,

financieel, emotioneel en rondom publieksbinding. Zo was de verbinding houden met het publiek lastig met wisselende openingsmogelijkheden, uitgestelde of gecancelde exposities en een gedeeltelijk onlineprogramma.

Binnen organisaties, zeker in de erfgoed- en beeldende kunstsector, waar veel met vrijwilligers wordt gewerkt, zijn ook veel van die netwerken verzwakt. Uit resultaten van verantwoordingen over 2021 en verwachtingen voor 2022 is echter gebleken dat zeker bij (gratis toegankelijke) presentatie-instellingen het publiek zijn weg weer terugvindt en exposities over het algemeen goed bezocht worden. Daar waar organisaties binnen de disciplines beeldende kunst, creatieve industrie en erfgoed minder financiële consequenties hebben ervaren, was dat voor makers het tegenovergestelde. Veel creatieve makers die hun verdiensten halen uit exposeren, verkopen van werk en werken in opdracht, hebben afgelopen jaren financieel enorm veel verdienmogelijkheden gemist. Exposities werden geannuleerd of verschoven, het vinden van kopers was moeilijker en netwerk mogelijkheden voor bijvoorbeeld nieuwe opdrachtgevers waren minimaal. Creatieve makers, voornamelijk beeldende kunstenaars, zijn al een behoorlijk kwetsbare doelgroep en daar heeft de coronacrisis zeker niet in positieve zin aan bijgedragen.⁶⁶

Wat betreft de letteren zijn ook daar de consequenties erg wisselend. Tijdens corona stegen het aantal lezers en de frequentie waarin werd gelezen, maar fysieke programma's over literatuur werden uitgesteld of geannuleerd. Ook fysieke plekken zoals boekenwinkels hebben het, naast de al bestaande concurrentie van het internet en online-boekwinkels, moeilijk gehad tijdens corona vanwege sluitingen. Ook voor schrijvers is het beeld diffuus. Zij voelden financieel vooral consequenties vanwege het niet doorgaan van activiteiten, zoals lezingen en literaire festivals, maar ook vanwege een lagere verkoop van boeken. In Eindhoven hebben organisaties als Watershed (digitale programma's opgezet zoals 'Write-on', om te zorgen dat schrijvers ook op die manier aan het werk konden blijven.

2.2.2 Noodsteun

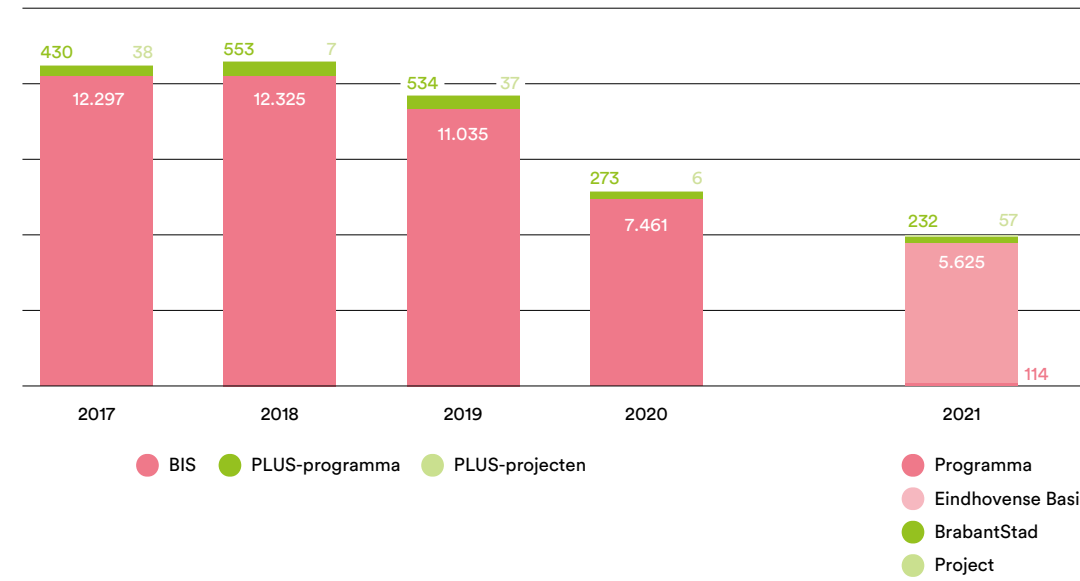
Omdat de beperkingen voor culturele activiteiten in de periode tussen maart 2020 en maart 2022 in diverse vormen van kracht waren, heeft de gemeente in deze periode ook noodsteun verleend aan 13 culturele instellingen en makers. Waar in 2020 nog de focus lag op de noodsteun aan gesubsidieerde organisaties, is in 2021 gekeken naar de gehele sector en zijn noodsteunsubsidies verleend aan individuele makers, gesubsidieerde en niet gesubsidieerde organisaties en amateurkunstverenigingen. Om te voorkomen dat instellingen vanwege effecten van de coronacrisis om zouden vallen en individuele kunstenaars en makers financieel in de problemen zouden komen om hun beroepspraktijk in stand te houden, is op verschillende manieren noodsteun verleend. Daartoe is de Subsidieregeling Covid-19 Noodsteun Cultuur 2021 gemaakt. Die bestond uit de regelingen 'Tegemoetkoming rechtspersonen' (286.068 euro, vier organisaties ontvingen noodsteun), 'Tegemoetkoming individuele makers' (1.307.340,95 euro, steun verleend aan 218 individuele makers) en 'Garantiesubsidie' (29.950 euro, twee organisaties). Daarnaast werd de 'Subsidieregeling Covid-19 noodsteun meerjarige subsidieontvangers Subsidieverordening Cultuur Eindhoven 2021-2024' in het leven geroepen. Drie organisaties hebben hiervan gebruikgemaakt. Voor steun aan amateurkunstverenigingen en een programma van herstel door CKE is aanvullend 200.000 euro verleend aan CKE. Daarnaast heeft het college aan een aantal podia steun verleend in de vorm van huurkorting in 2021 en Q1 2022. In 2022 is voor het herstel van de beroepspraktijk van Eindhovense makers 300.000 euro bestemd voor diverse specifieke maatregelen. 47 makers maakten hiervan gebruik.

In totaal is in de periode 2020-2022 door Cultuur Eindhoven 6.098.906 euro aan steun verleend aan makers en culturele organisaties.

In 2022 is vanwege gestegen energielasten door het college de 'Subsidieregeling noodmaatregelen maatschappelijke/culturele subsidiepartners en buurthuizen wegens stijging energielasten' opengesteld. Voor culturele subsidiepartners is voor 2022 850.000 euro beschikbaar en voor 2023 1.075.000 euro. Daarbinnen zijn tot nu toe vijf instellingen die meerjarige subsidie ontvangen extra ondersteund.

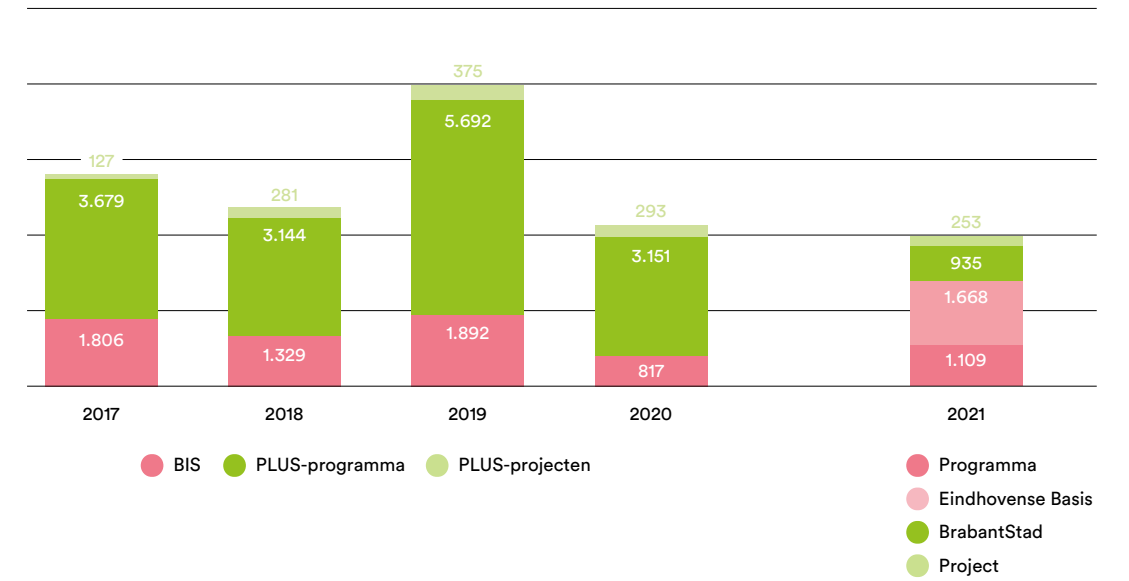
Figuur 08 Aantal voorstellingen

Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022, Cultuur Eindhoven

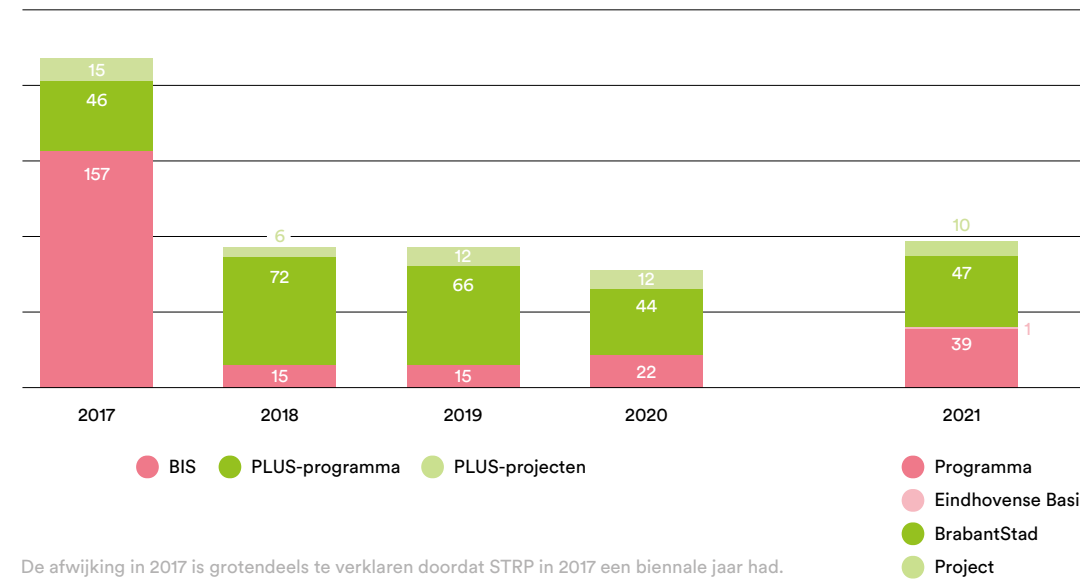
Figuur 10 Aantal overige activiteiten

Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022, Cultuur Eindhoven

Figuur 09 Aantal tentoonstellingen

Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022, Cultuur Eindhoven

De afwijking in 2017 is grotendeels te verklaren doordat STRP in 2017 een biennale jaar had.

2.3 Ontwikkelingen en trends

Voor we gaan kijken naar de verschillende disciplines in de stad, kijken we eerst naar recente ontwikkelingen die voor de gehele cultuursector relevant zijn. Veel van deze ontwikkelingen waren ook al in hoofdstuk 1 te zien. In deze paragraaf kijken we specifiek naar hoe deze ontwikkelingen in de kunst- en cultuursector tot uiting komen. Hierbij geven we ook voorbeelden uit Eindhoven om te laten zien hoe de sector in de stad met de ontwikkelingen bezig is. De voorbeelden zullen vanwege de zichtbaarheid vooral vanuit basisinstellingen komen.

2.3.1 Diversiteit en inclusie

Aandacht voor diversiteit en inclusie, zoals eerder in hoofdstuk 1 benoemd, is een veelbesproken onderwerp binnen de cultuursector. Toch zijn er binnen de sector weinig gegevens beschikbaar over dit onderwerp.⁶⁷ Ook ontbreken zowel landelijke als regionale cijfers. Wel zijn er de laatste tijd meer onderzoeken gedaan naar diversiteit en inclusie binnen de cultuursector.

Ondanks het gebrek aan sectorbrede, landelijke data heeft de Boekmanstichting wel een aantal onderwerpen en vraagstukken uitgelicht binnen het thema diversiteit en inclusie.⁶⁸ Deze onderwerpen zijn relevant voor de gehele cultuursector. Allereerst is er natuurlijk de Code Diversiteit en Inclusie (zie hiervoor ook 2.5.2 Codes). Deze code wordt gebruikt in de verlening van kunstsubsidies om culturele organisaties te stimuleren actief beleid te formuleren en uit te voeren. Andere relevante onderwerpen zijn bijvoorbeeld genderongelijkheid, grensoverschrijdend gedrag en sociale veiligheid, toegankelijkheid, representatie en dekoloniseren.⁶⁹ Wat hierbij op landelijk niveau opvalt, is dat er tussen culturele instellingen grote verschillen kunnen zitten wanneer gekeken wordt naar wat zij doen voor diversiteit en inclusie.

In Eindhoven zijn er verschillende voorbeelden te vinden van makers en instellingen die de afgelopen jaren belangrijke stappen hebben gezet om hun programma diverser en inclusiever te maken. Het Van Abbemuseum presenteert met Dwarsverbanden de

eerste multi-zintuiglijke collectiepresentatie in het land.⁷⁰ De tentoonstelling maakt onder andere gebruik van voeltekeningen, soundscapes, braille en geurinterpretaties. Hierdoor is de beeldende kunst toegankelijk voor bijvoorbeeld blinde en dove bezoekers en rolstoelgebruikers. Ook het Muziekgebouw en de Effenaar verbreden gericht hun programmering. Het Muziekgebouw organiseerde bijvoorbeeld concerten voor en met verschillende internationale gemeenschappen in Eindhoven en het heeft een programmeur op het gebied van inclusie.⁷¹ Ook op het gebied van beeldende kunst en creatieve industrie zijn er organisaties die programma's ontwikkelen waarbij diversiteit en inclusie bevestigd worden, zoals De Fabriek Eindhoven en Pennings Foundation. Watershed heeft in haar programma voor schrijvers veel aandacht voor diversiteit en werkt samen met Van Piere in het project Buskeda, een leesclub met een nadruk op vrouwelijke en/of niet-Westerse schrijvers en/of schrijvers vanuit de LHBTIQ+-gemeenschap.⁷²

Veel culturele organisaties, gesubsidieerd en niet-gesubsidieerd, houden in hun programmering rekening met de steeds grotere groep internationals in de stad en regio. Zo organiseert Lab-1 activiteiten voor internationals en heeft het Parktheater samen en in overleg met het samenwerkingsverband Wonka-podia zijn internationale programmering uitgebreid.

De Boekmanstichting is een kenniscentrum dat sinds 1963 informatie verzamelt over kunst, cultuur en beleid. Ze schrijven artikelen over de sector en houden ook de cultuurmonitor bij, waarin data worden bijgehouden over sector. Deze data hebben we in de Cultuurscan veelvuldig gebruikt om gegevens uit Eindhoven mee te vergelijken.

2.3.2 Duurzaamheid

De huidige energiecrisis, en in de kern daarmee ook de klimaatcrisis, is actueel en urgent voor de gehele culturele sector. De Boekmanstichting onderzocht in 2022 duurzaamheid in de culturele sector op landelijk niveau.⁷³ Hieruit bleek onder andere dat de sector in 2022 op eenzelfde manier en schaal verduurzaamde als in 2019. Waarschijnlijk is corona de reden dat er op dit gebied niet veel vooruitgang lijkt te zijn geboekt. Toch heeft corona dus ook niet geleid tot een terugval in het uitvoeren van verduurzamingsmaatregelen. De hoge energieprijzen lijken wel invloed te hebben gehad op de mate van verduurzaming in de cultuursector. Verder bleek dat er weinig inzicht is in de klimaatimpact van de sector. Ook werd er een gebrek aan ondersteuning vanuit cultuurbeleid ervaren. Veel culturele organisaties doen wel aan verduurzaming, maar daarin worden nog niet alle mogelijkheden optimaal benut. Om verduurzaming door te kunnen zetten, gaven organisaties aan vooral behoefte te hebben aan geld en ontzorging op het gebied van tijd en kennis.

Hoewel duurzaamheid nadrukkelijk en uitgebreid wordt genoemd in het bestuursakkoord van de gemeente Eindhoven, wordt daarin niets specifiek genoemd voor het verduurzamen van de cultuursector in Eindhoven. Wel is bekend dat de gemeente bezig is met het verduurzamen van haar gebouwen.⁷⁴ Er ligt bijvoorbeeld een plan om aanpassingen te doen in het Van Abbemuseum om het gebouw duurzamer en energie-efficiënter te maken. Verder tekenden meerdere partijen in Eindhoven in april 2023 de Green Deal Evenementen. Onder de ondertekenaars waren ook het Muziekgebouw, de Dutch Design Foundation, GLOW en het Klokgebouw, die alle culturele evenementen organiseren. Alle partijen stellen binnen een halfjaar een plan op om te verduurzamen op het gebied van energie, materiaal, eten en drinken, mobiliteit en inclusie en diversiteit.

2.3.3 Digitalisering

Digitalisering is net als op landelijk niveau ook een trend op het gebied van cultuur. DEN (kennisinstituut Cultuur en Digitalisering) signaleert dat de cultuursector bezig is met een digitale transformatie, wat het definieert als het doorontwikkelen van fysiek naar digitaal of het zoeken van een hybride vorm. Binnen erfgoed, beeldende kunst, creatieve industrie en letteren worden collecties en werken bijvoorbeeld al jaren gedigitaliseerd en/of digitaal aangeboden. Tijdens corona is digitalisering urgent geworden om binding te houden met de achterban, al is dit niet altijd even gemakkelijk gebleken. Het blijkt, zeker in het geval van beeldende kunst en design, lastig te zijn om alle werken op gelijke wijze digitaal te kunnen ervaren als in het echt.⁷⁵ Daarnaast geven organisaties aan dat het lastig is om een verdienmodel te maken met digitale content. Online is veelal gratis, dus om mensen te laten betalen voor bijvoorbeeld een digitale expositie is een grote uitdaging. Tegelijkertijd wordt het potentieel aan publiek vele malen groter met een digitaal programma.

In Eindhoven is ook te zien dat cultuuraanbod meegaat in de digitale transformatie. Bij de Effenaar werden tijdens de pandemie de 'Isolation Sessions' gehouden, met aanbod van live online-popmuziek dat veel bezoekers trok. Playgrounds heeft zichzelf bewezen als een van de belangrijke aanbieders van digitale programma's. Tromp Percussion Eindhoven zette tijdens een muziekconcorso digitale middelen in om de achterban van de vele internationale deelnemers te bedienen. Na de pandemie blijven organisaties investeren in digitale mogelijkheden om publiek te bedienen en te binden. Daarnaast is het ook nodig om te experimenteren, om een nieuw type digitale programma's te ontwikkelen. De Effenaar ontwikkelt als smart venue en makerspace samen met muzikanten nieuwe mogelijkheden van digitalisering: als extra alternatieve vorm van expressie bij live-uitvoeringen, het creëren van extra contactmogelijkheden met publiek en het ontwikkelen van een alternatieve bron van inkomsten voor artiesten.

Digitalisering heeft ook een effect gehad op cultuurparticipatie en -educatie, met name de manier waarop vormen van cultuur beschikbaar zijn. Hierover meer in Hoofdstuk 3.

2.3.4 Mensen

Behalve dat de makers hun beroepspraktijk als gevolg van corona soms moesten onderbreken of beëindigen, hebben ook veel organisaties tijdelijk hun vaste team moeten inkrimpen en minder zzp'ers ingehuurd.⁷⁶ Een van de gevolgen van corona is daarom dat mensen die eerder werkzaam waren in de sector zich hebben laten omscholen of een andere beroepskeuze hebben gemaakt.⁷⁷ Vanwege schaarste is het niet alleen lastig om aan goede mensen te komen, ook de salariskosten en/of uurtarieven stijgen aanzienlijk. Behalve door krapte op de arbeidsmarkt is dit mede veroorzaakt door een algemene loonstijging vanwege inflatie. Zowel podia, presentatie-instellingen/musea, werkplaatsen als festivals hebben hier last van. Het gaat vaak om technici en productiemedewerkers, maar ook om zzp'ers voor opbouw en afbouw. Daarnaast wordt door culturele organisaties vaak genoemd dat ze het tekort op de arbeidsmarkt aan financieel medewerkers, marketing-/communicatiemedewerkers en horecapersoneel ervaren bij de invulling van vacatures.⁷⁸ Vanwege schaarste op de gehele arbeidsmarkt en vele vacatures in andere, vaak beter betaalde sectoren is het lastig om goed personeel te vinden voor deze functies.

Zoals in hoofdstuk 1 beschreven is, is de druk op de arbeidsmarkt ook in Eindhoven te voelen. Over de cultuursector in Eindhoven zijn echter minder gegevens bekend. Tussen april 2022 en april 2023 waren er gemiddeld 82 vacatures per maand in de creatieve en taalkundige sector.⁷⁹ Hieronder vallen beeldende kunstenaars, uitvoerende kunstenaars, auteurs en taalkundigen, journalisten, bibliothecarissen en conservatoren, grafisch ontwerpers en productontwerpers en fotografen en interieurontwerpers.⁸⁰ Het aantal vacatures in deze sector ligt wel fors lager dan bij bijvoorbeeld technische beroepen of bedrijfseconomische en administratieve beroepen. Ook geeft het aantal online vacatures nog geen compleet beeld van de sector. Ook de ondersteunende beroepen, zoals technici of horecapersoneel, zijn hier niet in meegenomen.

Het tekort aan artistiek geschoolde krachten is ook voelbaar in de amateurkunst en in het onderwijs c.q. bij de uitvoering van activiteiten op het gebied van cultuureducatie.

2.3.5 Ruimtes

Zoals in hoofdstuk 1 benoemd werd, bevindt Nederland zich in een wooncrisis. In bredere zin is dit eigenlijk ook een gebrek aan ruimte in het algemeen. Verschillende sectoren hebben behoefte aan ruimte en de belangen lopen soms sterk uiteen.⁸¹ Het wordt steeds moeilijker om naast woonruimte ook biodiversiteit, klimaatadaptatie en leefbaarheid hand in hand te laten gaan. Ook de cultuursector ondervindt de gevolgen van het ruimtegebrek. Zo ontstaat er bijvoorbeeld een gebrek aan maak- en presentatieplekken.

In Eindhoven is er vanwege snelle groei en gebiedsontwikkelingen in de stad sprake van bedreigingen en kansen tegelijk. Ruimte is schaars en duurder geworden en dat wordt met name gevoeld door makers en startende initiatieven. Tegelijkertijd is bij gebiedsontwikkelingen ook het bewustzijn dat culturele initiatieven bijdragen aan leefbaarheid en aantrekkingskracht van een nieuw gebied. Zodoende is er ook bij verschillende partijen het streven om nieuwe ruimtes voor cultuur te ontwikkelen. De ontwikkeling van Strijp-S en NRE-terrein zijn goede voorbeelden uit het recente verleden.

In Eindhoven heeft de gemeente een portefeuille cultureel vastgoed waarin met name cruciale culturele spelers in de stad worden gehuisvest, zoals de Effenaar, Muziekgebouw Eindhoven en Parktheater Eindhoven. Met de middelen van Regio Deal heeft de gemeente geïnvesteerd in uitbreiding van atelierruimte en makerspaces in de stad. Daarnaast zijn veel culturele initiatieven gehuisvest in gebouwen die particulier bezit zijn of alleen tijdelijk beschikbaar door de gemeente. In een enkel geval is de culturele organisatie zelf eigenaar van het gebouw.

Er zijn veel verschillende makers en gezelschappen binnen de stad die ruimte nodig hebben om te werken. Deze hebben allemaal andere wensen wat betreft de gebouwen waarin ze hun maakproces kunnen uitvoeren. Een belangrijke plek daarvoor is onder andere Pand P dat, behalve als laagdrempelige vlakke vloertheaterzaal, ook fungeert als maak- en experimenteerplek voor onder andere de beginnende podiumkunstenaar. Bij Sectie C hebben makers van allerlei disciplines een plek gevonden, van ontwerpers en beeldend kunstenaars of fotografen tot Carte Blanche die theaterproducties maakt. United C zit al een aantal

jaren naar haar zin aan de Kleine Berg. Deze plekken zijn echter nooit in eigendom van het gezelschap of de maker zelf. Gezien de wooncrisis en noodzaak van stedelijke ontwikkeling wordt ook op deze plekken gekeken naar mogelijkheden voor nieuwbouw of doorontwikkeling.

Wat veel plekken gemeen hebben, is dat er sprake is van onzekerheid ten aanzien van de huurtermijn. Voor Pand P is de gemeente overgegaan tot het toevoegen van het gebouw aan de portefeuille van cultureel vastgoed, om zo te waarborgen dat het een culturele functie en invulling behoudt. Maar het komt ook voor dat bijvoorbeeld een internationaal gewaardeerd dansgezelschap als The Ruggeds in de afgelopen jaren meerdere keren heeft moeten verhuizen en telkens genoeg moest nemen met een suboptimale tijdelijke ruimte, zoals nu als huurder van een NS-gebouw op het perron van Eindhoven Centraal Station. Ook organisaties die in gemeentelijk cultureel vastgoed zijn gehuisvest hebben soms te maken met tijdelijke en onzekere contracten, zoals United C en Paviljoen Ongehooorde Muziek. Dat laatste is gedwongen om van de huidige gewenste culturele locatie te vertrekken vanwege andere keuzes in het atelierbeleid, waarbij in het nog te verbouwen pand voorrang gegeven wordt aan ontwerpers.

Naast culturele instellingen hebben ook makers veel last van het ruimtetekort. Het overgrote deel van beeldend kunstenaars en ontwerpers in Eindhoven werkt vanuit een eigen of gedeeld atelier. Zij hebben ruimte, materiaal en machinerie nodig om werk uit te voeren. In 2018 heeft de gemeente Eindhoven een Atelierbeleid opgesteld. Dit kwam vanuit de noodzaak voor actief beleid op vastgoed en ruimte voor makers. Door een combinatie van groei van de creatieve sector, focus op design en met de autonome ontwikkeling van de stad, verdichting van het centrum en transformatie van leegstaand vastgoed naar voornamelijk woningen, staat de duurzame (huis)vestiging van creatieve ondernemers en kunstenaars onder druk.⁸² Dit geldt niet alleen voor ateliers en studio's voor makers, maar ook voor bijvoorbeeld presentatieplekken van allerlei disciplines. Onder andere door tekort aan ruimte in de stad stijgen huurprijzen, soms zo extreem dat culturele organisaties of makers niet meer aan de prijzen kunnen voldoen. De huidige energiecrisis en extreme inflatie versterkt de financiële druk op de sector. Stijgende kosten voor materiaal, personeel en energie dwingt organisaties keuzes te maken in de programmering door bijvoorbeeld jaarlijks minder exposities te organiseren.

2.4 Beeld van de culturele sector

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de Eindhovense culturele sector per culturele discipline. Hierbij wordt de gehele keten zoveel mogelijk als leidraad genomen, zowel gesubsidieerd als ongesubsidieerd. Van opleidingen en ontwikkelingsplekken tot werkplaatsen en professionele podia. Er wordt gekeken naar de makers die zich in de stad bevinden maar ook naar organisaties of bedrijven. De bronnen die hierbij gebruikt zijn, kunnen per discipline verschillen maar er is ook overlap, bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel (KvK) en de Waarde van Cultuur.

We zijn ons ervan bewust dat we niet elke organisatie in één bepaalde discipline kunnen vangen. In het geval van de disciplines is er in het veld ook veel sprake van overlap tussen creatieve industrie en beeldende kunst. Daarom is er in dat geval voor gekozen eerst per discipline de keten te schetsen en daarna een overzicht te geven van de plaatsen waar beide type makers actief zijn. Daarnaast programmeren veel organisaties heel breed en zijn ze niet binnen één stramien te plaatsen. Zo programmeert het Parktheater bijvoorbeeld alle genres van de podiumkunsten en organiseert LAB-1 behalve filmvertoningen ook veel verschillende soorten evenementen die voor de verrijking van de nachtcultuur in Eindhoven van belang zijn. We plaatsen in dit hoofdstuk de desbetreffende instanties bij de discipline die ze primair uitvoeren. Amateurkunsten en cultuureducatie rekenen we in dit hoofdstuk niet tot een discipline, deze zijn meegenomen in Hoofdstuk 3. Atelierruimtes, werkplaatsen maar ook presentatieruimtes worden veelal gebruikt door makers van diverse disciplines, al hebben plekken in de stad ook een bepaald karakter.

Professionele makers vormen het fundament van de culturele sector: zonder hen geen cultuuraanbod. De aanwezigheid van creatieve makers in een stad zorgt niet alleen voor een levendig cultuurklimaat, maar beïnvloedt ook de betrokkenheid van inwoners bij cultuur en draagt bij aan cultuurparticipatie en actieve beoefening. Sterke clusters, verbindingen tussen makers en uitwisseling met publiek zijn de ingrediënten die het mogelijk maken dat er een sterke scene van creatieve makers ontstaat en blijft in de stad. Belangrijke randvoorwaarden hiervoor zijn goede

(werk)ruimtes, toegang tot financiering en kansen voor presentaties c.q. optredens.

Qua makers zien we een grote verscheidenheid qua disciplines binnen de stad. Met verschillende opleidingen binnen design en creatieve industrie (DAE, TU/e, Fontys, St. Lucas en Summa) zijn er veel makers binnen die disciplines die hun loopbaan starten in Eindhoven. Het valt op dat Eindhoven als makerstad niet vooroploopt in Noord-Brabant op het gebied van podiumkunsten. Uit gegevens van de Kamer van Koophandel blijkt dat er in 2023 477 inschrijvingen “Beoefening van podiumkunst” zijn, dat is ongeveer 1 op de 461 inwoners. Ter vergelijking zijn het er in Tilburg 1 op 255 inwoners, in Den Bosch 1 op 417 inwoners maar in Breda zijn het er minder; 1 op 555 inwoners. Dat is te verklaren door kunstvakopleidingen die in Tilburg worden gegeven bij Fontys. Daarnaast is de urban scene sterk ontwikkeld in de stad en zijn er ook onderscheidende makers van alle andere disciplines gevestigd. Makers zijn ook niet altijd te vangen in één discipline omdat ze diverse uitdrukkingsmogelijkheden ontwikkelen gedurende hun loopbaan. Binnen alle disciplines geldt wel dezelfde behoefte aan faciliteiten: (fysieke) maakruimte, ontwikkelplekken en presentatieruimte. Het sterk maken en houden van deze gehele keten is cruciaal.

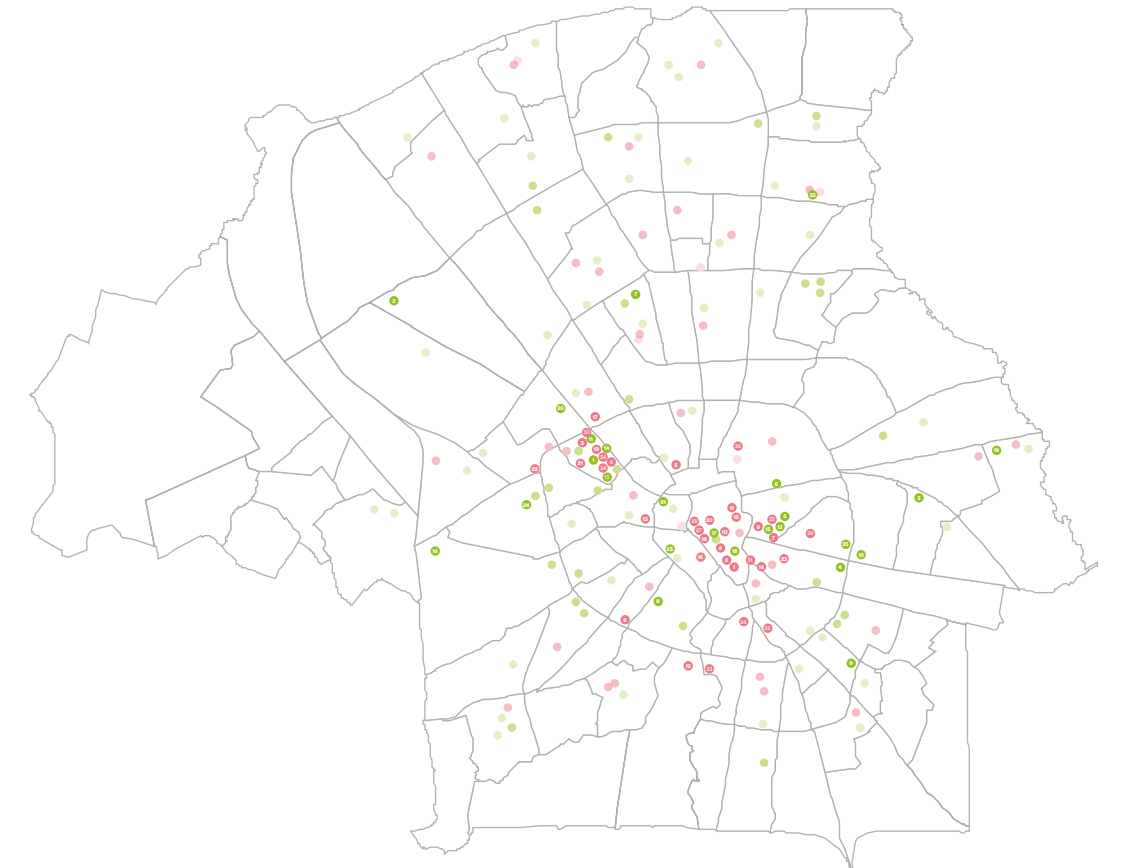
2.4.1 Podiumkunsten – muziek

Naar aanleiding van Kamer van Koophandel-inschrijvingsgegevens op het gebied van podiumkunsten in Eindhoven is het volgende bekend:⁸³

16 x maken en uitgeven van geluidsopnamen
10 x dansscholen
188 x beoefening van podiumkunst
9 x producenten van podiumkunst
3 x circus en variété
5 x theaters en schouwburgen
2 x evenementenhallen

Hierbij zijn overigens de gegevens over de KvK-inschrijvingen van ondersteunende zelfstandigen zoals technici of decorbouwers niet bekend.

Figuur 11 Cultuur & design ‘entries’ op de kaart

1 Albert Van Abbehuis	18 LAB-1	1 Apparatensfabriek	18 Schellensfabriek
2 Van Abbemuseum	19 MU Hybrid Art House	2 BioArtlab	19 Sectie-C
3 Area 51	20 Muziekgebouw	3 Complex	20 Strijp-T
4 Catharinakerk	21 Natlab	4 De Caai	21 TAC
5 CKE	22 Next Nature	5 Fifth	22 T56
6 Cova Art Gallery	23 Onomatopoeie	6 Fuutlaan	23 United Cowboys
7 DAF Museum	24 Ontdekkfabriek	7 Greefstraat 6	
8 De Fabriek	25 Pand P	8 Hallenweg	per eind '23:
9 Domusdela	26 Parktheater	9 Heezerweg (tijdelijk)	24 Jacob Oppenheimstraat
10 Dynamo	27 Philips Museum	10 Kade Clubhuis	25 Ruysdaelbaan 106
11 Effenaar	28 Van Pierre	11 Klokgebouw	
12 Eindhoven Museum	29 POM	12 MAKE werkplaats	
13 Galerie Nasty Alice	30 PopEl	13 Microlab	
14 Galerie Pennings	31 Salon Veneman	14 NOOF	locatie bibliotheek
15 Inrijkmuseum	32 Stadslab	15 Nulzes	locatie buurt/wijkcentrum
16 Kazerne	33 Ton Smitshuis	16 PLAN-B	locatie basisonderwijs
17 KEVN	34 We Are	17 Residency for the people	locatie middelbaar onderwijs
	35 Zwarte Doos		

Er is in Eindhoven een divers aanbod aan niet gesubsidieerde activiteiten op muzikaal gebied. Zo zijn er repetitieruimtes als 'De Oefenruimte' (met een locatie in Woensel en Berckelbosch) en de 'Anker Studio'. Ook zijn er diverse zelfstandige muziekdocenten/-scholen zoals MijnMuziekles en SingShop. Het CKE biedt als gesubsidieerde basisinstelling tevens muziekonderwijs in de vrije tijd aan. Daarnaast speelt PopEi als gesubsidieerde instelling een cruciale rol in het muzikale ecosysteem van de stad. De organisatie biedt repetitieruimten aan en ondersteunt vooral jongere popmusici en muziekproducers bij verschillende aspecten van hun ontwikkeling. En het Summa College biedt met Metafactory, Rock City Institute en Music Production Lab op mbo-niveau opleidingen op het gebied van popmuziek aan. Tijdens het jaarlijks rondreizende festival Popronde hebben opkomende Eindhovense bands daarnaast tevens de mogelijkheid zich landelijk te presenteren.

Voor wat betreft muziekpodia in de stad vinden er regelmatig optredens plaats bij broedplaatsen als TAC en Stroomhuis en ook in de diverse horecagelegenheden in de stad, zoals muziekcafé Altstadt, café Wilhemina, 't Rozenknopje en Fifth-NRE. Ook zijn er muziekactiviteiten in bijvoorbeeld de Catharinakerk. Grootschaligere concerten en muziekfestivals kunnen in het Klokgebouw worden gerealiseerd. In het Philips Stadion zijn mogelijkheden om stadionconcerten te organiseren, al is dat tot nog toe beperkt tot concerten van Guus Meeuwis.

Binnen de meerjarige Brabantstad-regeling en Programmasubsidieregeling is het mogelijk om subsidie te verlenen voor het produceren en presenteren van muziek. Storioni (met kamermuziek), So Whats Next (jazz), philharmonie zuidnederland (klassiek, symfonische muziek), Paviljoen Ongehoorde Muziek (heden-daags gecomponeerde en geïmproviseerde muziek) en Tromp Percussion Eindhoven (muziekconcorso voor slagwerk) ontvangen alle meerjarige subsidie en bieden een gevarieerde programmering op diverse plekken in de stad. Via projectsubsidie heeft Stichting Bol Boluje de kans gekregen om in samenwerking met de Effenaar het programmeringsformat op het gebied van popmuziek "Party in No Man's land" te ontwikkelen en uit te voeren.

De basisfunctie concertzaal wordt ingevuld door het Muziekgebouw Eindhoven. De organisatie heeft als missie: "Verbinden door muziek". Het beoogt de ontmoeting en daarmee de verbindingen tussen mensen te stimuleren door in het gebouw een podium te bieden aan een grote muzikale diversiteit. De programmering bestaat uit pop-, jazz en klassieke concerten en concerten uit andere muziekculturen.

Daarnaast organiseert het Muziekgebouw Eindhoven speciale familie- en kinderconcerten en educatieve activiteiten. Muziekgebouw Eindhoven heeft een grote zaal met 1.250 stoelen (1.750 staanplaatsen) en een kleine zaal met 400 zitplaatsen. Daarnaast gebruikt de organisatie de foyer voor uitvoeringen. Ook beschikt ze over een opnamestudio waar eigen producties worden gemaakt. De basisfunctie poppodium wordt ingevuld door de Effenaar. De organisatie heeft als missie om "publiek onderling en publiek en artiest te verbinden en samen de toekomst van de live popcultuur opnieuw vorm te geven". Met een divers aanbod dat bestaat uit concerten in verschillende stromingen van de popmuziek wil de Effenaar bijdragen aan een levendig en aantrekkelijk popmuziekklimaat in Eindhoven. De Effenaar programmeert ook op uiteenlopende locaties in de stad, zoals het Groendomein Wasven. In het eigen gebouw heeft de Effenaar een grote zaal met een capaciteit van 1.300 personen (inclusief het in 2021 toegevoegde balkon) en een kleine zaal voor maximaal 400 personen. De afgelopen jaren is daarnaast een vruchtbare samenwerking tussen de Effenaar en het Muziekgebouw tot stand gekomen waarvan het gezamenlijk georganiseerde, in 2023 voor het eerst gepresenteerde, gitaarfestival Bridge een goed voorbeeld is. Tevens zijn de Effenaar en het Muziekgebouw Eindhoven onderdeel van het Brabantse samenwerkingsverband van podia en festivals "Music Hub Brabant". Doel is om zodoende talenten en talentontwikkeling structureel op te nemen in de Brabantse cultuursector.

2.4.2 Podiumkunsten - theater en dans

Wat betreft locaties zijn er voor theater en dans vaak specifieke voorzieningen nodig, waardoor podia zelden zonder subsidie kunnen voortbestaan. Naast de gesubsidieerde podia bestaat er onder andere particulier initiatief, zoals het podium 'Arno's Theater' van theatermaker Arno Huibers. Educatief aanbod is er in de stad bijvoorbeeld van; de "Ilse Wouter Academie", waar theaterlessen en -trainingen gericht op volwassenen worden verzorgd; de "Jeugd Toneelschool" die lesgeeft in toneelspelen, acteren, zingen en bewegen voor jeugd; het 'Centrum voor Musical', dat zich met musicaleducatie richt op kinderen.⁸⁴ Daarnaast biedt het CKE als gesubsidieerde basisinstelling ook dans- en theaterlessen in groepsverband aan.

Een voltijds theaterberoepsopleiding op hbo- of mbo-niveau is niet aanwezig in de stad. Uit de gegevens van de Kamer van Koophandel blijkt daarnaast dat er 10 dansscholen in de stad zijn ingeschreven die qua disciplines een breed aanbod vertegenwoordigen, van salsa tot breakdance en van ballet tot streetdance. Ook hier geldt net als bij theater dat een voltijds dansopleiding op hbo- of mbo-niveau niet aanwezig is in de stad.

VSCD rapporteert geen gegevens op gemeentelijk niveau. Qua kleinschalige presentatieplekken voor theater en dans zijn er in Eindhoven Pand P en daarnaast beschikt ook Natlab over een vlakke vloerpodium. Sommige meerjarig gesubsidieerde instellingen zoals Carte Blanche en United Cowboys presenteren regelmatig voorstellingen in hun eigen gebouwen. Afslag Eindhoven maakt als producent veel locatievoorstellingen, die onder andere in de Gennepark Parken zijn te zien.

Maar de producties van Afslag Eindhoven, Carte Blanche, United Cowboys en ook van Wildpark en The Ruggeds zijn behalve op de Eindhovense podia ook buiten de stad te zien. Afslag Eindhoven maakt locatietheater en treedt op bij diverse festivals, United Cowboys heeft veel internationale uitwisselingen en Carte Blanche presenteert haar voorstellingen ook in en voor zorg- en welzijnsorganisaties in de regio. De voorstellingen van The Ruggeds zijn tevens landelijk en internationaal te zien. Voor en door jeugd wordt er theater gemaakt door Wildpark. Zij bereikt ook scho-

len buiten Eindhoven en omgeving. Dankzij extra middelen die door het college voor 2023-2024 beschikbaar zijn gesteld, kunnen twee gezelschappen hun activiteiten nog beter verankeren in de stad. Mies-enscene is een kleine producent die vaak theater maakt voor en met de bewoners van de stad en vooral lokaal gericht opereert. Theatergezelschap Oortwolk richt zich met de voorstellingen op kinderen in midden- en tussenbouwleeftijd en treedt op voor basisscholen in Eindhoven en daarbuiten. Qua theaterfestival is sinds een aantal jaren het rondreizende theaterfestival De Parade in Eindhoven neergestreken, dit dankzij de samenwerking met het Parktheater en met behulp van projectsubsidie.

Het Parktheater Eindhoven vervult de basisfunctie van schouwburg in de stad. De missie van de organisatie is: "Iedereen die hier binnenkomt, wordt geïnspireerd en geraakt. Parktheater Eindhoven wil mensen verrassen, verwarran, verstillen en verwonderen. Het theater wil meer zijn dan alleen een aanbieder van voorstellingen en meer dan een gebouw in de stad Eindhoven. Het Parktheater wil een nieuw hoofdstuk schrijven in het boek 'Theater'." Het theater heeft een veelzijdig en uitgebreid aanbod op het gebied van toneel, cabaret, muziektheater en dans. Het Parktheater (co-) produceert ook nieuw aanbod. Het faciliteert verschillende initiatieven op het gebied van theater en dans zoals Wildpark, The Ruggeds en Stichting Sample Culture (Urban dansdagen). Door middel van ThinX ondersteunt de organisatie nieuwe makers uit de stad en vervult hiermee een functie van broedplaats. De grote zaal heeft een capaciteit van 950 stoelen. Daarnaast beschikt het Parktheater over een zaal met 500 tot 900 plaatsen. Deze zaal met vlakke vloer beschikt over hoogwaardige technische voorzieningen en is om te bouwen voor uiteenlopende vormen van presentaties. De kleine Kameleonzal biedt plaats aan 150 tot 300 bezoekers. Daarnaast is het Parktheater al jaren een van de voortrekkers van de exploitatie van multifunctioneel podium Pand P en verzorgt het daar een belangrijk deel van de programmering. In samenwerking met Natlab draagt het Parktheater ook bij aan de programmering van de vlakke vloer zaal aldaar. De vlakke vloer in Natlab is als basisfunctie bestemd als speelplek voor beginnende makers en kleinschaliger, soms experimenteel en meer kwetsbaar aanbod. Voor het publiek zijn de kleinschaligere locaties over het algemeen laagdrempeliger dan de schouwburg,

wat maakt dat deze tevens een functie hebben in het aanspreken van een nieuw en divers publiek. Tevens is Parktheater, net als dansgezelschap United C, vanuit de ontwikkelingsfunctie voor jonge makers onderdeel van de provinciale talenthub PLAN-brabant. Daarnaast werkt het Parktheater samen met zes verschillende theaters in de regio Zuidoost-Brabant onder de naam Wonka Podia, op het gebied van programmering is er afstemming en op onderdelen is er sprake van gezamenlijke publiciteit en marketing.

2.4.3 Visuele kunsten & design

Onder visuele kunsten wordt beeldende kunst in de breedste zin van het woord verstaan: schilderkunst, mediakunst, digitale kunst, bioart, lichtkunst, graffiti, beeldhouwkunst et cetera. In de gehele keten komen (beeldend) kunstenaars, designers en andere creatieve makers elkaar op verschillende plekken tegen. Qua productieplekken/werkplaatsen zijn er verschillende makerspaces in de stad waar zowel kunstenaars als ontwerpers gebruik kunnen maken van apparatuur en expertise. Binnen broedplaatsen en atelierruimtes komen veel ontwerpers, kunstenaars en andere makers samen om te werken. En op uiteindelijke presentatieplekken worden werken ook multidisciplinair getoond. Vandaar dat we de Cultuurbrief 2021-2024 volgen en deze disciplines bundelen onder 'Visuele kunsten & design'.

Het grootste gedeelte van de organisaties die subsidie ontvangen binnen de disciplines Visuele Kunsten & Design, ontvangen dit via Cultuur Eindhoven. De uitzonderingen zijn Dutch Design Foundation, het Van Abbemuseum (gemeentelijk museum) en GLOW, dit betreft wel belangrijke organisaties met een groot publieksbereik. Daarnaast is design ook inhoudelijk een onderdeel binnen de gemeentelijke werkwijze, binnen de afdeling strategie. Daarnaast voert de gemeente het project 'Eindhoven Design District' uit, samen met DDF en EHV365, een initiatief om design en technologie in Eindhoven een groter podium te bieden en design thinking te stimuleren bij bedrijven en overheden.⁸⁵ Momenteel wordt door de ambassadeurs van de designsector gewerkt aan een Designvisie voor de komende jaren, in samenwerking met de gemeente Eindhoven. De gemeente zal naar aanleiding van de visie ook vormgeven aan een uitvoeringsagenda.

Er zijn binnen de gebieden van creatieve industrie diverse opleidingen in Eindhoven te vinden. Op vmbo- en mbo-niveau bieden SintLucas en Summa College leerwegen aan met profielen zoals media, vormgeving & ICT, creatieve ambacht, meubelmaker en fashion. Design Academy Eindhoven is wereldwijd een van de meest gerenommeerde opleidingen op het gebied van design. Ongeveer 180 ontwerpers studeren elk jaar af aan de Academy. De TU/e biedt tot slot Industrial Design en Bouwkunde. Er is geen opleiding tot beeldend kunstenaar maar wel verschillende talentontwikkelingstrajecten. Daarnaast zijn er ook verschillende makers die afstuderen van bijvoorbeeld DAE of Sint Lucas en zich daarna profileren als beeldend kunstenaar. Voor kinderen is er ook educatief aanbod op het gebied van beeldende kunst en creatieve industrie. Bijvoorbeeld de Ontdekfabriek, een van de voorlopers van design- en techniekeducatie voor kinderen en jongeren tussen de 4 en 15 jaar. Buiten de gesubsidieerde sector zijn er ook verschillende organisaties die zich volledig richten op educatieve programma's zoals Architectuurlessen en Studio Tast. Daarnaast richten verschillende organisaties in de stad zich binnen hun algehele programmering ook op kinderen en jongeren met speciaal ontworpen programma's, zoals bijvoorbeeld MU, STRP en Next Nature Network.

Verschiedende Eindhovense organisaties zijn onderdeel van de Brabant brede talenthubs, namelijk 'Design to Market' (Design Forum, Kazerne, DDF en Microlab), 'JUMP!' (Pennings, Nasty Alice en Make Eindhoven) en Inversie (TAC).⁸⁶

Het precieze aantal kunstenaars in de stad is lastig in te schatten. Er zijn bij de KvK 238 mensen ingeschreven binnen de codes voor fotografie en schrijven en overige scheppende kunst. Er is geen SBI-code speciaal voor beeldend kunstenaars en niet alle beeldend kunstenaars zijn geregistreerd bij de KvK. Aan de Atelierroute Eindhoven deden in 2022 ongeveer 70 kunstenaars mee. Volgens de Monitor Creatieve Industrie 2021 waren er in 2020 649 banen in de sector 'scheppende kunsten' (Schrijven en overige scheppende kunst & Kunstgalerieën en -expositieruimten).⁸⁷ Het is ook moeilijk te bepalen hoeveel ontwerpers er precies actief zijn in Eindhoven. De Facebookgroep Designers United, ontstaan vanuit Eindhovense ontwerpers, heeft 1.135 leden per 23 februari 2023. In 2021 heeft Dialogic het aantal werkzame designers in

de regio Eindhoven becijferd op 6.700. Dit zijn ook ontwerpers die in dienst zijn bij bedrijven zoals Philips en ASML. Er zijn 2.062 bedrijven actief in de designsector. Bij BNO, de brancheorganisatie van ontwerpers, staan 73 bureaus en ontwerpers ingeschreven die aangeven gevestigd te zijn in Eindhoven.⁸⁸ Volgens Monitor Creatieve Industrie 2021 waren er in 2020 1.440 banen in de design sector (interieur- en ruimtelijk ontwerp, interieurarchitecten, communicatie en grafisch ontwerp, industrieel - en productontwerp).⁸⁹ Er staan 60 architecten(bureaus) ingeschreven in Eindhoven volgens de KvK. In 2020 waren er volgens de Monitor Creatieve Industrie 2021 546 banen in de architectuursector. 17 architectenbureaus uit Eindhoven zijn BNA-erkende bureaus.⁹⁰ In de cultuurmonitor van de Boekmanstichting zijn ook data bijgehouden over de game-industrie in Nederland als onderdeel van de creatieve industrie. In Eindhoven zijn 12 game studio's.⁹¹ Hiervan zijn er onder andere vier game development studio's, drie ontwikkelaars van mobiele games en twee studio's die zich bezighouden met VR.

Qua productieplekken/werkplaatsen zijn er verschillende makerspaces in de stad waar zowel kunstenaars als ontwerpers gebruik kunnen maken van apparatuur en dergelijke. Voorbeelden hiervan zijn MAKE Eindhoven, Microlab, New Order of Fashion, BioArt Laboratories en Foundation We Are. In 2021 is er vanuit de gemeente Eindhoven subsidie verstrekt aan 11 makerspaces in de stad. Deze subsidie kon worden ingezet om investeringen te doen in de makerspaces. Zij varieerden in functie waarbij enkele ook gericht zijn op makers uit de creatieve industrie en beeldende sector.

Ook binnen broedplaatsen en atelierruimtes komen veel ontwerpers en kunstenaars samen om te werken; voorbeelden zijn TAC, NRE, Sectie-C, Klokgebouw, Strijp-R, Fuutlaan, PLAN-B, de Kade, De Kruisruimte, T56 en de gebouwen die de gemeente Eindhoven beschikbaar stelt voor ateliers. Hier is in de meeste gevallen een mix van kunstenaars en ontwerpers te vinden. Er waren in 2019 ongeveer 700 ateliers in gebruik, van diverse aanbieders. Niet meegeteld zijn de solo-ateliers, werkruimten/ateliers aan huis.⁹²

Tot slot werkt Residency for the People net andersom, het is een maakplek gerund door ontwerpers waar ontwerpers en kunstenaars, maar ook andere mensen de ruimte krijgen werk te maken en te exposeren.

Bij veel van eerder genoemde atelierruimtes is ook ruimte voor expositie (bijvoorbeeld Sectie-C, TAC, Kruisruimte, Piet Hein Eek en T56). Daarnaast zijn er presentatieplekken waar werk van zowel kunstenaars als ontwerpers geregeld getoond wordt, bijvoorbeeld Albert van Abbehuis, Kelderman en Van Noort en Salon Veneman.

Dutch Design Foundation (DDF) organiseert jaarlijks het grootste designevenement van Noord-Europa, Dutch Design Week (DDW). Jaarlijks presenteren ongeveer 2.600 ontwerpers zich op ruim 100 locaties in Eindhoven aan ongeveer 350.000 bezoekers. DDF reikt ook de Dutch Design Awards uit aan de beste Nederlandse ontwerpers. DDF ontvangt voor het organiseren van de DDW subsidie van de gemeente Eindhoven, de provincie Noord-Brabant en het Rijk. Veel makers en organisaties, die subsidie van Cultuur Eindhoven ontvangen, presenteren zich ook elk jaar tijdens de DDW. TAC, MU, Dutch Invertuuls, Kazerne, Manifestations en Baltan zijn maar enkele voorbeelden van organisaties die meerjarige subsidie of projectsubsidie ontvangen van Cultuur Eindhoven voor (onder andere) exposities of activiteiten tijdens de DDW. Sinds 2021 zit DDW in de landelijke BIS als festival voor design.

Het Van Abbemuseum heeft de functie van museum voor moderne en hedendaagse kunst en is internationaal erkend. Het is onderdeel van de gemeentelijke organisatie, heeft een vaste collectie moderne kunst en toont in wisseltonstellingen actuele kunst. Het biedt al jaren een vaste locatie tijdens DDW en werkt samen met bijvoorbeeld Design Academy Eindhoven in een programma. Onlangs heeft het ook het strategisch besluit genomen om design toe te voegen aan de verzameling. De aankoop van de collectie van Lidewij Edelkoort is daar een voorbeeld van.

Tot slot is GLOW het jaarlijkse lichtkunstenvenement van Eindhoven. De missie van de organiserende stichting is dat 'Eindhoven het verschil maakt in lichtkunst'. Zij ontvangen subsidie van de gemeente Eindhoven voor hun activiteiten uit het evenementenbudget.

Cultuur Eindhoven subsidieert (meerjarig) verschillende organisaties die een focus hebben op presenteren van (hedendaagse) kunst en design. MU is een presentatie-instelling voor hybride kunst. Jaarlijks

organiseert zij tentoonstellingen en programma op het snijvlak van beeldende kunst, design en nieuwe media. Ze richt zich daarbij op actuele thema's. Daarnaast biedt MU een uitgebreid educatief programma voor jongeren. MU wordt als presentatie-instelling ook gesubsidieerd binnen landelijk BIS en door de provincie Noord-Brabant. De Fabriek is een van de oudste kunstenaarsinitiatieven van Nederland. Pennings Foundation presenteert fotografie, nieuwe mediakunst en videokunst op zijn locatie aan de Geldropseweg en ondersteunt makers op het gebied van fotografie. STRP festival is een festival voor kunst en technologie. Het organiseert jaarlijks een festival maar door het jaar heen is er veel aandacht voor educatie, zowel voor jongeren als ouderen. De Kazerne ontvangt een meerjarige subsidie van Cultuur Eindhoven als podium voor design. De organisatie toont design en designers in de vorm van exposities en een programma. Het Future Lab van Next Nature Network (NNN) is eind 2022 opengestaan in het Evoluon met de expositie RetroFuture. Het ontvangt in de periode 2021-2024 subsidie van de gemeente Eindhoven voor de functie van future lab voor design en technologie. NNN had eerder een hoofdvestiging in Amsterdam en organiseerde van daaruit activiteiten in diverse steden. Met de nieuwe functie van Future Lab in het Evoluon werkt het aan de afspraken met de gemeente Eindhoven om een structureel programma in Eindhoven te presenteren. NNN verbindt design en technologie rondom urgente thema's. Dit vertaalt zich in expo's, events, publicaties en educatieve programma's.

MAD organiseert activiteiten zoals het Stadslab en de Atelierroute maar is ook betrokken bij evenementen zoals de Eindhoven Maker Faire. Maker Faire presenteert jaarlijks tijdens een tweedaags festival creatieve en technische projecten van o.a. uitvinders, designers, kunstenaars, hackers, studenten en scholieren, waarbij het maken centraal staat. Baltan faciliteert onderzoek en experiment van zowel kunstenaars als designers en laat de resultaten daarvan zien in exposities en symposia. Tante Netty pakt maatschappelijke vraagstukken in wijken aan door samen te werken met designers en kunstenaars. Ook jaarlijks terugkerende exposities zoals Manifestations werken vaak op de grenzen van beeldende kunst en design. Stichting Sectie-C ontvangt sinds 2023 subsidie van Cultuur Eindhoven voor het uitvoeren van hun jaarprogramma, onder andere voor de invulling van de tentoonstellingsruimte de Pool en voor evenementen gedurende het jaar.

Er zijn in Eindhoven 11 kunstgaleries⁹³ (onder andere Cova Art Gallery, Talking Pieces, VDL Art en AbrahamArt), verschillende expositieruimtes (Inkijkmuseum, Huis Henk Visch) en initiatieven zoals Galerie Nasty Alice, die zich met ondersteuning en presentatie van hedendaagse beeldend kunstenaars bezighouden. In 2023 waren er ruim 120 kunstenaars te zien tijdens Art Eindhoven.

Er bevinden zich 522 kunstwerken in de openbare ruimte in Eindhoven.⁹⁴ Bij dit aantal is graffiti en street art niet meegerekend. Het precieze aantal hiervan is moeilijk te bepalen, volgens de website Streetartcities.com zijn dat er 167.⁹⁵ Een paar bekende zijn de Silly Walks-tunnel (Studio Giftig) en de graffiti in de Berenkuil (waar elk jaar 'Step in the Arena' plaatsvindt).

Ontwikkelingen

Een van de aanbevelingen uit de Cultuurbrief 2021-2024 was om creatieve makers vaker te betrekken bij projecten rondom maatschappelijke vraagstukken. Er is afgelopen jaren geëxperimenteerd met het geven van opdrachten aan de sector vanuit de gemeente bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken zoals gezondheid en eenzaamheid. Zowel het in het bestuursakkoord als in specifiekere beleidsdocumenten (zoals het preventieakkoord) zijn cultuur en creativiteit meegenomen als belangrijke onderdelen in het aanpakken van dergelijke maatschappelijke vraagstukken.

Er werd ook gesignaleerd dat er geen beleid op kunst in de openbare ruimte was vanuit de gemeente. Een duidelijk beleid of ambitie hierop ontbreekt nog steeds. Er is vanuit Design District wel een ambitie om design beter zichtbaar te maken in de stad. Het gebrek aan een visie op beeldende kunst in de openbare ruimte, of een duidelijke keuze en ambitie hierin, zou mee kunnen worden genomen.

Een volgend aandachtspunt in de Cultuurbrief 2021-2024 was dat er een druk ligt op presentatieplekken voor beeldende kunst in de stad. Er zijn afgelopen periode enkele locaties bijgekomen, voornamelijk ongesubsidieerd of gesubsidieerd door middel van Snelgeld of projectsubsidie (Huis Henk Visch, Salon Veneman). Het Albert van Abbehuis heeft binnen de gemeente een vaste positie verworven omdat het is besloten om het gebouw als cultureel vastgoed in

te vullen. De organisatie die daar publieksprogramma verzorgt doet dat met projectsubsidies. Zoals ook in hoofdstuk 1 te lezen zijn er in de Waarde van Cultuur 59 Beeldende Kunstlocaties genoemd. Dit komt echter niet overeen met het aantal locaties in Eindhoven waar daadwerkelijk beeldende kunst structureel gepresenteerd wordt. Dat ligt lager. Eindhoven verdient wel een breed palet van presentatieplekken waarin Eindhovense kunstenaars en designers zich kunnen presenteren. Ook op het gebied van design zijn er, vooral in samenwerking, initiatieven ontstaan om ontwerpers meer door het jaar heen een plek te geven, bijvoorbeeld Design Open. Voor de makers in de stad is presenteren van hun werk van belang in alle stadia van hun carrière, zowel voor pas afgestudeerde makers als op latere momenten in hun loopbaan. Het is belangrijk dat de gemeente bij het vastgoedbeleid ruimte biedt aan het creëren en stimuleren van voldoende presentatieplekken in de stad.

Het ruimteprobleem strekt zich voor makers binnen visuele kunsten en design verder dan enkel presentatieplekken. Maakplaatsen, hoofdzakelijk in de vorm van ateliers maar ook bijvoorbeeld verblijfplekken voor residencies, staan onder druk in de groeiende stad die Eindhoven momenteel is. Met het atelierbeleid is er vanuit de gemeente een stap gezet om een helder beleid te formuleren richting makers, waarbij de focus wel ligt op ontwerpers. In de gehele beeldende sector worden problemen van tekort aan (betaalbare) atelierruimte ondervonden. In het Bestuursakkoord 2022-2026 spreekt het college de ambitie uit het makersklimaat te stimuleren o.a. door te zorgen voor betaalbare creatieve werk- en presentatieplekken en het koesteren van rauwe rafelranden in de stad, waar talent zich kan ontwikkelen.

Aanvullend aan de punten uit de Cultuurbrief 2021-2024 signaleren we een groei in het aantal organisaties die zich bewegen op de grenzen van de disciplines kunst/design/technologie. Niet alleen in Eindhoven maar ook in de rest van Nederland. Dit is onder andere terug te zien in aanvragen bij Cultuur Eindhoven maar ook bij druk op budgetten van bijvoorbeeld Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Mondriaanfondsen. Ook uit het veld wordt het signaal afgegeven dat er veel spelers zijn die naast elkaar acteren. Groeiende concurrentie binnen de stad maar ook daarbuiten kan het voor verschillende organisaties

bemoeilijken om voldoende financiering te verkrijgen. Belangrijk dat de gehele keten aandacht blijft houden en dat er een goede balans is tussen maakplaatsen en presentatieplekken, zowel festivals als permanente locaties in de stad.

2.4.4 Erfgoed

Bij cultureel erfgoed is onderscheid te maken tussen roerend, onroerend en immaterieel erfgoed. In Eindhoven verzorgt de afdeling Erfgoed van de gemeente de activiteiten in de tweede categorie, onroerend erfgoed. Het gaat om inventarisatie, waardering en bescherming van gebouwd erfgoed, archeologische monumenten en historische vindplaatsen. Hierbij valt onder meer te denken aan de rijks- en gemeentelijke monumenten. Eindhoven heeft op moment van schrijven 567 monumenten, 153 rijksmonumenten en 414 gemeentelijke monumenten. Dat zijn niet alleen gebouwen, maar ook tuinen, parken en archeologische vindplaatsen. Er zijn vier beschermd stadsgezichten (Den Elzent, Villapark Tongelre, Witte Dorp en een deel van Strijp-S) en één beschermd dorpsgezicht (Riel). In de Waarde van Cultuur worden de drie beeldbepalende erfgoedcomplexen in Eindhoven volgens Brabanders benoemd: Strijp-S, Philips-gebouwen en het Evoluon.⁹⁶ Cultuur Eindhoven heeft zich in de periode 2017 – 2024 hoofdzakelijk gericht op immaterieel erfgoed, onder andere met het subsidiëren van het stedelijk-historisch museum, Eindhoven Museum.

In de Cultuurbrief 2021-2024 is de functie van stedelijk cultuurhistorisch museum vastgesteld als basisfunctie. Deze wordt ingevuld door het Eindhoven Museum. Dit museum wil het verleden zichtbaar maken, in relatie tot het heden en de toekomst van de stad. Daarbij gebruikt ze twee collecties. In het erfgoedpark (het preHistorisch Dorp) geeft de organisatie een beeld van het leven in de prehistorie en middeleeuwen in Eindhoven, gebaseerd op historische vondsten in de regio Eindhoven. Met de collectie van voormalig Museum Kempenland richtte de organisatie afgelopen jaren onder de titel 'Museum door de Stad' exposities in op uiteenlopende locaties in de stad, waarbij de moderne stadsgeschiedenis centraal stond. Eindhoven Museum is momenteel bezig met de ontwikkeling van een nieuw museumconcept, VONK*. Het plan is in

een vergoed stadium, het bestemmingsplan is vastgesteld en conform planning zal VONK* in 2025 opengaan. In samenwerking met de gemeentelijke afdeling archeologie beheert het museum een erfgoeddepot op Sectie-C. Daarnaast subsidieert Cultuur Eindhoven in 2021-2024 negen Eindhovense gildes.

Naast het gesubsidieerde museum kent Eindhoven nog twee bij de museumvereniging aangesloten musea: het DAF Museum en het Philips Museum. Het Philips Museum organiseert naast de reguliere expositie door het jaar heen ook nog diverse activiteiten, al dan niet met andere (gesubsidieerde, culturele) organisaties uit Eindhoven en daarbuiten. Het Ton Smitshuis is niet aangesloten bij de museumvereniging maar is wel degelijk een museum te noemen, met een collectie van circa twintigduizend originele cartoons en potloodschetsen én enkele honderden schilderstukken van Ton Smits. Het organiseert exposities in het huis maar ook in de stad. In 2021 vierde het met diverse projecten en tentoonstellingen in Eindhoven dat Ton Smits 100 jaar geleden geboren werd.

Eindhoven kent daarnaast verschillende erfgoedorganisaties. De Henri van Abbe Stichting houdt zich bezig met de toekomst van lokaal erfgoed en de Stichting Bescherming Wederopbouwgoed Eindhoven maakt zich hard voor het behoud en bescherming van het stedenbouwkundige en architectonische erfgoed uit de wederopbouwperiode van Eindhoven. Het Erfgoedhuis is gevestigd op het NRE-terrein en huisvest medewerkers Erfgoed/Archeologie van de gemeenten Eindhoven en Helmond en de regio-archeologen van de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, de stichting Eindhoven in Beeld, de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland en ArcheoHotspots. Eindhoven in Beeld beheert beeld- en geluidsmateriaal en organiseert exposities en lezingen. De Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland is een afdeling van de AWN – Vereniging van de Vrijwilligers in de Archeologie. Zij heeft 180 leden. De vrijwilligers die erbij zijn aangesloten, werken samen met de gemeentelijke en regionale archeologen en daarnaast organiseren ze activiteiten. ArcheoHotspots stelt mensen in staat eigen gevonden voorwerpen te laten onderzoeken. Het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE) is gevestigd in Eindhoven en fungeert als regionaal historisch archief en informatiebeheerder van 20 gemeenten en 14 intergemeentelijke samen-

werkingsverbanden in de regio Zuidoost-Brabant, waaronder de gemeente Eindhoven. Op Sectie-C zit ook de Stichting Ontferd Goed; zij adviseert en helpt erfgoedbeheerders (musea, gemeenten etc.) bij collectievraagstukken. De stichting De Bushalte van Rietveld zet zich sinds 1990 in voor beheer en behoud van de bushalte, ontworpen door Rietveld, en nodigt regelmatig Eindhovense kunstenaars uit verschillende kunstdisciplines uit om zich te verhouden tot deze abri. Het Architectuurcentrum Eindhoven organiseert lezingen, debatten en presentaties over architectuur, stedelijke ontwikkeling en landschap in Eindhoven en omgeving. Daarnaast is het (mede) verantwoordelijk voor de organisatie van de Dag van de Architectuur en de Open Monumentendag in Eindhoven.

In de Cultuurbrief 2021-2024 werden op het gebied van erfgoed verschillende kansen en ambities genoemd, onder andere het zichtbaar maken van immaterieel erfgoed; samenwerking tussen erfgoedorganisaties, maar ook interdisciplinair en de uitbreiding stedelijk cultuurhistorisch museum. De laatste is zoals hierboven ook al toegelicht succesvol met een geplande opening van VONK in 2025. Ook de overige ambities en kansen zijn door organisaties in de stad gegrepen. Binnen het project 'Eindhovens Erfgoed', geïnitieerd door Cultuur Eindhoven, zijn erfgoedorganisaties en ontwerpers aan elkaar gekoppeld om gezamenlijk projecten op te zetten met als doel Eindhovens erfgoed beter zichtbaar en toegankelijk te maken voor het publiek. De vier uiteindelijke projecten, het Portal van Eindhoven, de nieuwe putdeksels van de binnenstad, de Parels en het Panorama, maken elk op eigen wijze Eindhovens erfgoed beter toegankelijk en beleefbaar. Deze visie en strategie rondom erfgoed is ook landelijk opgevallen. In 2021 won Eindhoven de BNG Erfgoedprijs, waarbij de jury Eindhoven o.a. prees vanwege de zeer brede kijk op haar erfgoed en de indrukwekkende manier waarop Eindhoven de industriële geschiedenis inzet om de toekomst van de stad vorm te geven. Ook de wijze waarop kunst en cultuur de verbinding zoekt met erfgoed is Eindhoven is onderscheidend.⁹⁷

Ook door andere organisaties of individuen zijn projecten geïnitieerd en georganiseerd, met erfgoed en de geschiedenis van Eindhoven als thema. Dit werd soms vanuit een overkoepelend thema of programma gedaan. In 2020 vierde Eindhoven 100 jaar

Groot Eindhoven, waarbij werd gevierd dat in 1920 de gemeenten Eindhoven, Gestel, Stratum, Strijp, Tongelre en Woensel werden samengevoegd. Het hele jaar (met uitloop in 2021 vanwege Covid-19) werden activiteiten georganiseerd, bijvoorbeeld een expositie en uitgave van de publicatie '100 jaar groot Eindhoven'.⁹⁸ Daarnaast heeft CultuurStation met Erfgoedkalender bijgedragen aan verbreding van aanbod voor het onderwijs. Rondom het thema Tweede Wereldoorlog zijn organisaties actief met het realiseren van aanbod, bijvoorbeeld Het Hornemann Huis, Stichting 18 September en Liberation 040. Met de uitvoering van deze projecten zijn ook zaken gebleken die zorgen voor kwetsbaarheid binnen het veld van (immaterieel) erfgoed.

Knelpunten

De stichtingen en verenigingen die onderdeel uitmaken van het veld bestaan hoofdzakelijk uit vrijwilligers. Hierdoor zijn zij altijd kwetsbaar geweest maar de gevolgen van Covid-19 hebben deze positie verzwakt. Tijdens de crisisperiode zijn verschillende vrijwilligers weggevallen, vanwege ziekte of overlijden maar ook vanwege de onmogelijkheid om fysiek bij elkaar te komen. Het terug binden van de vrijwilligers blijkt voor veel organisaties een uitdaging. Ook de in veel opzichten goede ontwikkeling die Fair Practice Code met zich meebrengt werkt niet altijd in het voordeel voor de erfgoedsector. De uitgangspunten zijn goed en worden ook onderschreven maar voor het deel van de sector dat bijna volledig leunt op vrijwilligers en zelf ook weinig inkomsten wordt het steeds lastiger om vrijwilligers te werven en te behouden.

De positionering van erfgoed binnen Eindhoven en de stadsontwikkeling die nu plaatsvindt, blijft ook een aandachtspunt. De Erfgoeddoelen 2021-2022 lieten een duidelijke ambitie zien voor de gestelde twee jaar. Een vervolgstuk is echter nog niet gepubliceerd.⁹⁹

2.4.5 Letteren

Er zijn 22 boekhandels te vinden in Eindhoven. Het gaat daarbij om een grote diversiteit: van kantoorboekhandels, kinderboekenwinkels, een tweedehandsboekenwinkel, een stripspecialzaak tot een gespecialiseerde kunstboekhandel.* Grotere ketens zoals de Bruna, Ako en BoekenVoordeel zijn ook

vertegenwoordigd. Boekhandels zoals Van Piere en Boekhandel Spijkerman organiseren kleinschalige evenementen als lezingen, bijeenkomsten en boekpresentaties, al dan niet in samenwerking met culturele instellingen. Daarnaast zijn er organisaties zoals het Academisch Genootschap, stichting Man in de Maan, de Poeziëclub en stichting 1&A die evenementen organiseren. Stichting Watershed is een literair talenten- en productiehuis. Ze biedt ondersteuning aan schrijvers, maar laat door middel van live-events, podcasts en publicaties publiek ook kennismaken met literatuur. Voorbeelden daarvan zijn Radio Kras en de Nachtbus. 'Onuitgesproken' is een podium in Eindhoven voor spoken word. Het organiseert evenementen op verschillende locaties in de stad. Watershed is als Eindhovense instelling onderdeel van de Talenthub 'WOLK'.

Eindhoven heeft volgens de KvK 11 uitgeverijen van boeken. Enkele zijn specifiek gericht op kunst of literatuur, bijvoorbeeld Lecturis, de Opwenteling, Onomatopée en Plint. Volgens de Monitor Creatieve Industrie 2021 waren er in 2020 78 banen in de boekenindustrie in Eindhoven (exclusief schrijvers). Ook voor schrijvers geldt dat het lastig is om een precies aantal te bepalen. Schrijven past binnen de SBI-code waar ook overige scheppende kunst toe behoort, waardoor het onderscheid lastig te maken is. De basisfunctie van bibliotheek wordt ingevuld door de Bibliotheek Eindhoven. In hoofdstuk 2.4.10 wordt hier verder over uitgeweid.

Tijdens Corona steeg het aantal lezers en de frequentie waarin werd gelezen maar fysieke programma's over literatuur werden uitgesteld of geannuleerd.¹⁰⁰ Ook fysieke plekken zoals boekenwinkels hebben het, naast de al bestaande concurrentie van het internet en online boekwinkels, moeilijk gehad tijdens Corona vanwege sluitingen. Ook voor schrijvers is het beeld niet eenduidig. Zij hadden financieel vooral consequenties in het niet doorgaan van programma waar zij onderdeel van waren. In Eindhoven hebben organisaties zoals Watershed (digitale) programma's opgezet zoals Write-on om te zorgen dat schrijvers ook op die manier aan het werk konden blijven.

De groei van literaire organisaties in initiatieven die in de Cultuurbrief 2021-2024 al werd opgepikt over de voorgaande periode is afgelopen jaren bestendig.

* Boekenberg en BukiBoek (online), Eppo, Books-4life, Motta, Kantoorboekhandel van Grinsven, Christelijke boekhandel de Fakkelt.

Daar waar bestaande stichtingen zoals Watershed hun aanbod hebben uitgebreid is er ook op bijvoorbeeld het gebied van spoken word een groeiend aanbod. De keten blijft voor een groot deel bestaan uit onge-subsidieerde organisaties zoals boekenwinkels en uitgevers.

2.4.6 Urban

Urban vertegenwoordigt als overkoepelend begrip meerdere kunst disciplines en stijlen. Urban cultuur is in Eindhoven al decennia sterk vertegenwoordigd en bestaat uit een breed spectrum aan artistieke uitingen, zoals graffiti, street art, diverse dansstijlen en muziekstijlen. Urban is goed verankerd in het jongerenwerk bij Dynamo, o.a. met activiteiten van Urbanlab en het street art festival Step in the Arena.

Urban initiatieven in Eindhoven zijn de afgelopen jaren gegroeid. Er ontstaan nieuwe initiatieven en reeds bestaande organisaties zijn aan het professionaliseren. Tevens is urban cultuur goed verbonden met andere culturele organisaties, zoals podia en festivals. De professionalisering van urban cultuur is ook zichtbaar op landelijk niveau: urban artiesten krijgen subsidies bij de rijkscultuurfondsen en ze maken deel uit van het landelijk ecosysteem binnen diverse disciplines, zoals muziek, dans, beeldend en literatuur. Emoves Urban Eindhoven legt mede dankzij de meerjarige subsidie van het Rijk en de provincie als ontwikkelinstelling de focus op het toptalentenprogramma en is (co)organisator en (co)financier van verschillende urban events in de stad. De organisatie is gevestigd in Area51 en stimuleert verbindingen tussen cultuur en urban sport. Het breakdance collectief The Ruggedts ontvangt meerjarige subsidie van Cultuur Eindhoven, van de provincie Noord-Brabant en het Fonds Podiumkunsten en heeft zich sterk ontwikkeld, zowel artistiek als zakelijk. De producties van dit collectief vinden plaats in Nederland en daarbuiten. In 2022 zijn The Ruggedts genomineerd voor de Zwaan voor 'meest indrukwekkende dansproductie' bij de Nederlandse Dansdagen. Daarnaast richt het gezelschap zich op het geven van urban danslessen aan jonge getalenteerde dansers uit de stad. Het collectief voelt een verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de volgende generatie kwalitatief hoogwaardige urban dansers.

Sample Culture, die onder andere in samenwerking met het Parktheater Urban Dansdagen organiseert ontvangt in 2023-2024 tweejarige programmasubsidie van Cultuur Eindhoven en meerjarige subsidie van het Fonds Cultuurparticipatie.

Daarnaast zijn in Eindhoven veel beginnende en gerenommeerde artiesten gevestigd die landelijk en internationaal onderscheidend zijn.

2.4.7 Film en audiovisuele media

In de vorige Cultuurscan werd er naast film geen specifieke aandacht besteed aan andere audiovisuele cultuuruitingen. We onderschrijven het brede spectrum van audiovisuele cultuur, zoals games en virtual reality. In deze Cultuurscan focussen we echter grotendeels op film, omdat we op dat gebied eenduidige gegevens en data hebben. Tevens kunnen voor film landelijke trends worden vergeleken met de ontwikkelingen op lokaal niveau.

Cultuur Eindhoven subsidieert verschillende instellingen en initiatieven die zich richten op film en audiovisuele media.

- Plaza Futura, gevestigd in Natlab, vervult de basisfunctie van filmhuis en vlakke vloertheater;
- BROET en Playgrounds ontvangen een tweejarige programmasubsidie;
- verschillende festivals en producties vragen een projectsubsidie aan;
- met Snelgeld worden kleinschalige programma's en specifieke makers ondersteund.

Van de programma's en instellingen die worden gesubsidieerd door Cultuur Eindhoven beschikken we over de volledige cijfers. Van de andere is het niet vanzelfsprekend dat, bijvoorbeeld, bezoekcijfers in kaart zijn gebracht en beschikbaar zijn. Voor de discipline film en audiovisuele media bespreken we landelijke en provinciale tendensen en proberen we deze te relateren aan de Eindhovense sector.

Film

Over de breedte ziet filmexploitatie in Eindhoven er als volgt uit. Uit het jaarverslag 2022 van de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmhuizen (NVBF) blijkt dat Eindhoven de vijfde stad in Neder-

land is op basis van filmbezoek, achter de vier grote steden in de Randstad. Eindhoven telt vier bioscopen: Vue, Pathé, LAB-1 en Plaza Futura/Natlab. Deze bioscopen beschikken samen over 27 filmdoeken en 3.564 stoelen. Basisinstelling Plaza Futura beheert zes van die doeken en 497 stoelen.¹⁰¹ Lab-1, dat eenmalig projectsubsidie ontving in de afgelopen beleidsperiode, beschikt over vijf filmdoeken en 526 stoelen.¹⁰² Naast de vier bioscopen worden ook films vertoond op andere plekken of door andere organisaties, zoals Zwarte Doos op het terrein van TU/e en bij BROET. Wat betreft het gebruik van stoelen: in 2021 was het gemiddeld aantal bezoeken aan de bioscoop landelijk per inwoner 0,8 keer. In Brabant lag dit aantal per inwoner ook op 0,8. In Eindhoven was dit aantal 1,7.¹⁰³ Aan de hand van een eigen berekening lag het bezoek aan Plaza Futura op jaarlijks 0,2 per inwoner.¹⁰⁴ Die bezoekerscijfers hebben sinds 2019 verschillende pieken en dalen. Het aantal bioscoopbezoeken was landelijk in 2019 hoger dan ooit (38.033.000), en in 2021 was dat aantal door Covid-19 ineens lager dan het sinds het begin van de metingen in 1918 was geweest. Bezoekers keren langzaam terug. Ter indicatie, het aantal bezoekers in 2022 (24.987.771) lag op hetzelfde niveau als in 2008. Een soortgelijke trend is te zien in de bezoekerscijfers van Plaza Futura.¹⁰⁵ In 2019 ontving het filmhuis circa 135.000 bezoekers, in 2021 waren dit er 45.080 en in 2022 waren dat er 91.191. De situatie lijkt nog niet normaal, maar laat een gezonde verbetering zien. Vanzelfsprekend heeft dit een uitwerking op de recettes. Waar bioscopen in 2021 landelijk op 142,1 miljoen euro uitkwamen, was dit in 2019 374,6 miljoen euro. Ook in Eindhoven is dit te zien: de recettes van Plaza Futura waren in 2019 €1.179.171, in 2021 slechts € 477.564.¹⁰⁶

Als factor van invloed op de bezoekerscijfers wordt in de Cultuurmonitor onder andere de toename van on-demand videoplatforms genoemd.¹⁰⁷ Ook veranderingen in de (internationale) productieketen spelen een rol.¹⁰⁸ Een andere belangrijke tendens uit de afgelopen jaren is de inrichting van de Nederlandse filmexploitatie markt, met enkele landelijke partijen die de Nederlandse markt domineren en zelfstandige stedelijke bioscopen die zich daartoe hebben te verhouden. 70,9% van de Nederlandse filmmarkt is in handen van Pathé, Vue en Kinopolis. In Eindhoven zie je dat van de vier filmlocaties er twee worden ge-exploiteerd door de landelijke partijen Vue en Pathé.

Wat in ieder geval duidelijk is, is dat het verdienmodel van bioscopen als filmvertoner onder druk staat, met een veranderend consumentengedrag in een veranderend film- en bioscooplandschap.

Naast algemene exploitatie kent Eindhoven enkele specifieke filmevents en vergelijkbare programmeringen. Landelijk opererende organisatie Taartrovers heeft afgelopen jaren in samenwerking met Plaza Futura jaarlijks een filmfestival georganiseerd gericht op kinderen. Ook werd er jaarlijks het Nederlands Silent Film Festival in Pand P georganiseerd in samenwerking met het Parktheater, telkens met steun van een projectsubsidie. Tot slot organiseren instellingen met een programma-subsidie als Playgrounds, BROET en STRP specifieke programma's zoals "The Art Department" en "Telling Stories Film Industry Day". Dit betreft hoofdzakelijk een programma dat (film)makers verdieping geeft.

Wat betreft de filmmakers is het lastig te zeggen hoe hun situatie in Eindhoven is. Op landelijk niveau is de totaalomzet van de Nederlandse filmmarkt in de afgelopen jaren gegroeid. In 2019 was de omzet 779 miljoen, in 2021 was dit 986 miljoen.¹⁰⁹ Wij beschikken niet over cijfers die aangeven dat dit ook voor de Eindhovense filmsector geldt. Er is bijvoorbeeld geen overzicht van het aantal onafhankelijke filmmakers in de stad, los van een overzicht van KvK-inschrijvingen die, wat deze sector betreft, niet geheel representatief zijn. Filmmakers weten Cultuur Eindhoven te vinden voor Snelgeld of projectsubsidies, maar in de basis subsidieert Cultuur Eindhoven twee organisaties die de Eindhovense filmmakers ondersteunt. Als eerste organiseert BROET verschillende programma's, zoals een helpdesk, en beschikt het over makerspace voor filmmakers. De instelling heeft een functie als verbinder en doet aan talentontwikkeling. Ten tweede: Playgrounds, een internationaal opererend platform voor makers op het gebied van onder andere illustratie, games en digitale design. Beide organisaties spelen een essentiële rol in de regionale talenthub.

2.4.8 Bibliotheek

De bibliotheek is een speler op zowel het gebied van letteren als participatie en educatie. Daarom behandelen we deze basisinstelling apart.

De Bibliotheek Eindhoven is een organisatie die in 2021 de bibliotheekfunctie vervulde voor de gemeenten Eindhoven en Waalre, en sinds 2022 ook voor de gemeente Best. De overkoepelende stichting ontvangt vanuit respectievelijk elke gemeente subsidie om de bibliotheekfunctie binnen die gemeente te vervullen. Doorgaans betreft dit niet één enkele subsidiestroom en ook wat betreft Eindhoven is de subsidie op te delen in grofweg vier categorieën: subsidie als basisinstelling vanuit Cultuur Eindhoven (3,5 miljoen euro); subsidie vanuit de gemeente Eindhoven ten behoeve van schoolbibliotheken (0,9 miljoen euro); subsidies vanuit de gemeente Eindhoven ten behoeve van de stadsdeelbibliotheken (1 miljoen euro); aanvullende subsidies op zowel lokaal als landelijk niveau (0,81 miljoen euro), waarvan een deel incidenteel, bijvoorbeeld in het kader van de Lokale Educatie Agenda of Informatiepunt Digitale Overheid (zie figuur 12 en 13).

Wat betreft de activiteiten en functies die een bibliotheek kan vervullen, concludeert men in de Cultuurmonitor van de Boekmanstichting dat er sprake is van een verbreding.¹¹⁰ Waar het aantal uitleningen daalt, stijgt het aantal activiteiten dat bibliotheken organiseren. Op basis van het Dashboard Bibliotheekstatistiek is die verschuiving ook in Eindhoven te zien. Het Dashboard Bibliotheekstatistiek gebruikt gegevens die worden verzameld op basis van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen die op 1 januari 2015 van kracht werd.¹¹¹ Sinds 2015 is een toename te zien in het aantal activiteiten dat de Bibliotheek Eindhoven organiseert (zie figuur 14).

Het aantal uitleningen daalde daarentegen van 763.978 uitleningen in 2015 naar 572.539 uitleningen in 2021. De aard van de activiteiten laat diezelfde verschuiving in de functie van de bibliotheek zien (zie figuur 15).

In zowel 2019 als 2021 ligt de nadruk bij de activiteiten op lezen en leesbevordering. In 2019 beslaat 46% van de activiteiten lezen en leesbevordering, in 2021 is dat 54%. Daarentegen gaat er in 2021 meer aandacht

uit naar educatie en ontwikkeling (37% tegenover 9%) en veel minder naar ontmoeting en debat (8,5% tegenover 0,3%), kunst en cultuur (12% tegenover 5%), kennis en informatie (22% tegenover 3%) (zie figuur 16 en 17).

Waar de Cultuurmonitor ingaat op de activiteiten van de openbare bibliotheken, besteedt de Waarde van Cultuur aandacht aan de bezoekers, gebruikers en/of leden van de bibliotheek. Zo benadrukt de Waarde van Cultuur de fysieke bereikbaarheid van bibliotheken¹¹², maar ook de verschillen welke leeftijdsgroepen van welke activiteiten gebruikmaken.¹¹³ Beide zijn voor Eindhoven moeilijk na te gaan, maar opnieuw biedt het Dashboard Bibliotheekstatistiek inzicht. Gemiddeld bezoekt de Nederlander de bibliotheek 2,1 keer per jaar. In Brabant ligt dat gemiddeld op 1,7 bezoeken per jaar per inwoner en in Eindhoven op 0,8.¹¹⁴ Het aantal inwoners dat lid van de bieb is, is zowel landelijk, in Brabant als in Eindhoven 19% van de bevolking. De samenstelling verschilt echter: landelijk is 9% van de volwassenen lid, 66% is jeugd. In Brabant is dat 7% respectievelijk 72% en in Eindhoven 6% respectievelijk 82%.

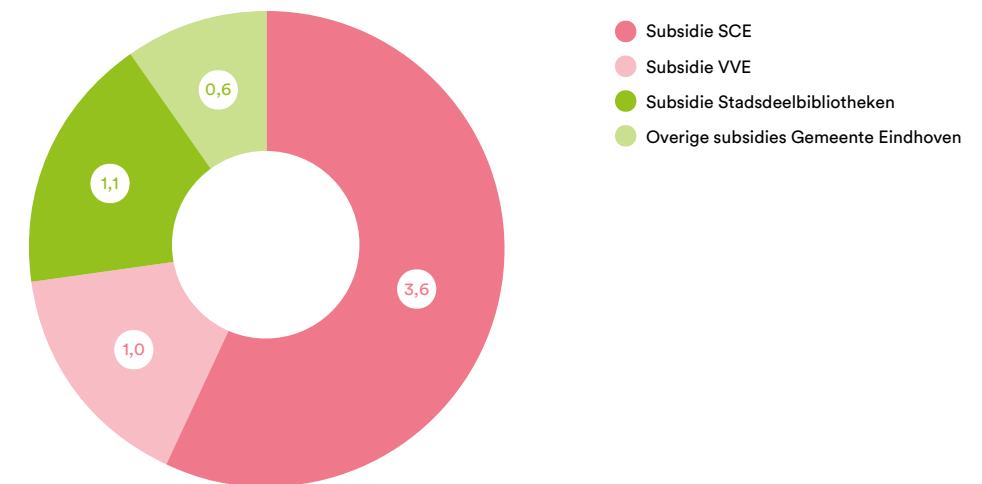
Trends en aandachtspunten die hierboven zijn benoemd op basis van gegevens uit de Cultuurmonitor, Waarde van Cultuur en Dashboard Bibliotheekstatistiek zijn ook al opgemerkt in het rapport "Op weg naar een Eindhovense Bibliotheek van de Toekomst" dat door een onafhankelijke commissie onder leiding van Mary Fiers en in opdracht van de gemeenteraad is gemaakt. Daarin worden de volgende aandachtspunten genoemd:

- Een verbreding of verschuiving naar een maatschappelijk geëngageerd programma.
- De verschillende taken waarvoor de bibliotheek verschillende subsidies ontvangt, zoals innovatie en jongeren.
- Het grote bereik onder kinderen en lage bereik onder volwassenen ten opzichte van de landelijke benchmark.

Figuur 12

Subsidiestromen in miljoenen Bibliotheek Eindhoven voor activiteiten in Eindhoven

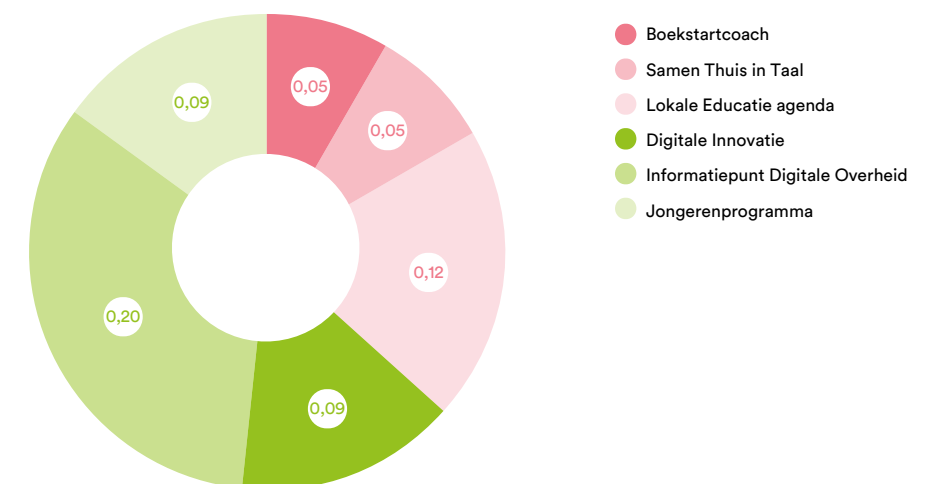
Bron: Begroting Bibliotheek Eindhoven 2023

Figuur 13

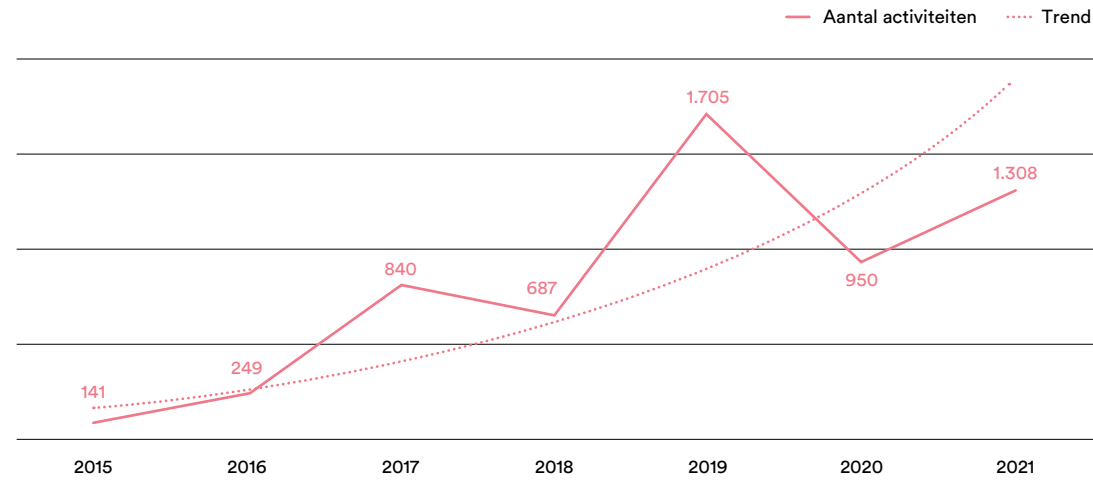
Overige subsidies Bibliotheek Eindhoven in miljoenen

Bron: Begroting Bibliotheek Eindhoven 2023

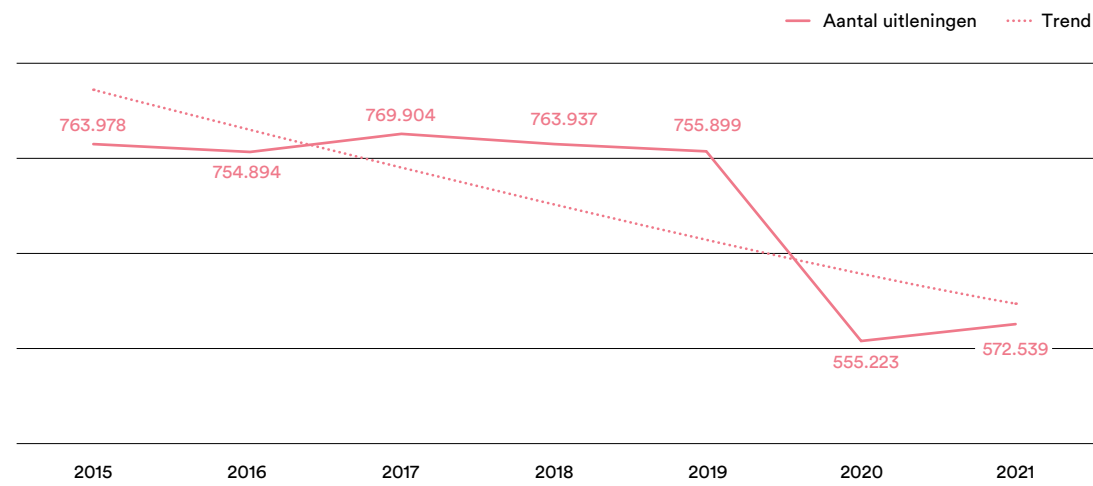
Figuur 14 Aantal activiteiten Bibliotheek Eindhoven

Bron: Dashboard Bibliotheekstatistiek

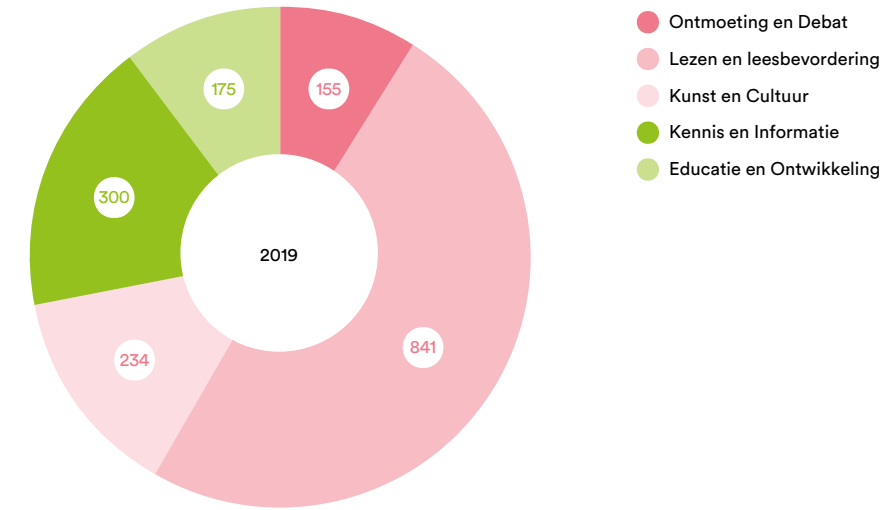
Figuur 15 Aantal uitleningen Bibliotheek Eindhoven

Bron: Dashboard Bibliotheekstatistiek

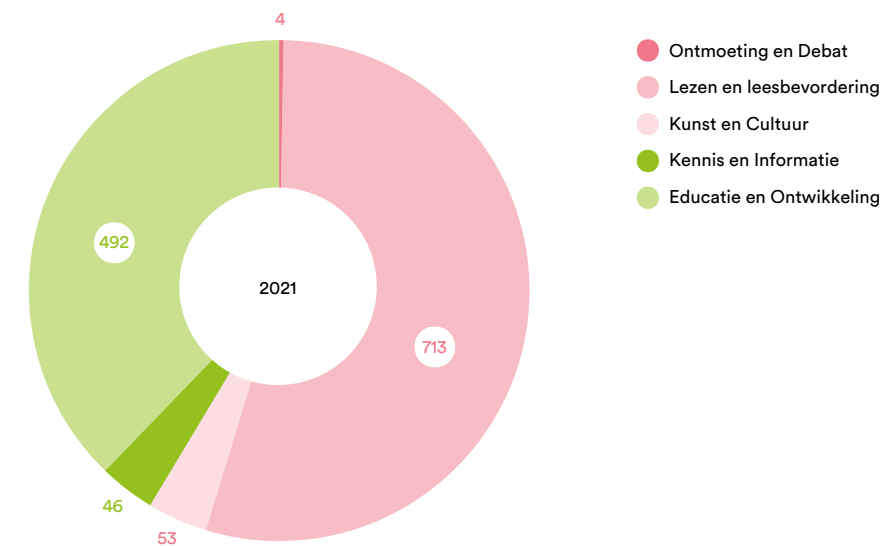
Figuur 16 Activiteiten naar kernfunctie 2019

Bron: Dashboard Bibliotheekstatistiek

Figuur 17 Activiteiten naar kernfunctie 2021

Bron: Dashboard Bibliotheekstatistiek

2.4.9 Queer- en nachtcultuur

Zoals in de introductie van 2.4 is aangegeven, vallen veel culturele initiatieven niet makkelijk onder één discipline. Binnen de disciplines die Cultuur Eindhoven hanteert, is het bijvoorbeeld moeilijk te zeggen waar queer- en nachtcultuur bij hoort. Producties, presentaties en onderzoeken binnen die gemeenschappen horen niet uitsluitend bij één discipline, bijvoorbeeld dans of performance. Toch zijn er van beide genoeg voorbeelden te vinden. Daarnaast geldt voor allebei dat niet alles dat vanuit deze groepen voortkomt ook onder kunst en cultuur valt. Zo kan een maatschappelijk belang, commercieel belang of onvoldoende professionele artistieke kwaliteit de boventoon voeren. Toch zijn er veel evenementen georganiseerd door LHBTIQ+-gerelateerde groepen en/of binnen de nachtcultuur die laten zien dat er hier sprake is van kunst en cultuur.

Er zijn verschillende LHBTIQ+-groepen die onder de algemeen erkende noemer 'queer' activiteiten organiseren. Zo organiseert in 2023 het COC Eindhoven in samenwerking met Queer040 een pridewalk met aansluitend een cultureel avondprogramma. Queerhoven kent verschillende activiteiten, zoals een expositie en 'queer art club'. Daydaygay organiseert evenementen met een kunstzinnig randje en faciliteert leden bij het maken van culturele producties. Tevens was Daydaygay één van de genomineerden voor de Stimuleringsprijs van de Eindhoven Cultuurprijs 2021. Ook de Eindhovense ballroom-scene (bekend om de dans- en performance-stijl Vogue) organiseert sinds 2022 met regelmaat evenementen. Zowel het regenboogakkoord als het queer manifest worden in het bestuursakkoord 2022-2026 genoemd.

Ook de Eindhovense nachtcultuur verdient aandacht en wordt genoemd in het bestuursakkoord. Daarmee erkent het college de meerwaarde van een bruisend

nachtlevens. Vaak wordt uitgaan, zoals op Stratumseind, genoemd als belangrijkste vorm van nachtlevens. Daar is zeker sprake van, bijvoorbeeld door de mogelijkheid om er te dansen op muziek, maar is op zichzelf geen kunst en cultuur. Er is meer sprake van een nachtcultuur in, bijvoorbeeld, het Stroomhuisje. Ook genomineerd voor de Eindhoven Cultuurprijs in 2022 zet deze partij zich in als broedplaats voor muziek, dans, maar ook beeldcultuur in de vorm van beeldende kunst, streetart of VJing. Zo heeft het Stroomhuisje ook enkele ateliers. Ook LAB-1 is naast een bioscoop een plek waar nachtcultuur leeft en zij besteedt veel aandacht aan haar functie als uitgaansgelegenheid. Daarnaast is creatieve werkplek Plan-B in de afgelopen jaren naast broedplaats ook een thuis geweest voor het nachtlevens. Deze plekken onderscheiden zich dan ook door programma's, organisaties en makers te verwelkomen die een meerwaarde hebben voor de Eindhovense (nacht)cultuur. Zo heeft Maggie Saunders, designer, met haar "Striptopia" en met vergelijkbare performance en programma's een plek veroverd bij MU, tijdens de Dutch Design Week, maar ook in uitgaansgelegenheden het Stroomhuisje en Ketelhuis. DJ-collectief Plasma van grondlegger Jess Oberlin en designers als Tom Jacobs laten zich zien in het Eindhovense nachtlevens.

Deze 'discipline-overstijgende' vormen van kunst en cultuur hebben in de afgelopen jaren hun weg weten te vinden naar het Snelgeld, een enkele projectsubsidie en verschillende bijeenkomsten. Verwacht wordt dat, net als bij urban/hip-hop, queer-kunst en cultuur en nachtcultuur zich met de juiste steun kunnen ontwikkelen en betrokken makers de kans geven een plek in te nemen in formele disciplines. Nachtcultuur en queer krijgen dan ook in toenemende mate een plek in het programma van grotere instellingen en ook onafhankelijk daarvan weten de makers en bezoekers zich te verenigen.

2.5 Uitvoering van subsidiebeleid

2.5.1 Financiën

2.5.1.1 Verdeling van het budget

Stichting Cultuur Eindhoven verleent subsidies voor cultuur conform de Subsidieverordening Cultuur Eindhoven 2021-2024. Deze bestaat uit verschillende deelregelingen zoals genoemd in hoofdstuk 2.1, die los van elkaar worden uitgevoerd maar wel samen één geheel vormen.

Het totale cultuurbudget dat bij Cultuur Eindhoven beschikbaar is voor subsidies bedraagt in 2023 € 23.805.000. Daarnaast is het reguliere cultuurbudget van de gemeente vanaf 2021 opgehoogd met een meerjarige subsidie voor de functie van future lab, deze subsidie is in overleg met de provincie en het Rijk verleend aan Next Nature Network. Deze subsidie bedraagt in 2023 € 527.000. De middelen van de gemeente Eindhoven voor Van Abbemuseum, DDF, GLOW en subsidies die gemeente naast de cultuursubsidie aan de Bibliotheek verleent zijn hierin niet meegenomen.

In de Cultuurbrief 2021-2024 werd de ambitie uitgesproken maximaal 80% van het totale cultuurbudget beschikbaar te stellen aan de Eindhovense Basis. In 2021 kwam 79% van het budget ten goede aan de Eindhovense basis (BAS). Dit was exclusief de budgetten voor het Van Abbemuseum, de Dutch Design Foundation en GLOW en de bijdragen van de gemeente aan de Bibliotheek Eindhoven. In de periode 2017-2020 was het aandeel van het totale cultuurbudget voor de Eindhovense Basis zo'n 83%. De daling nadien is te verklaren doordat er in de nieuwe subsidieperiode, door een wijziging van de subsidieverordening, een verschuiving heeft plaatsgevonden van een aantal instellingen vanuit de Eindhovense Basis naar de Brabantstad-regeling. Daarnaast waren er in 2021 incidenteel extra Snelgeld-middelen en middelen voor een aantal noodsteunregelingen beschikbaar gesteld vanwege Covid-19.

Bij de meerjarige regeling professionele kunsten in samenhang met Brabantstad en twejarige programma's is het beschikbare subsidieplafond afgelopen jaren altijd overvraagd. Daardoor konden aan het begin van de subsidieperiode 2021-2024 een aantal organisaties ondanks het positief advies van de Cultuurraad niet

worden gehonoreerd. Voor de programma's 2023-2024 heeft het college eenmalig extra middelen beschikbaar gesteld om ook de aanvragers met positief advies voor wie het subsidieplafond ontoereikend was, te kunnen honoreren. Bij de projectenregeling is het beeld wisselend, het budget wordt soms overvraagd, maar het is in een aantal projectenrondes ook toereikend geweest. Het druk op het beschikbare subsidieplafond bij Snelgeld is tevens heel hoog. Zowel in 2022 als in 2023 zijn in de eerste tranche meer dan 30 aanvragen geweigerd vanwege het bereiken van het plafond.

2.5.1.2 Bijdragen provincie en Rijk

Van de structureel door Cultuur Eindhoven gefinancierde instellingen in 2021-2024 (BAS, Brabantstad en programma's) ontvangen veel organisaties ook meerjarige subsidie van de provincie of van het Rijk (in het kader van landelijke BIS of van een van de Rijksfondsen).

Van de door Cultuur Eindhoven gesubsidieerde organisaties ontvangen MU, philharmonie zuidnederland en Stichting Urban Eindhoven subsidie uit de landelijke BIS. Daarnaast ontvangen Afslag Eindhoven, TROMP, The Rugged Solutions en So What's Next een structurele subsidie van het Fonds Podiumkunsten. CultuurStation ontvangt van het Fonds voor Cultuurparticipatie subsidie voor Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK), een meerjarig programma waarin het Rijk en de gemeente matchen in de verhouding van 50/50. De in Eindhoven gevestigde instellingen Dutch Design Foundation, Next Nature Network en BioArt Laboratories ontvangen tevens via het Rijk een vierjarige subsidie, maar worden niet door Cultuur Eindhoven financieel ondersteund. De philharmonie zuidnederland heeft een groot aandeel in de getoonde bijdragen. Het orkest ontving in 2021 € 8,1 miljoen van het Rijk en € 3,2 van de provincies Noord-Brabant en Limburg samen.

2.5.1.3 Eigen inkomsten en financieringsmix

Eigen inkomsten van instellingen bestaan uit publiek-sinkomsten, zoals kaartverkoop en inkomsten uit horeca, sponsorinkomsten, overige directe inkomsten, indirecte inkomsten en bijdragen uit private middelen, bijvoorbeeld van particulieren, bedrijven of private fondsen.

De verhouding tussen ontvangen subsidie en andere inkomsten varieert aanzienlijk bij verschillende typen culturele organisaties. Op basis van jaarverantwoordingen over 2022 wordt deze passage aangevuld met een actueel beeld. Vanwege effecten van corona is het belangrijk om de meest recente gegevens te analyseren.

In 2021 is het aandeel sponsorinkomsten van de Eindhovense Basis op hetzelfde niveau gebleven als in 2020. In vergelijking met periodes voor Covid-19 zijn de inkomsten zo'n 20 tot 30% lager. Het gaat in totaal om 696.328 euro aan sponsorinkomsten, gerealiseerd in 2021 door de organisaties die een meerjarige subsidie ontvangen (Eindhovense Basis, BrabantStad en de programma's). De sponsorinkomsten uit het bedrijfsleven zijn in relatie tot het beschikbare subsidiebudget heel bescheiden (3,3%).

2.5.2 Codes

De culturele sector heeft drie gedragscodes ontwikkeld die professionele culturele instellingen in acht zouden moeten nemen. Het gaat om de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Diversiteit en Inclusie. De codes zijn de basis voor professionaliteit op het gebied van bestuur en toezicht, een degelijk beloningsbeleid voor werkenden in de sector en een inzet van de sector om relevant en toegankelijk te zijn voor allen. De codes zijn ook geïmplementeerd bij de uitvoering van het subsidiebeleid. In de periode 2021-2024 is ervoor gekozen om Governance Code Cultuur als vereiste te stellen bij alle meerjarige subsidies en ook bij incidentele projectsubsidies te letten of de organisatie de basisprincipes van de governance goed toepast. Voor de Fair Practice Code en de Code Diversiteit en Inclusie ligt het zwaartepunt bij de jaarverantwoording waarin de organisaties laten zien hoe ze hier invulling aan hebben gegeven.

De Governance Code Cultuur geeft kaders voor goed, verantwoord en transparant bestuur van en door culturele instellingen, en richtlijnen voor toezicht daarop. De code draagt bij aan de professionalisering van de culturele sector. Toepassing ervan zorgt voor onderscheid tussen taken en bevoegdheden van directie, bestuur of raad van toezicht. De Fair Practice Code richt zicht op ondernemen en werken in kunst, cultuur en creatieve industrie. De vijf kernwaarden: solidariteit, diversiteit,

vertrouwen, duurzaamheid en transparantie, dienen als basis voor het voeren van een gesprek over werkgever-schap en werknemerschap en opdrachtgeverschap en opdrachtnemerschap. De code nodigt uit tot kritische reflectie en biedt een handreiking hoe de sector samen tot een toekomstbestendige arbeidsmarkt en beroepspraktijk komt. De Code Diversiteit en Inclusie heeft als doel dat de culturele en creatieve sector de brede diversiteit van de Nederlandse samenleving representeert. Een basisvereiste is dat de sector gelijkwaardig toegankelijk is voor iedereen: als maker, producent, werkende en publiek. Daarom dienen de organisaties met diversiteit en inclusie rekening te houden bij het programma, publiek, personeel en partners. Zo wordt de sector van iedereen en iedereen draagt er op eigen wijze aan bij. Iedereen wordt gewaardeerd om wie hij of zij is, wordt gerespecteerd en gehoord en voelt zich er thuis.

In de uitvoering van het subsidiebeleid door Cultuur Eindhoven wordt er op verschillende manieren en momenten gekeken hoe de gedragscodes worden nageleefd. Allereerst verklaren alle meerjarig gesubsidieerde instellingen bij het doen van een subsidievraag de Governance Code Cultuur na te leven en de Fair Practice Code en Code Diversiteit en Inclusie te onderschrijven. Bij de jaarlijkse verantwoording is het verplicht gesteld om een toelichting te geven op de wijze waarop er uitvoering is gegeven aan de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en Code Culturele Diversiteit. En indien er een raad van toezicht is, dient er een verslag te worden toegevoegd met daarin in ieder geval aandacht voor samenstelling van en invulling van het toezicht door de RvT.

Bij meerjarig gesubsidieerde instellingen dient uit de transparante en volledige verslaglegging te blijken dat de principes van de Governance Code Cultuur worden nageleefd. Ten aanzien van de Fair Practice Code en Code Culturele Diversiteit en Inclusie geldt in de verantwoording de regel 'pas toe en leg uit'. Bij Fair Practice Code ligt de nadruk op toepassing van fair pay, bij culturele diversiteit en inclusie zijn alle aspecten van belang (programma, personeel, publiek en partners). Tot slot wordt de naleving van de codes tijdens periodieke monitorgesprekken met de meerjarig gesubsidieerde instellingen besproken.

In de praktijk blijkt dat de Governance Code Cultuur over het algemeen goed wordt nageleefd door de gesubsidieerde culturele instellingen. Ten aanzien van de Fair Practice Code en de Code Culturele Diversiteit en Inclusie is er nog ontwikkeling gaande. Het lijkt erop dat instellingen goede voornemens hebben, maar deze niet altijd goed in de praktijk weten te brengen.¹¹⁵

2.6 Conclusie

Cultuur Eindhoven werkt al sinds het begin met een subsidiesystematiek waarbij deelregelingen onafhankelijk van elkaar en in samenhang worden gezien. De systematiek met deelregelingen werkt goed en maakt het mogelijk om een breed palet van culturele organisaties en makers te financieren. In 2021-2024 is duidelijk sprake van doorontwikkeling van veel makers en organisaties die een stevigere meerjarige financiering hebben, mede dankzij meer cofinanciering van het Rijk. Door eenmalige middelen van de Regio Deal worden er in deze periode ook belangrijke aanvullende investeringen gedaan die ten goede komen aan uitbreiding van voorzieningen en verbreding van het cultuuraanbod. Kortom, er is een grote stap vooruit gezet.

Tegelijkertijd is er afgelopen jaren sprake geweest van stilstand. De impact van de coronacrisis op de cultuursector in de stad was enorm. Gelukkig hebben de overheden ruimhartig noodsteun verleend die cruciaal was voor de continuïteit van culturele organisaties. De noodsteun van de gemeente Eindhoven was voor de hele sector beschikbaar, van individuele makers tot BIS-instellingen. Hiermee probeerden we de balans in het ecosysteem te bewaken en complementair aan de steunmaatregelen van het Rijk te opereren. Hoewel in 2022 grote stappen zijn gezet naar herstel, zijn zelfstandige makers en organisaties met hoge eigen inkomsten ook in 2023 nog kwetsbaar. De energie- en economische crisis brengen daarbij nieuwe risico's. Langdurige effecten van de coronacrisis zijn te merken bij publiek dat weer de weg naar culturele activiteiten moet vinden, maar ook aan het aantal vrijwilligers en werkenden. De krappe arbeidsmarkt en krapte van fysieke ruimte in de snel groeiende stad Eindhoven

De codes Diversiteit en Inclusie en Fair Practice zijn lastig om eenduidig te beoordelen aangezien er niet op alle facetten eenduidige normen mogelijk zijn. Met de toetsing bij jaarverantwoording kan men concreet kijken naar de resultaten en worden het bewustzijn en het gesprek gestimuleerd. We zien een grotere bewustwording vanuit de samenleving, fondsen en overheden, maar ook duidelijk vanuit de sector om dit verder te ontwikkelen.

ven resulteren in hogere lasten voor veel makers en organisaties. De maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van diversiteit en inclusie, duurzaamheid en digitalisering vragen ook om commitment en aanpassingen van culturele spelers.

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de complete sector, met een duidelijk belang van ketens en faciliteiten voor een aantrekkelijk makersklimaat. Mogelijkheden voor makers om te werken en hun werk te presenteren in de stad zijn cruciaal voor een evenwichtig en gevarieerd cultuuraanbod. Artistieke disciplines raken meer en meer vermengd en grenzen daartussen zijn steeds meer fluïde. Het is dus de vraag of we voor het toekomstig cultuurbeleid nog kunnen uitgaan van artistieke disciplines als onderscheidend kenmerk.

Afgelopen jaren is al gebleken dat het cultuurbudget onvoldoende is om alle waardevolle culturele initiatieven en makers in de stad te financieren. Mede door autonome kostenstijgingen, maatschappelijke ontwikkelingen die om aanpassingen vragen en noodzaak van verdere professionalisering aan de hand van de drie geldende codes, is te verwachten dat bij een gelijkblijvend cultuurbudget voor de volgende periode minder cultuuraanbod gerealiseerd kan worden. Balans in de keten en voldoende budget om ambities van de afgelopen jaren vast te houden, zijn de belangrijkste opgaven voor de toekomst.

3. Perspectief van gebruikers van cultuur

Leeswijzer

Voor een juist perspectief van gebruikers van cultuur leggen we de nadruk op de inwoners van de gemeente Eindhoven. Het is uiteraard bekend en belangrijk dat cultureel aanbod in Eindhoven ook bezoekers en deelnemers uit de hele Metropoolregio Eindhoven aantrekt en voor bepaalde activiteiten uit heel Nederland en andere landen, met name uit Duitsland en België. Daarmee wordt de stad op de kaart gezet als aantrekkelijk en bruisend. Desalniettemin is bij de ontwikkeling en uitvoering van het cultuurbeleid een van de belangrijkste ambities om zo veel mogelijk inwoners van de stad te kunnen laten genieten van cultureel aanbod aldaar. Daarom focussen we in dit hoofdstuk op de bereikbaarheid voor en deelname van Eindhovenaren aan culturele activiteiten.

Voor dit hoofdstuk hebben we verschillende bronnen geraadpleegd. We hebben onder andere gebruikgemaakt van de inwonersenquête van de gemeente Eindhoven. Al bijna 40 jaar wordt met deze enquête gepeild wat Eindhovenaren van hun buurt en stad vinden. Dit levert informatie op over meningen, gedragingen en gevoelens van de Eindhovense bevolking. Door het opnemen van jaarlijks terugkerende vragen kunnen trends gesignaleerd en gevolgd worden. Een grote groep Eindhovenaren van 18 tot en met 84 jaar wordt jaarlijks op willekeurige basis geselecteerd en uitgenodigd om mee te doen aan de enquête. Voor de Inwonersenquête 2022 zijn ruim 25.000 inwoners benaderd om mee te doen. De respons bedroeg dit jaar gemiddeld 27%. Aanvullend is aan de leden van het gemeentelijke DigiPanel gevraagd de vragenlijst in te vullen. Deze extra respons maakt het mogelijk in de verdieping een uitsplitsing naar buurten en achtergrondkenmerken te maken. De resultaten zijn representatief voor Eindhovenaren van 18 tot en met 84 jaar. De Inwonersenquête kon worden ingevuld van 20 september tot en met 31 oktober 2022. Hierbij werd Eindhovenaren gevraagd naar hun ervaringen in de afgelopen 12 maanden. De gegevens van de enquête 2022 slaan dus in feite op de periode september 2021 tot en met oktober 2022, een periode waarbij voor culturele activiteiten gedeeltelijk nog coronamaatregelen van kracht waren. Voor dit hoofdstuk hebben we vooral gebruikgemaakt van de Inwonersenquête cultuur. De respons voor dit thema bedroeg ongeveer 5500 personen. Naast de informatie uit de inwonersenquête vormden ook de verantwoordingen van gesubsidieerde culturele organisaties een belangrijke bron voor dit hoofdstuk, met name op het gebied van cultuureducatie en amateurkunst.

Tot slot is het zaak om de begrippen cultuurparticipatie en cultuureducatie helder te duiden, aangezien deze begrippen in dit hoofdstuk vaak voor zullen komen en definities elders vaak van elkaar verschillen. Het landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie hanteert “Het actief meedoen aan kunst en cultuur” als definitie voor cultuurparticipatie.¹¹⁶ Daaronder valt een breed scala aan termen zoals amateurkunst, erfgoedvrijwilligers, maar ook de inzet van cultuur op school. Deze brede en abstracte definitie verdient wat betreft deze Cultuurscan op drie punten verduidelijking. Ten eerste onderscheidt cultuurparticipatie zich van professioneel “meedoen” aan kunst, in die zin dat een professional noodzakelijkerwijs aantoonbare artistieke kwaliteit levert en er geld mee verdient. Als het gaat om actief meedoen aan, oftewel maken van kunst en cultuur, wordt de term amateurkunst vaak gebruikt (zie 3.2). Daarbinnen valt formele amateurkunst, zoals in verenigingsverband, maar ook informele amateurkunst met, bijvoorbeeld, de schildersezels thuis, breakdance met vrienden of de schoolband. Ten tweede wordt cultuurparticipatie in deze scan ook gebruikt om zaken als bereikbaarheid en bezoek van/aan cultuur te duiden. Dit betreft bijvoorbeeld de uitkomsten van de hierboven genoemde inwonersenquête (zie 3.1). Ten derde raakt de term cultuurparticipatie het maatschappelijke belang van kunst en cultuur in de breedte (zie 3.3). Dit verduidelijkt de term misschien niet direct, maar biedt binnen de definitie wel de ruimte voor belangrijke cultuuruitingen, zoals het bezoeken van een theatervoorstelling vanuit ouderenzorg of een muziekworkshop om bewoners van een wijk met elkaar in contact te brengen.

Cultuureducatie wordt door het LKCA, het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst, gedefinieerd als 'het doelbewust leren over en met kunst, erfgoed en media via gerichte instructie, zowel binnen als buiten school'.¹¹⁷ Met binnenschoolse cultuureducatie worden schoolgebonden activiteiten bedoeld, met buitenschoolse cultuureducatie activiteiten die onderdeel vormen van vrijetijdsbesteding. Dat is dus bijvoorbeeld het onderscheid tussen een vakdocent voor de klas en het volgen van zangles elders in de stad. Binnen die eerste categorie, schoolgebonden activiteiten, kunnen activiteiten natuurlijk ook buitenschools plaatsvinden. Dit zou dan kunnen gaan over een klassenuitje aan een museum. Dat is een ander onderscheid tussen binnen en buiten school dan

3.1 Publiek

Algemene trends

Tijdens de pandemie daalden de bezoekerscijfers in de cultuursector drastisch. Vanwege de lockdowns en andere maatregelen was cultuurbezoek vaak niet mogelijk.¹¹⁸ Inmiddels zijn er echter overwegend positieve geluiden te horen vanuit de cultuursector over herstel. Bij theaters, filmhuizen, poppodia, concertzalen en musea keerden de bezoekers weer terug. Hoewel de bezoekersaantallen nog niet terug zijn op het niveau van voor de pandemie, zijn culturele locaties positief.¹¹⁹ Verder lijkt er een interessante ontwikkeling plaats te vinden in de kunst- en cultuursector na corona: groepen die voorheen moeilijker te bereiken waren, lijken hun weg naar kunst en cultuur makkelijker te vinden. Theaters melden een stijging in bezoekers die eerder het theater weinig bezochten, zoals jonge mensen met een niet-Westerse achtergrond.¹²⁰ Ook is museumbezoek door kinderen tot 13 jaar en jongeren tussen de 19 en 25 flink gestegen ten opzichte van 2019.¹²¹ Verder meldde het CJP dat jongeren in 2022 1,2 miljoen culturele activiteiten ondernamen. Dit was het hoogste aantal in 10 jaar.¹²¹

In de periode na corona is er sprake van economische onzekerheid die invloed kan hebben op cultuurbezoek. Door de hoge energieprijzen en inflatie hebben

hierboven bedoeld. Ter verduidelijking, schoolgebonden cultuureducatie kan ook cultuuronderwijs worden genoemd, in het bijzonder wanneer het voortkomt uit een schoolcurriculum c.q. kerndoelen. Wij hanteren desalniettemin de term cultuureducatie, omdat we dit onderwerp aanvliegen vanuit cultuuraanbieders in plaats van het onderwijs. Onder de tweede categorie, niet schoolgebonden cultuureducatie als onderdeel van vrijetijdsbesteding, worden alle activiteiten geschaard die dikwijls zijn gericht op specifieke groepen en kennisoverdracht. Er is daarbij sprake van deelnemers die een participatieve rol hebben. Zangles of een cursus boetseren valt daar dus zeker onder, een inleiding bij een theatervoorstelling niet zozeer.

huishoudens minder besteedbaar inkomen. Beleid om de lage inkomens te beschermen kan de klappen verzachten, maar is ook van tijdelijke aard. Het is dan ook onzeker hoe dit economische beeld zich de komende tijd zal ontwikkelen.¹²² Het is te verwachten dat de lagere koopkracht van invloed zal zijn op zowel cultuurconsumptie als cultuurparticipatie.

Een recente ontwikkeling op het gebied van cultuurbezoek is digitalisering. Tijdens corona werd cultuur-aanbod vaak online gepresenteerd en werd er veel geëxperimenteerd met digitale vormen.¹²³ Ook vóór de pandemie was er al sprake van sterke digitalisering in de kunstsector. Vooral bij streamingsdiensten en op het gebied van muziek was deze stijging sterk te zien. Tijdens corona nam het aantal fysieke bezoeken aan concerten af, maar daarvoor kwam een stijging in digitale consumptie van muziek in de plaats. Toch was digitalisering tijdens de pandemie geen wondermiddel om publieksbereik in stand te houden. Op het gebied van letteren steeg bijvoorbeeld het aantal uitgeleende e-books en luisterboeken, maar toch was deze stijging minder dan het verlies in uitgeleende fysieke boeken.¹²⁴ Wat betreft film, bood digitaal aanbod de uitkomst aan filmfanaten, maar wordt streaming als reden genoemd voor de moeizame stijging in bezoekerscijfers van bioscopen.

Bezoekers in Eindhoven

Na de coronacrisis beginnen bezoekerscijfers weer een beetje op te krabbelen. Dit blijkt ook uit de Inwonersenquête 2022, die de gemeente Eindhoven elk jaar uitvoert. De enquête leert zelfs dat 79% van de Eindhovenaren in het jaar voorafgaand aan de vragenlijst minstens één culturele activiteit bezocht. Voor corona, in 2019, was dit 82%. Dit laat zien dat bijna evenveel Eindhovenaren weer één culturele activiteit hebben bezocht, maar zegt nog niet of ze dat even vaak hebben gedaan. Uit de enquête blijkt bijvoorbeeld wel dat er minder verschillende activiteiten zijn bezocht dan vóór corona. In de top 3 van meest bezochte activiteiten staan film in bioscoop of filmhuis (47%), museum (41%) en festival (muziek, theater, film, dans, design: 35%) (zie figuur 18). Hoewel Eindhovenaren weer culturele activiteiten bezoeken, blijkt uit de enquête wel dat ze minder verschillende soorten activiteiten hebben bezocht dan vóór corona. Bezoekers verleiden tot herhaalbezoek en het bezoeken van verschillende activiteiten is een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst.

Gekeken naar het profiel van de Eindhovense cultuurbezoekers¹²⁷, vallen drie dingen op. Jongere Eindhovenaren (18-35 jaar) hebben gemiddeld het vaakst een culturele activiteit bezocht, namelijk 88%. Bij de groep 55 jaar en ouder ligt het percentage cultuurbezoekers op 66%. Inwoners die een hbo- of wo-opleiding hebben gevolgd bezoeken ook vaker een culturele activiteit. Tot slot is te zien dat inwoners met een hoger inkomen vaker aan cultuurbezoek doen. De enige uitzondering hierop is dat mensen met een maandelijks inkomen onder de 1.250 euro vaker cultuur bezoeken dan de twee inkomensgroepen erboven. Wel wordt aangegeven dat in deze groep veel studenten dan wel jongeren zitten (zie figuur 19 en 20).

21% van de ondervraagden bezocht geen culturele activiteit, waarbij 5% van alle ondervraagden aangeeft dat het bezoek te duur was.¹²⁸ (zie figuur 21) Nog eens 5% had geen interesse. Bij 4% van de Eindhovenaren kwam het bezoek er gewoon niet van. Waar corona in 2020 en 2021 nog de voornaamste redenen waren om geen cultuur te bezoeken, speelde dit in 2022 maar bij 2% van de ondervraagden een rol.

Het percentage Eindhovenaren dat in de stad zelf cultuur bezocht begint weer op te krabbelen. 52% van

de Eindhovenaren heeft in 2022 een culturele basisinstelling bezocht in Eindhoven. Vóór corona (in 2019) was dit 63%. In 2021 lag dat percentage op 31%. Waar het percentage Eindhovenaren dat minstens één culturele activiteit bezocht dus weer vergelijkbaar is met het percentage uit 2019, is het aantal Eindhovense bezoekers van BIS-instellingen nog niet terug op het niveau van vóór corona (zie figuur 22). Eindhovenaren gingen van alle basisinstellingen het vaakst naar het Parktheater (21%), het Natlab (16%) (zie figuur 29) en het Muziekgebouw (ook 16%). Deze drie instellingen krijgen ook een hoge waarderingsscore van het Eindhovense publiek. Het Parktheater en Muziekgebouw krijgen beide een 8,1 en het Natlab scoort een 8,0.¹²⁹ Philharmonie zuidnederland krijgt met een 8,2 het hoogste cijfer (zie figuur 28).

40% van de Eindhovenaren bezocht in 2022 een cultureel festival in de stad. Ook dit percentage ligt nog niet op het niveau van voor de pandemie: in 2019 bezocht 57% van de Eindhovenaren nog een Eindhovens festival (zie figuur 23). De meest bezochte festivals zijn GLOW (34%), Dutch Design Week (17%) en STRP-festival (4%). Omdat GLOW 2022 tijdens het afnemen van de vragenlijst nog niet had plaatsgevonden en Dutch Design Week tijdens de invulperiode viel, zullen deze cijfers vooral slaan op de DDW- en GLOW-edities van 2021, toen corona nog een grotere invloed had op de samenleving. Het is dus aannemelijk dat het percentage Eindhovenaren dat in 2022 GLOW en/of de Dutch Design Week bezocht hoger ligt (zie figuur 31).

Net als bij cultuurbezoek in het algemeen, bezochten Eindhovenaren met een hogere leeftijd en een hbo-/wo-diploma vaker Eindhovense instellingen of festivals. Het hoogste percentage bezoekers voor Eindhovense instellingen en festivals lag in de leeftijdscategorie 35-54 jaar (59%). Dit verschilt met cultuurbezoek in het algemeen, waar Eindhovenaren tussen 18 en 35 de grootste groep vormden. Hieruit blijkt dat jongeren wel meer cultuur bezoeken, maar dit vaker buiten Eindhoven doen. Over de redenen hiervoor is voor nu geen duidelijke en betrouwbare informatie voor handen.

Van de 33% van de Eindhovenaren die geen culturele instellingen of festivals bezocht, gaf 9% aan dat een bezoek er gewoon niet van kwam. 8% had geen interesse in het aanbod. 5% gaf aan de prijzen te hoog te vinden en 3% wist niet wat er te doen was. Corona was in 2022 nog maar voor 2% van de niet-bezoekers een reden om

niet te gaan. In 2021 lag dit percentage op 21% (zie figuur 27).

Eindhovenaren zijn over het algemeen tevreden over cultuur in Eindhoven. Zowel voor het culturaanbod als de diversiteit van het aanbod geven zij een 7,1. De tevredenheid over cultureel erfgoed ligt met een 6,4 iets lager. Al deze cijfers zijn de afgelopen jaren stabiel geweest. Gekeken naar de achtergrondkenmerken van de respondenten zijn er geen duidelijke verschillen te zien die invloed hebben op de tevredenheid over cultuur in Eindhoven (zie figuur 32).

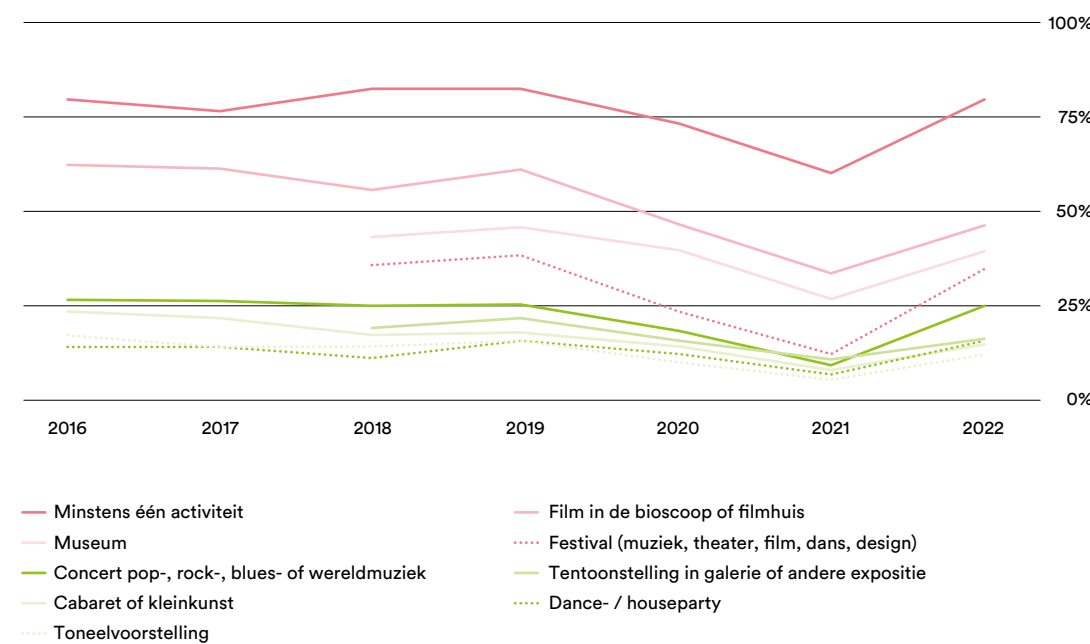
In de ‘Inwonersenquête 2022 – Sport- en cultuurparticipatie kinderen en jongeren’ staan ook de bezoekpercentages aan culturele instellingen van kinderen en jongeren. 64% van de kinderen/jongeren heeft tussen september 2021 en september 2022 een culturele instantie in Eindhoven bezocht. In 2021 was dit percentage 51%.¹³⁰ Aangezien deze cijfers pas de laatste twee jaar worden bijgehouden, is het niet duidelij

lijk of het bezoekerspercentage op hetzelfde niveau zit als vóór corona. De Bibliotheek Eindhoven werd met 37% het vaakst door kinderen/jongeren bezocht. Verder werd het Parktheater door 29% en het preHistorisch dorp door 18% van de kinderen/jongeren bezocht. De bezoekerscijfers lagen het hoogst in de leeftijdsgroepen van 4 t/m 7 en 8 t/m 11 jaar, met ieder 69%. In de groep 12 t/m 14 jaar lag het bezoek het laagst met 54% (zie figuur 30).

Publiek van buiten Eindhoven

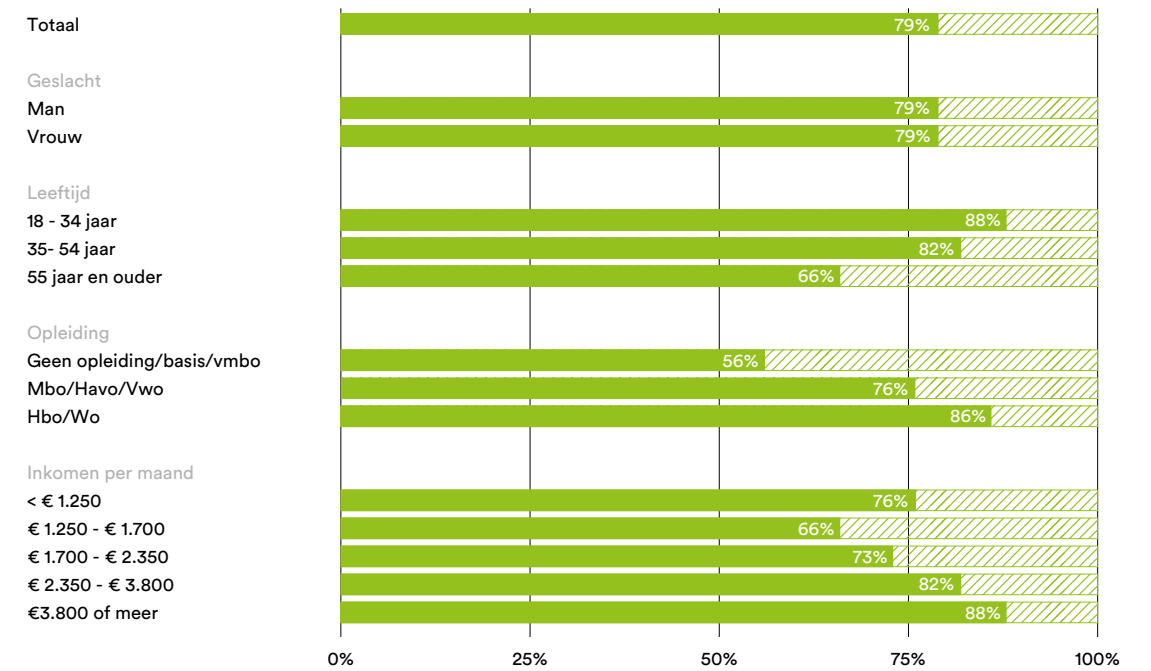
Om een nog completer beeld te geven van het publiek in Eindhoven, zouden we in deze sectie graag de cijfers van bezoekers van buiten Eindhoven aan basisinstellingen toevoegen. Deze cijfers zijn echter nog niet bekend. We zullen deze verzamelen en beoordelen hoe we ze in een volgende conceptversie van de Cultuurscan kunnen meenemen.

Figuur 18 Ontwikkeling bezoekerspercentages populairste activiteiten
Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

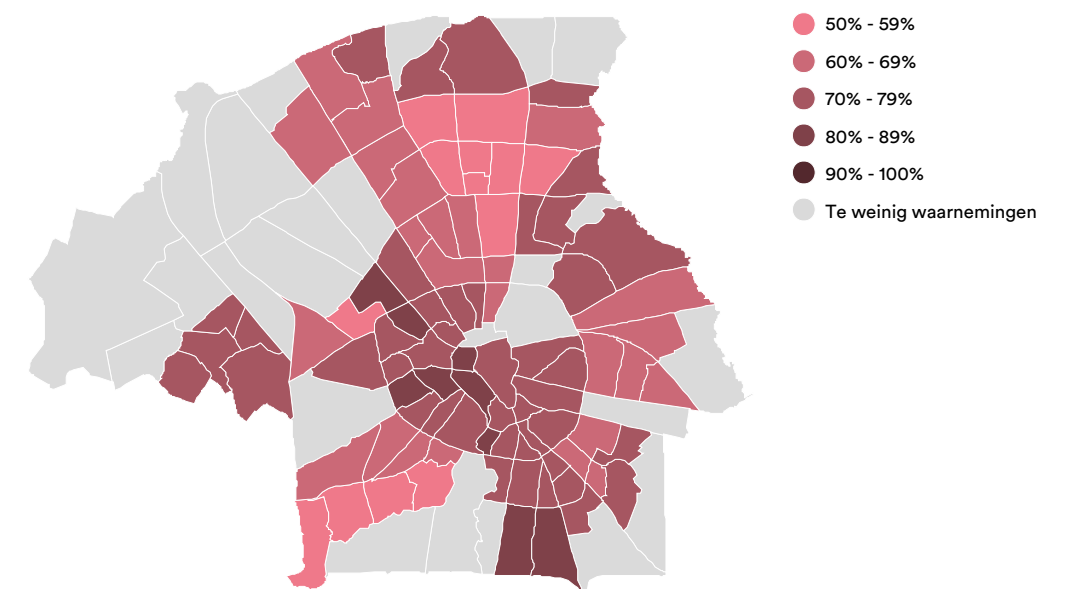

* Hierbij wordt met diversiteit de verscheidenheid aan kunstvormen en activiteiten bedoeld, en dus niet diversiteit in de zin van Diversiteit en Inclusie.

Figuur 19 Uitsplitsing achtergrondkenmerken van bezoekers die afgelopen jaar een culturele activiteit hebben bezocht
Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

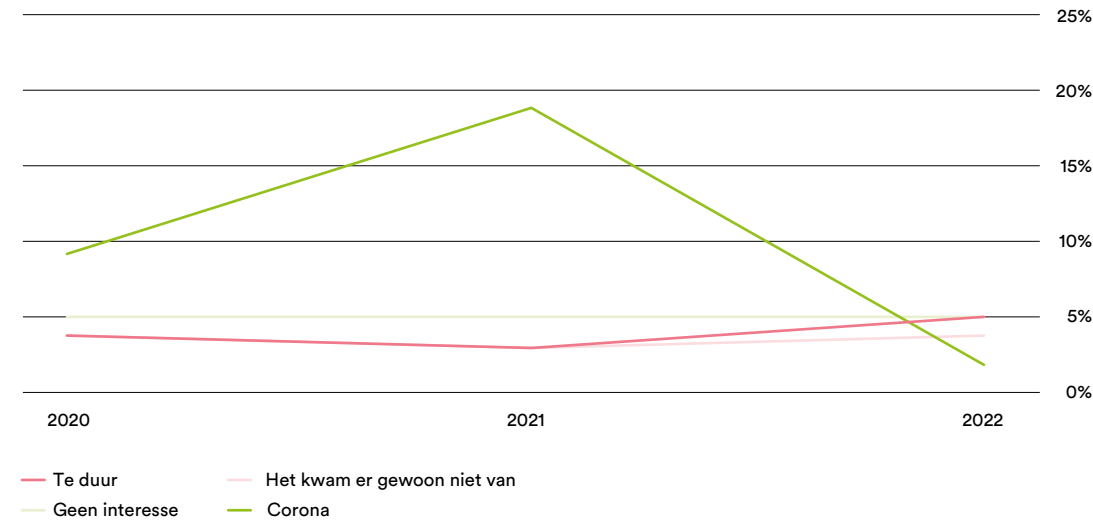

Figuur 20 Aantal cultuurbezoekers per buurt
Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

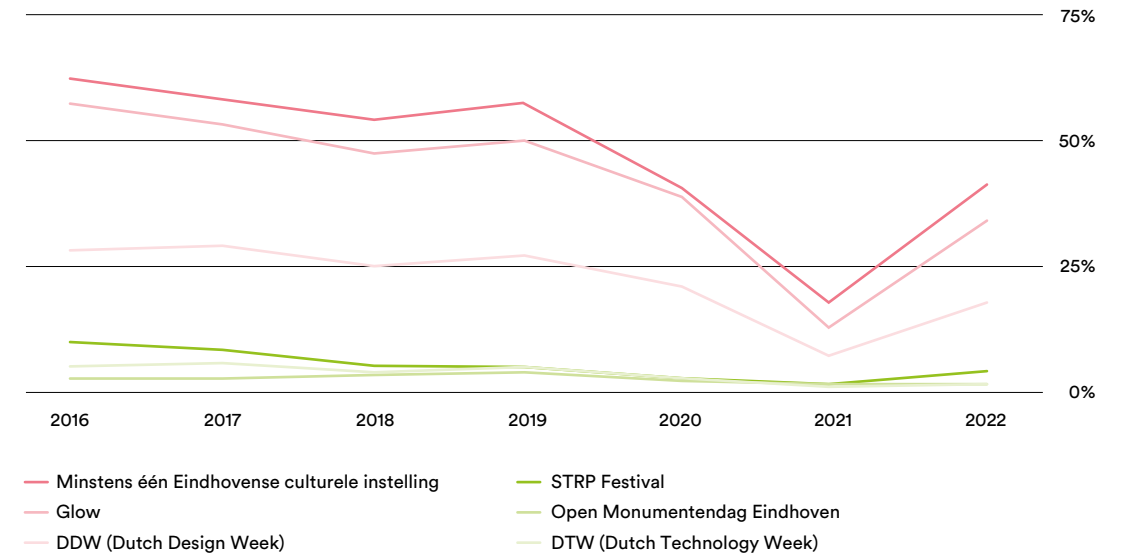
Figuur 21 Redenen geen cultuurbezoek

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

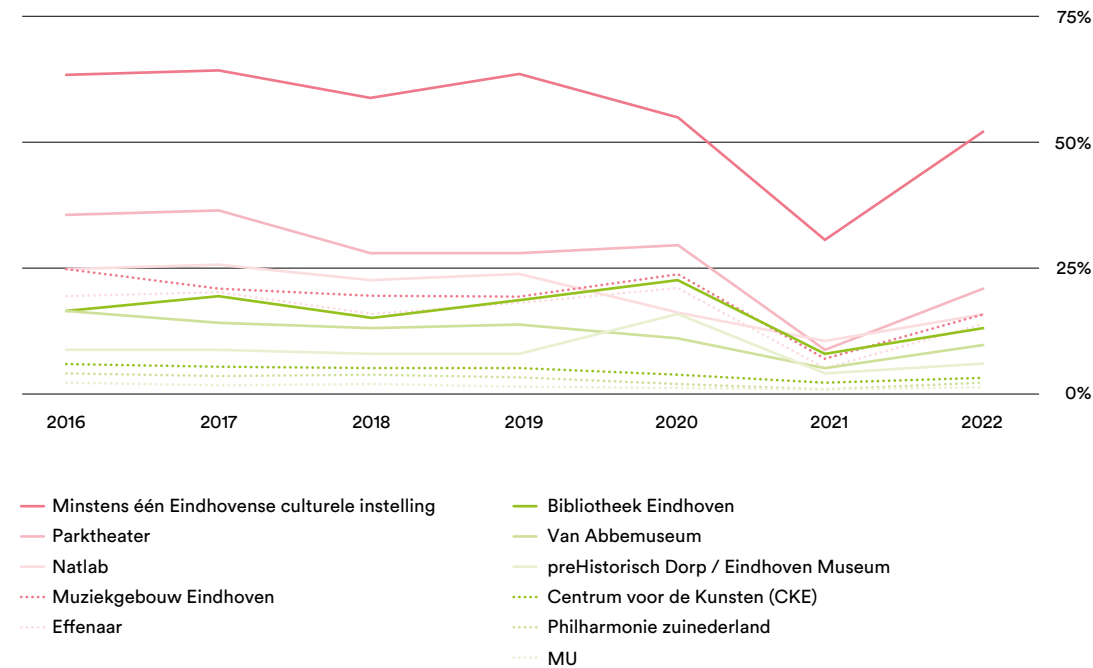
Figuur 23 Ontwikkeling bezoekerspercentages populairste activiteiten: festivals

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

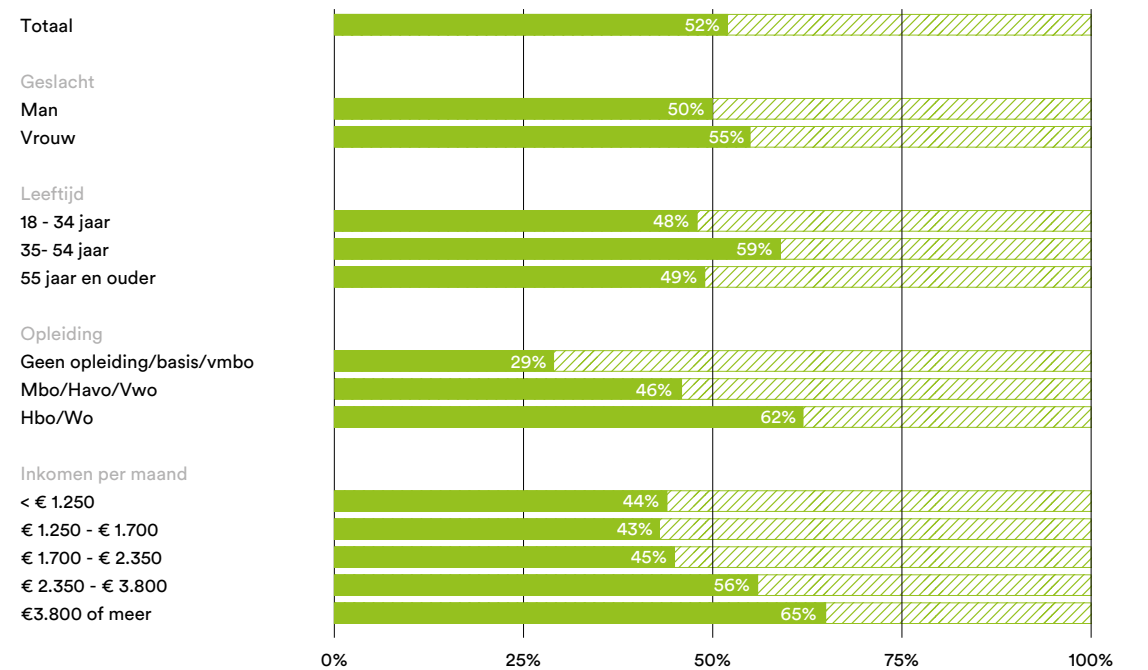
Figuur 22 Ontwikkeling bezoekerspercentages populairste activiteiten: instellingen

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

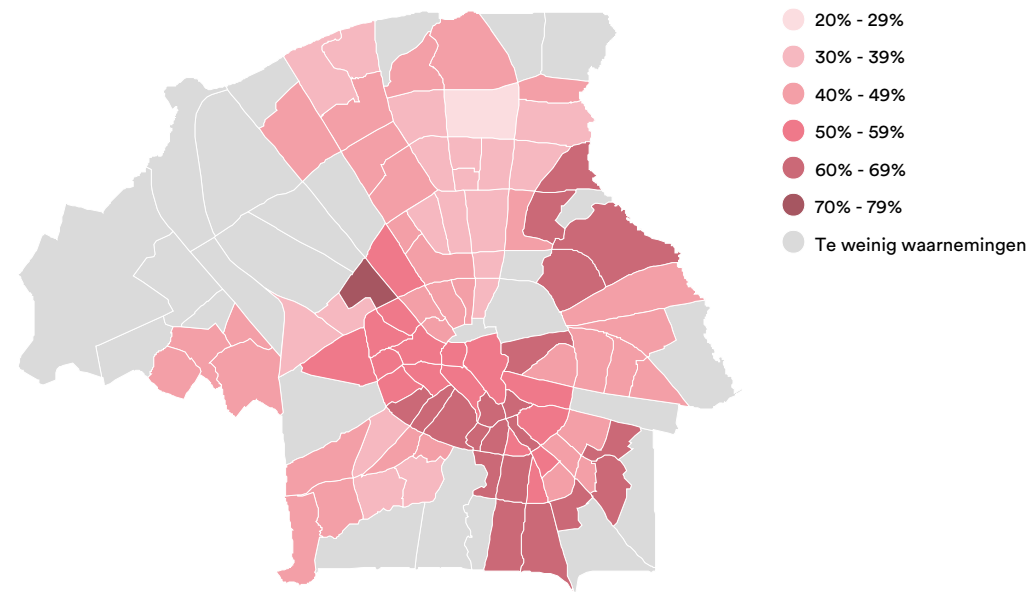
Figuur 24 Uitsplitsing achtergrondkenmerken bezoekers Eindhovense culturele instelling/festival

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

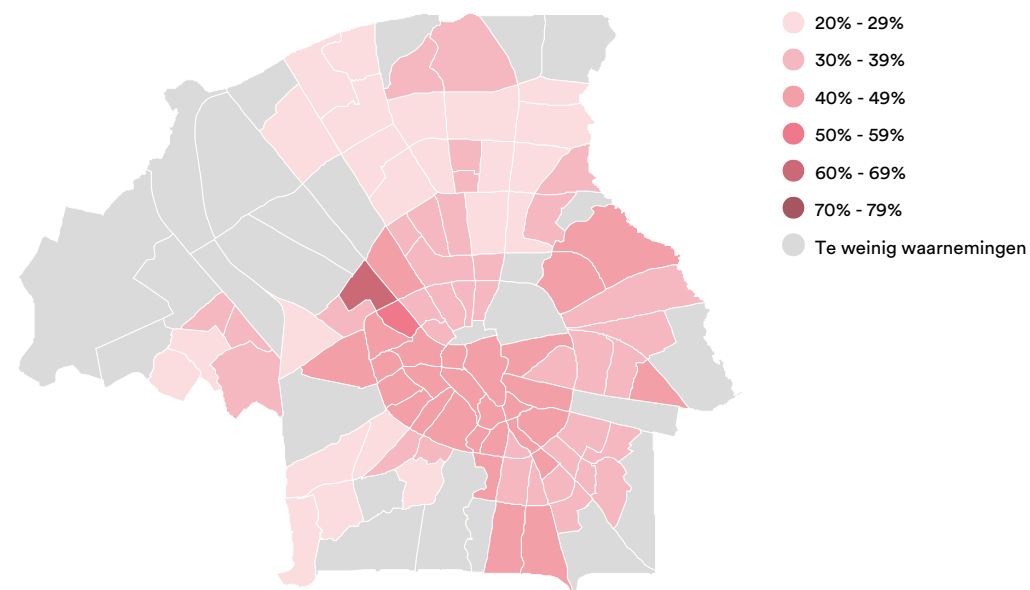
Figuur 25 Bezoek Eindhovense instellingen per buurt

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

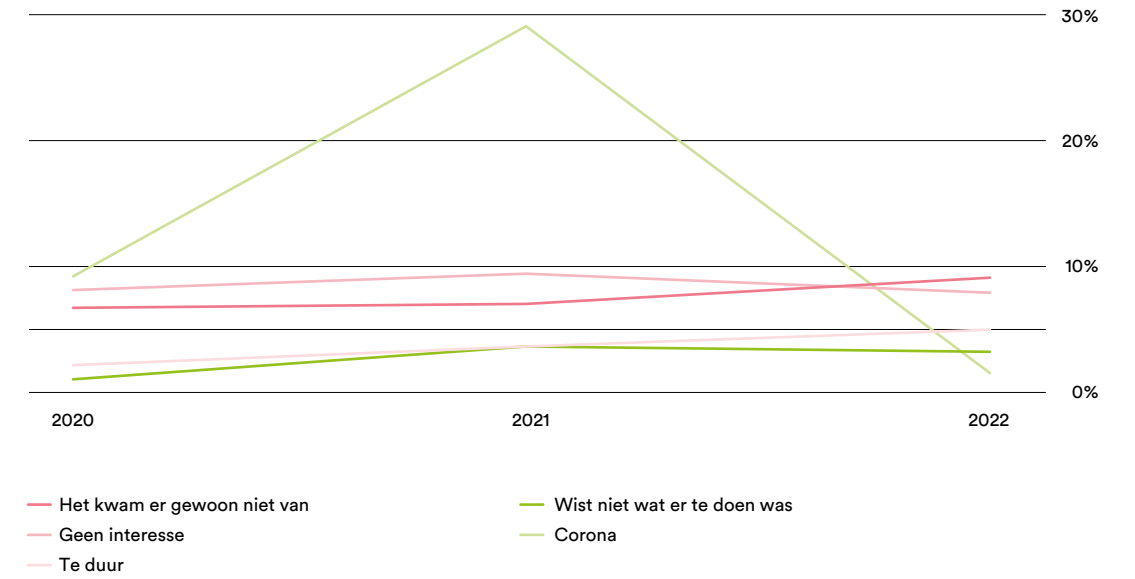
Figuur 26 Bezoek Eindhovense festivals per buurt

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

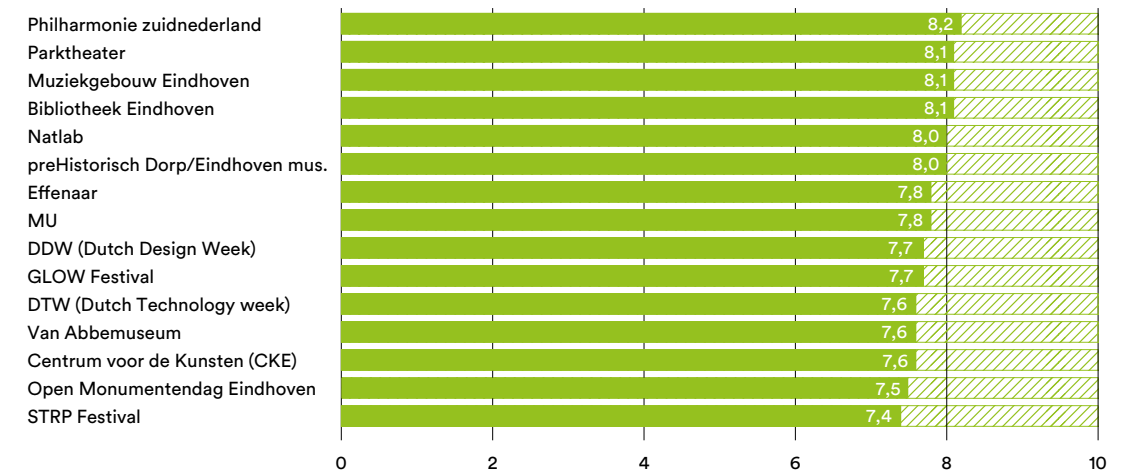
Figuur 27 Redenen geen bezoek instellingen/festivals

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

Figuur 28 Rapportcijfers BIS

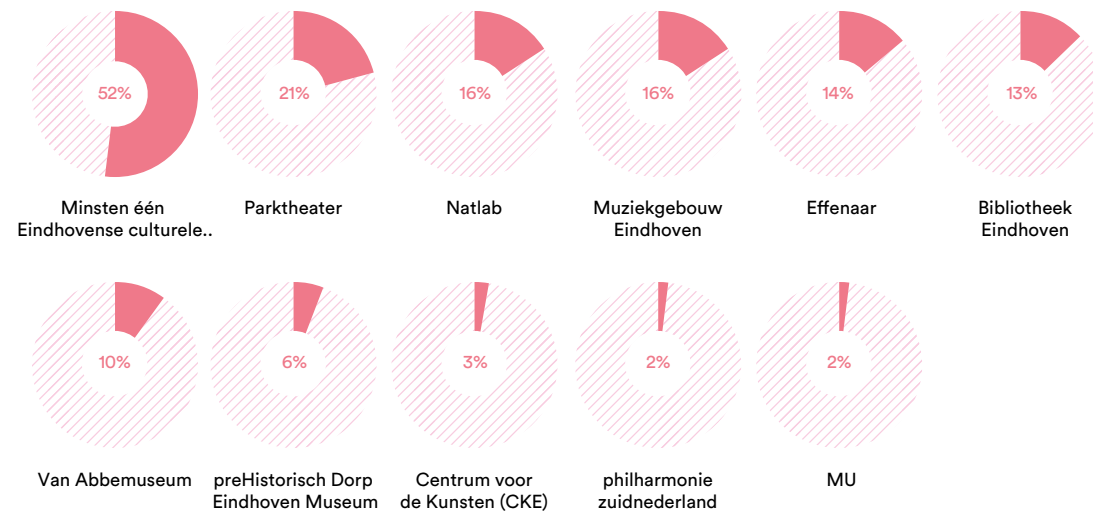
Bron: Cultuur- Extra figuren Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

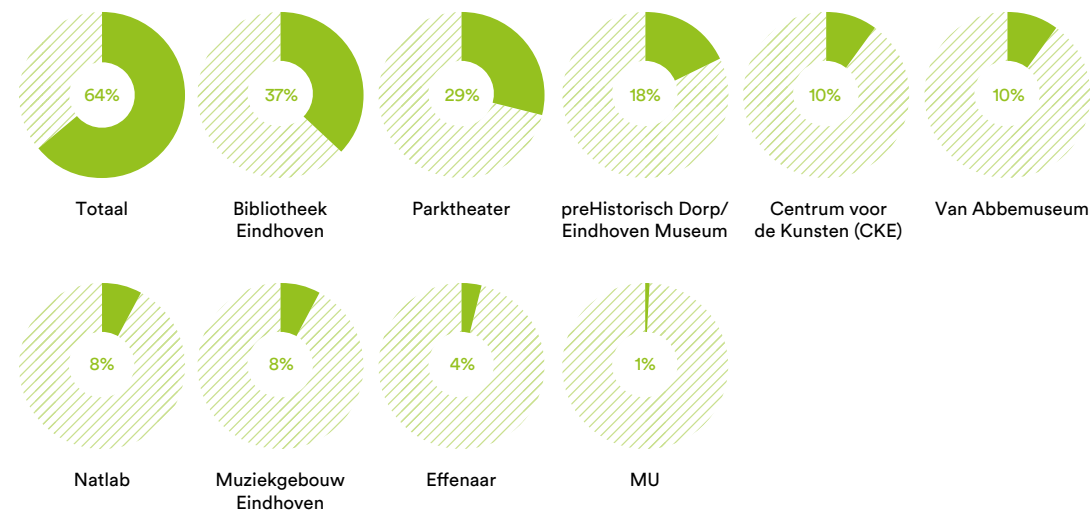
Figuur 29 Bezoekerspercentages BIS

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

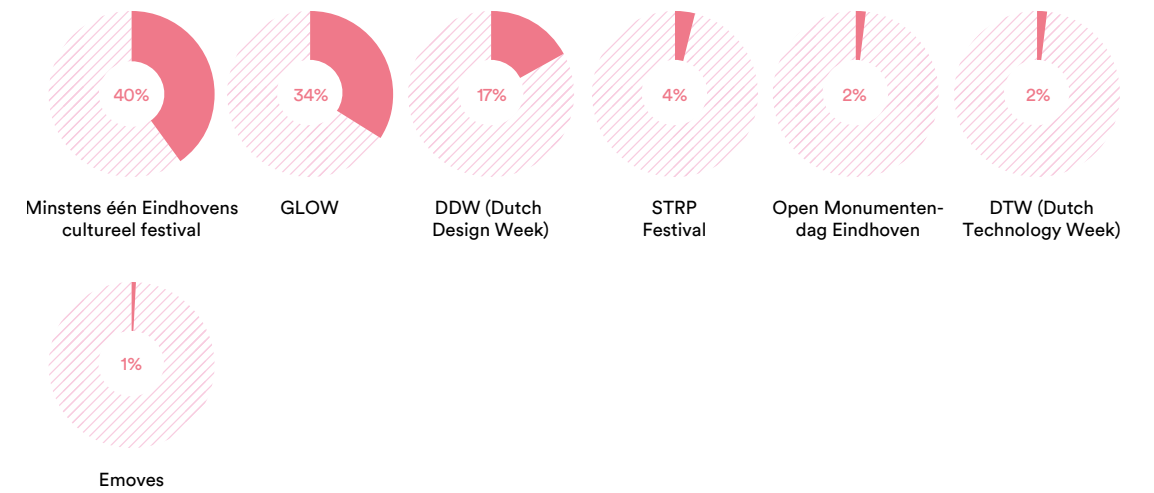
Figuur 30 Bezoekpercentages BIS kinderen/jongeren

Bron: Sport- en cultuurparticipatie kinderen en jongeren. Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

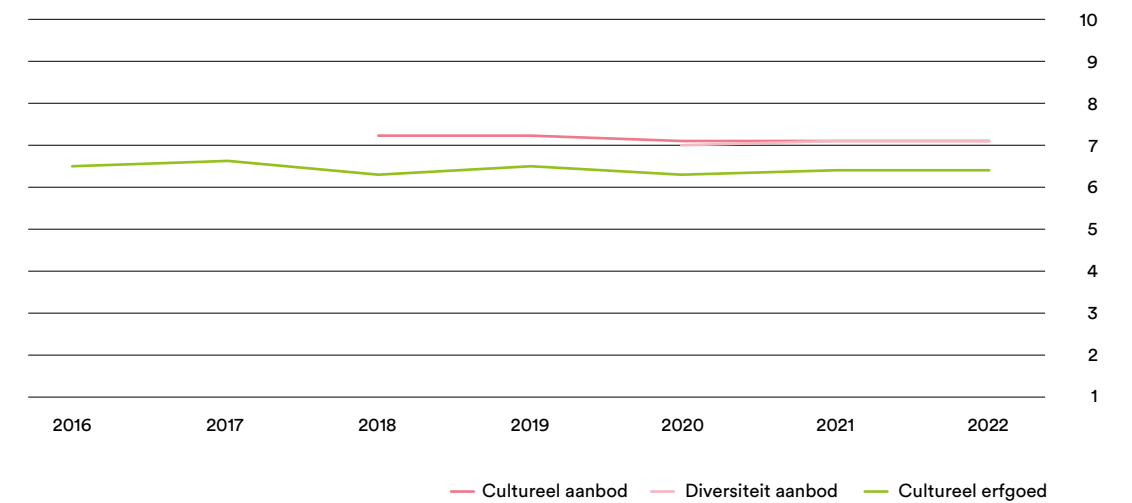
Figuur 31 Bezoekerspercentages Eindhovense festivals

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

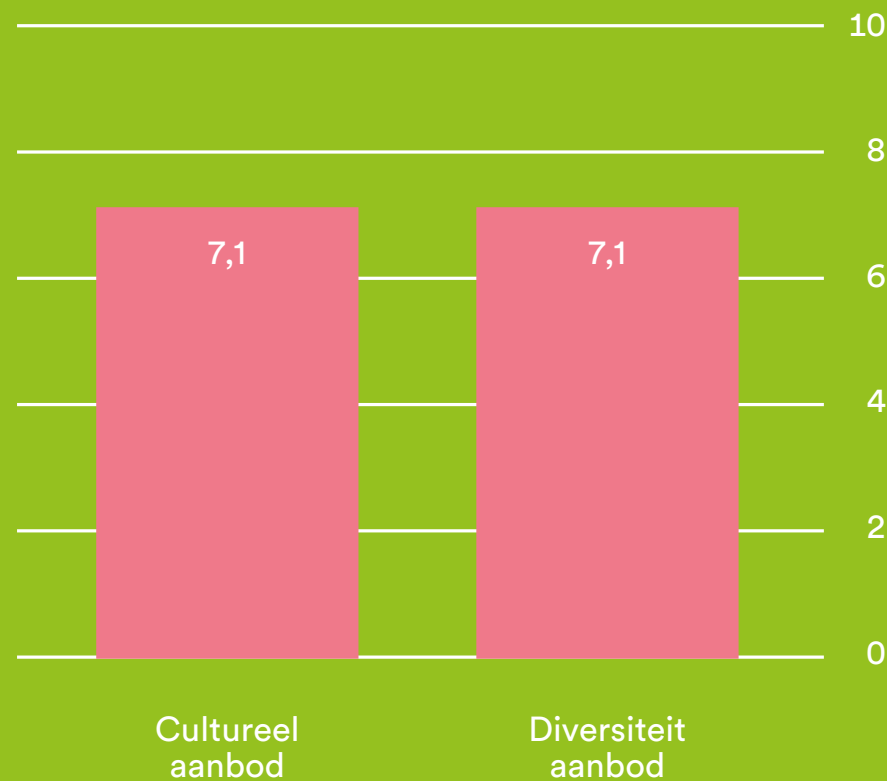
Figuur 32 Tevredenheid door de jaren heen

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

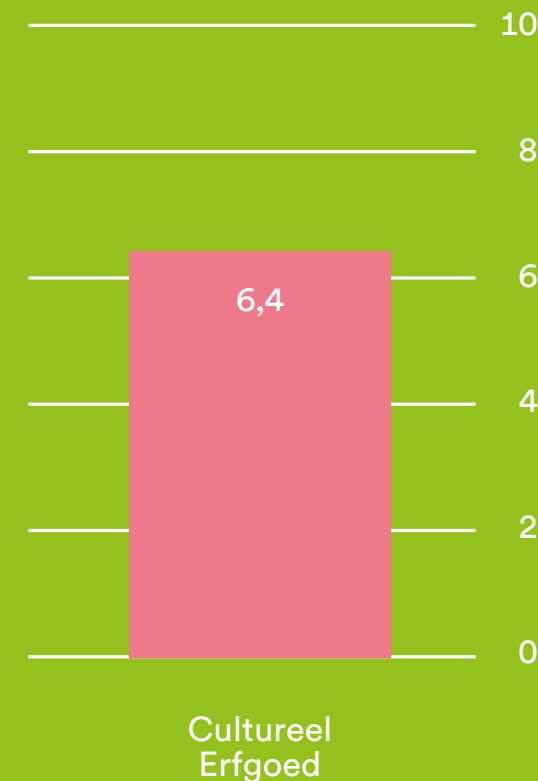

Eindhovenaren zijn over het algemeen tevreden over cultuur in Eindhoven. Zowel voor het cultuuraanbod als de diversiteit van het aanbod geven zij een 7,1.

De tevredenheid over cultureel erfgoed ligt met een 6,4 iets lager.

3.2 Cultuurparticipatie en cultuureducatie

In dit deel van het hoofdstuk kijken we naar de gebruikers van cultuur in Eindhoven op het gebied van cultuurparticipatie, met name wat betreft amateurkunst en cultuureducatie. Zie voor een definitie van beide de leeswijzer van dit hoofdstuk. Voor beide onderwerpen kijken we eerst naar algemene trends op dit gebied, daarna naar de situatie in Eindhoven. Hierbij kijken we vooral naar gegevens van de inwonersenquête en de basisinstellingen op dit gebied, het Centrum voor de Kunsten Eindhoven (CKE) en CultuurStation.

3.2.1 Actieve cultuurparticipatie

Algemene trends

Actieve cultuurparticipatie is de afgelopen jaren licht gestegen.¹³¹ Volgens de monitor amateurkunst van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) beoefende tijdens de pandemie 43% van de Nederlandse bevolking cultuur. Er wordt in dat onderzoek gerefereerd naar 'iets kunstzinnigs of creatief in de vrije tijd'.¹³² Daarmee wordt naar alle waarschijnlijkheid bedoeld actieve cultuurparticipatie, formeel dan wel informeel, of buitenschoolse cultuureducatie. Beide termen worden in de leeswijzer aan het begin van dit hoofdstuk toegelicht, maar hier wordt dit percentage gebruikt om inzichtelijk te maken hoe, bijvoorbeeld, het bereik van CKE of ontwikkelingen bij amateurkunstverenigingen zich verhouden tot landelijke trends. In 2017, het jaar waarin de voorgaande monitor amateurkunst werd gepubliceerd, was het percentage Nederlanders dat cultuur beoefende 40%. Wat daar ook wordt genoemd is dat in 2020 vanwege lockdowns en andere maatregelen cultuurbeoefening minder in groepsverband plaatsvond dan voorheen. In 2017 was nog 41% lid van een amateurkunstgroep, in 2021 lag dit percentage op 30%. Uit de verenigingsmonitor van LKCA blijkt dat maar 2% van de amateurkunstverenigingen een stijging zag in ledenaantallen in de periode 2020-2021. Bij 62% van de verenigingen bleef het aantal gelijk en 36% van de verenigingen zag het ledenaantal afnemen. Ook na de pandemie hebben amateurverenigingen het niet makkelijk. 32% van de kunst-, cultuur- en hobbyverenigingen zegt onder druk te staan, 17% meldt dat het voortbestaan van de vereniging de komende jaren in gevaar is. Van de laat-

ste groep meldt 68% dat een gebrek aan mensen die de vereniging kunnen of willen leiden de reden is. 50% van de culturele verenigingen meldt een gebrek aan interesse voor wat ze ondernemen als risicofactor.¹³³ Ook wordt vergrijzing van het ledenbestand vaak genoemd als uitdaging voor de toekomst.¹³⁴

Op financieel gebied zijn er verschillende uitdagingen met betrekking tot cultuurparticipatie. Op nationaal niveau gaf 50% van de cultuurverenigingen in 2021 aan financiële schade op te hebben gelopen.¹³⁵ Toch is de financiële situatie ten opzichte van 2018 maar iets verslechterd: 6% geeft aan minder gezond te zijn, waar dat in 2018 nog 3% was. Het aantal verenigingen dat de eigen financiële situatie zorgwekkend noemt, is met 3% gelijk gebleven ten opzichte van 2018. Het lijkt er dus op dat veel amateurverenigingen de pandemie hebben doorstaan. Wel liggen er inmiddels nieuwe uitdagingen op de loer. Voor 35% van de verenigingen speelt de energiecrisis een rol, en voor nog eens 11% zelfs een grote rol. 2% van de verenigingen geeft bovendien aan dat de energiecrisis het voortbestaan bedreigt. Ook de inflatie en het onbetaalbaar worden van accommodaties worden als financiële risico's genoemd.¹³⁶ De vermindering van het besteedbaar inkomen is eveneens een risico voor cultuurparticipatie. Het Jeugdfonds Sport en Cultuur vreest bijvoorbeeld dat ouders zullen moeten bezuinigen op zaken als muziek, dans en cultuur voor hun kinderen.¹³⁷

Net als in de gehele cultuursector is ook in de amateurkunst en cultuurparticipatie een ontwikkeling te zien op het gebied van digitalisering. Het merendeel van de mensen die lessen, cursussen of workshops volgden, deed dit tijdens de pandemie online. Wel volgden mensen in totaal minder lessen. In 2018 volgde 34% van de cultuurbeoefenaars nog een les of cursus, in 2021 was dit 19%. Bij de cultuurbeoefenaars die hun werk toonden (optreden, voorstelling, tentoonstelling) deed meer dan de helft dit tijdens de pandemie via onlinekanalen.¹³⁸ Soms uit noodzaak, maar er zijn ook voorbeelden bekend waarbij digitalisering leidt tot meer cultuurparticipatie. In de Nederlandse erfgoedsector bleken digitale middelen positief bij te dragen aan de cultuurparticipatie, met name onder jongeren.¹³⁹

Actieve cultuurparticipatie in Eindhoven

In het volgende tekstgedeelte zetten we de landelijke ontwikkelingen af tegen het Eindhovense veld.

Het CKE levert een grote bijdrage aan de actieve cultuurparticipatie in Eindhoven. Dat doet het CKE binnen zijn opdracht als Eindhovense culturele basisinstelling als 'huis voor amateurkunst en cultuureducatie', waarbij CKE ook een verantwoordelijkheid heeft voor binnenschoolse cultuureducatie. Die taken worden vervuld door het verzorgen van binnen-, na- en buitenschoolse cultuureducatie en vrijetijdsaanbod voor jeugd en volwassenen. Ook worden diverse projecten gericht op actieve cultuurparticipatie uitgevoerd in de wijken of in samenwerking met partners, zoals zorg- en welzijnsinstellingen voor specifieke doelgroepen. Het stimuleren, faciliteren en financieren van formeel georganiseerde amateurkunst wordt eveneens geregeld. Vrijwel alle activiteiten van CKE hebben dus te maken met het bevorderen van actieve cultuurparticipatie. Wat betreft de ondersteuning van het Eindhovense amateurkunstveld gaat dit dus verder dan het verstrekken van, bijvoorbeeld, de basisbijdrage aan amateurkunstverenigingen. Deze basisbijdrage is een van drie subsidieregelingen waar amateurverenigingen en -kunstenaars gebruik van kunnen maken. Die subsidies worden verstrekt vanuit een geoordeeld deel binnen de subsidie die het CKE ontvangt als basisinstelling. Het CKE ondersteunt het Eindhovense amateurkunstveld in de breedste zin. Uit het stakeholdersonderzoek van CKE onder amateurkunstenaars blijkt dat de tevredenheid over expertise en inzet van CKE gewaardeerd wordt met een 7,8. Een meerderheid van de bevroegden is het ermee eens dat CKE zowel de instandhouding als vernieuwing van het amateurkunstveld stimuleert.¹⁴⁰

De landelijke trend dat desalniettemin steeds minder cultuurbeoefenaars les volgen is ook zichtbaar bij CKE, zo blijkt uit zijn jaarverantwoordingen. Waar het CKE in 2019 met 398 cursussen & workshops 5890 deelnemers heeft bereikt, was het aantal deelnemers in 2021 4024 bij een hoger aantal verschillende cursussen en workshops. Er is dus een daling in het aantal deelnemers per cursus. Onder deelnemers was er in 2019 sprake van een bijna evenredige verdeling tussen mensen onder de 21 jaar (57%) en boven de 21 jaar (43%). Deze is in 2021 licht verschoven: 61% van de deelnemers was in 2021 jonger dan 21. Om een brede groep Eindhovenaars te

blijven bereiken dient CKE bij de ontwikkeling van zijn activiteiten ook in te spelen op verschillende behoeften van inwoners van Eindhoven.

In 2019 faciliteerde het CKE 294 keer ruimte en overige activiteiten aan amateurkunst en verleende financieringsbijdrage aan 100 verenigingen. Gedurende de coronacrisis waren er veel minder activiteiten, het aantal verenigingen bleef stabiel. Het CKE signaleerde in 2021 dat amateurkunstverenigingen in Eindhoven, net als op landelijk niveau, hard getroffen zijn door corona.¹⁴¹ Het gemiddelde aantal leden per vereniging was in 2020 44, waar dit in 2019 nog 50 was. Het behoud van bestaande leden en werving van nieuwe was vóór de coronacrisis al een lastige opgave voor amateurverenigingen, maar is door de pandemie nog lastiger geworden. Deze zorgen worden ook geuit door de besturen van koepelorganisaties Korenfederatie en BEM die zich inzetten voor uitwisseling van kennis tussen verenigingen en als vaste gesprekspartner van CKE meedenken over hoe dienstverlening van CKE optimaal effect kan sorteren voor de verenigingen.

Het artistieke aanbod van verenigingen, in de vorm van bijvoorbeeld exposities of uitvoeringen, kwam door de pandemie stil te liggen. Dit had niet alleen negatieve gevolgen voor de financiële situatie van de verenigingen, maar ook voor hun zichtbaarheid in de stad. Het CKE merkte ook dat veel amateurkunstverenigingen niet langer in de normale vorm lessen of repetities konden organiseren. Dit gebeurde soms nog wel online. Om de amateurkunst te steunen was in 2021 noodsteun beschikbaar. De noodsteun is verleend aan een beperkt aantal verenigingen die een bewezen zwakke financiële positie hadden. Daarnaast hebben alle verenigingen een aanvullende bijdrage ontvangen op hun basisfinanciering. Om de coronacrisis door te komen hebben de verenigingen tevens zelf maatregelen getroffen om op kosten te besparen. In 2021 is er ook weinig subsidie aangevraagd voor nieuwe initiatieven en projecten, dit vanwege beperkingen om die uit te voeren. In 2022 heeft het CKE op verschillende manieren bijgedragen aan het herstel van amateurkunstverenigingen. Al met al komt het beeld van Eindhovense amateurkunstverenigingen dat het CKE schetst sterk overeen met landelijke trends.

Cultuurbeoefening

Uit de inwonersenquête komen ook gegevens op het gebied van cultuurbeoefening. Hierbij gaat het dan zowel om actieve cultuurparticipatie als buitenschoolse cultuureducatie.

Uit de enquête blijkt dat 47% van de Eindhovenaren zelf cultuur beoefent.¹⁴² 16% van de inwoners volgt ook een les of cursus. Het aantal cultureel actieve Eindhovenaren stijgt sinds 2018 ieder jaar licht (zie figuur 33). Net als op nationaal niveau lijkt corona dus geen invloed te hebben gehad op het aantal Eindhovenaren dat op individueel niveau cultuur beoefent. De meest beoefende culturele activiteiten onder Eindhovenaren zijn het spelen van een instrument (15%) en tekenen, schilderen of grafisch werk zonder computer (14%).¹⁴³ Vooral jongeren en Eindhovenaren met een middelbare beroeps-, hbo- of wo-opleiding zijn cultureel actief. Ook hebben zij vaker les bij het beoefenen van cultuur. Bij het aantal Eindhovenaren dat zelf niet cultureel actief is, komt dit vooral door het ontbreken van interesse (18%). Verder geeft 10% van deze groep aan dat cultuurbeoefening er gewoon niet van kwam. 7% heeft het te druk om cultuur te beoefenen (zie figuur 34). Een uitsplitsing van kenmerken van personen dat cultureel actief is en les heeft in een culturele activiteit is te vinden in figuur 35, 36, 37 en 38.

Voor de inwonersenquête van de gemeente Eindhoven is ook gekeken naar de cultuurparticipatie van kinderen en jongeren. Hieruit blijkt dat in 2022 67% van de kinderen en jongeren aan een kunstzinnige activiteit deed. Ten opzichte van het voorgaande jaar is dit ook een lichte stijging: in 2021 was dit percentage 65%. Eerdere gegevens over de cultuurparticipatie van kinderen/jongeren in Eindhoven zijn er niet. Het percentage kinderen/jongeren dat cultuur beoefent ligt verder een stuk hoger dan bij volwassenen (47%).

De categorie tekenen, schilderen en grafisch werk zonder computer was het populairst onder kinderen en jongeren, met 41%. Op een tweede en derde plek stonden instrument bespelen (25%) en zingen (17%).¹⁴⁴ 33% van de kinderen en jongeren heeft les in een culturele of kunstzinnige activiteit. Opnieuw ligt het percentage een stuk hoger dan bij volwassenen (14%). Kinderen en jongeren in de leeftijdscategorie 8 t/m 11 jaar en 12 t/m 14 jaar doen het meest aan kunstzinnige

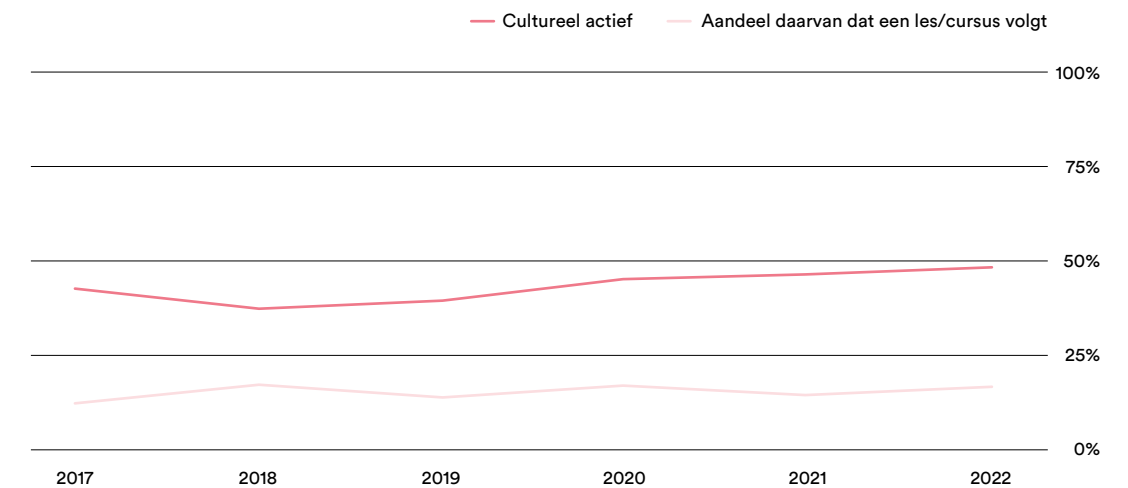
activiteiten en hebben hier ook vaker les in dan de andere leeftijdscategorieën. De belangrijkste redenen voor kinderen en jongeren om geen kunstzinnige activiteit te beoefenen waren 'geen interesse' en 'het kwam er niet van'. Om kunstbeoefening onder jongeren te stimuleren, publiceert Cultuur Eindhoven en de afdeling Sport van de gemeente het project 'Kies je Sport en Kunst'. Hierin kunnen basisschoolleerlingen het gehele aanbod van Eindhoven ontdekken. Zij komen via proefflessen of andere modules in aanraking met kunst- en cultuurlessen. Het aanbod wordt gekenmerkt door meer dan 1000 activiteiten. Zowel gesubsidieerde als ongesubsidieerde aanbieders komen aan bod, met bijvoorbeeld theaterlessen van Wildpark en muzieklessen die zich richten op musical of gitaar. Voor het aanbod voor basisscholen in het schooljaar 2022-2023 hebben tot nu toe 30 aanbieders, waarvan 26 niet-gesubsidieerd, op het gebied van 'Kies je Kunst' 285 activiteiten aangeboden. Die vinden in de volle breedte plaats binnen verschillende disciplines.

31% van de Eindhovenaren beoefent cultuur zonder een les of cursus te volgen. Een deel hiervan zal dit in verenigingsverband doen, bijvoorbeeld bij een amateurkunstvereniging. Deze worden ondersteund door het CKE en de cijfers die daar bekend zijn komen overeen met het aantal formeel georganiseerde cultuurbeoefenaars. Een ander deel zal ook cultuur beoefenen in een niet-formeel georganiseerd verband. Deze informele groepen zijn geen vereniging en zijn dus geen juridische rechtspersoon.¹⁴⁵ Volgens het LKCA was in 2021 ongeveer 15% van de kunstbeoefenaars onderdeel van een informele groep, de helft van het totale aantal mensen dat kunst beoefende in een groep (30%).¹⁴⁵ Dit komt erg overeen met de Eindhovense cijfers, en we kunnen dan ook aannemen dat de helft van de Eindhovenaren die cultuur beoefent, dit in informeel groepsverband doet. Daarmee zouden dus ook 15% van de Eindhovenaren kunst beoefenen in niet-formeel georganiseerd verband. Gegevens om dit te bevestigen zijn er voor de stad echter niet. Ook doet het onderscheid tussen formeel en informeel georganiseerde kunstbeoefening nog geen recht aan de verscheidenheid van cultuurparticipatie. Op basis van de cijfers kunnen we niets zeggen over verscheidenheid van uitingen of diversiteit. Het is tevens mogelijk dat er verschillende voorbeelden zijn in de stad van cultuurparticipatie die informeel georganiseerd worden voor en door inwoners met een cultureel diverse achtergrond, waar wij geen zicht op hebben. Kortom, er zijn waarschijnlijk dus nog meer soorten cultuurparticipatie waar we met de bestaande gegevens niets over kunnen zeggen.¹⁴⁶

Figuur 33

Aantal Eindhovenaren dat cultureel actief is door de jaren heen

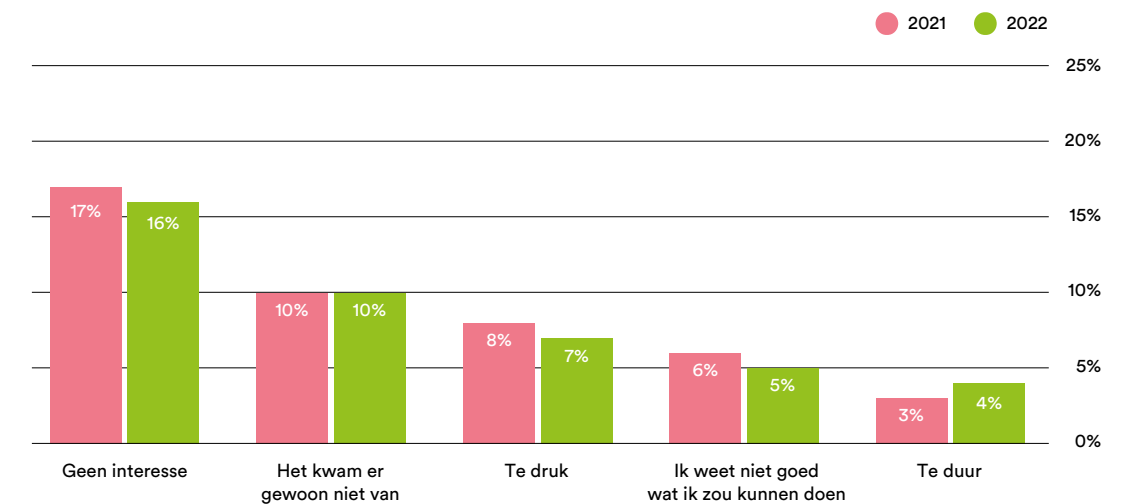
Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

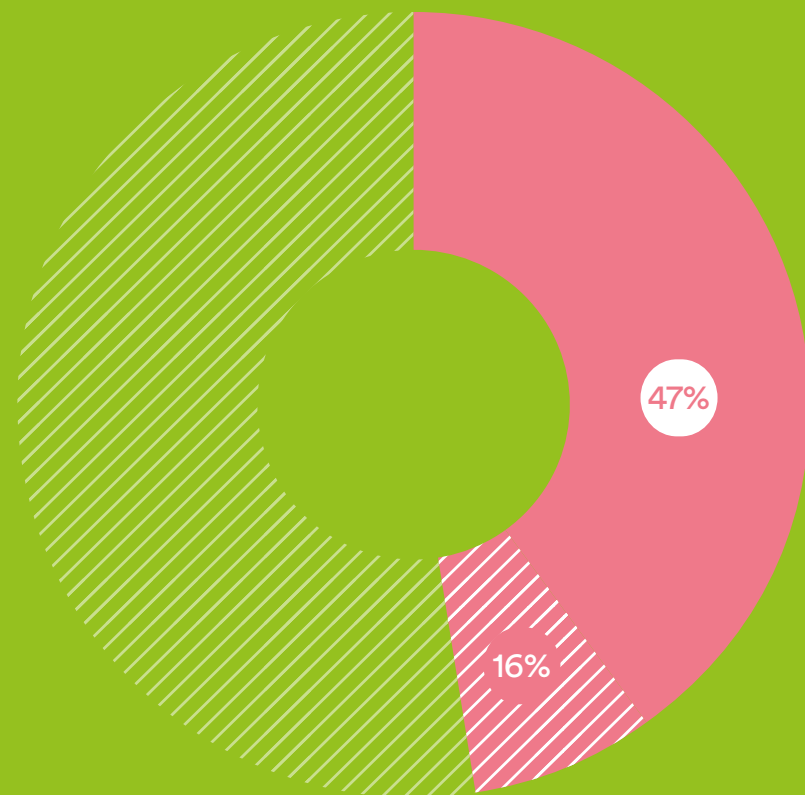
Figuur 34

Redenen om niet aan een culturele activiteit te doen

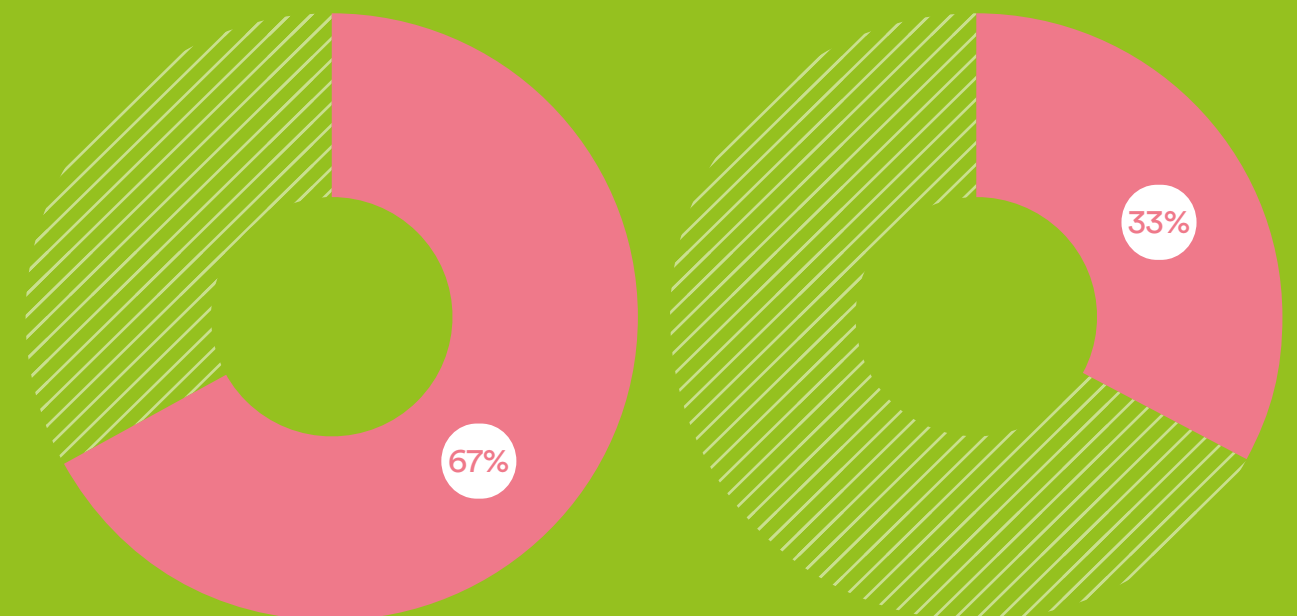
Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

Uit de inwonersenquête blijkt dat 47% van de Eindhovenaren het afgelopen jaar (2022) zelf een kunstzinnige activiteit uitvoert. 16% volgt een les of cursus hierin.

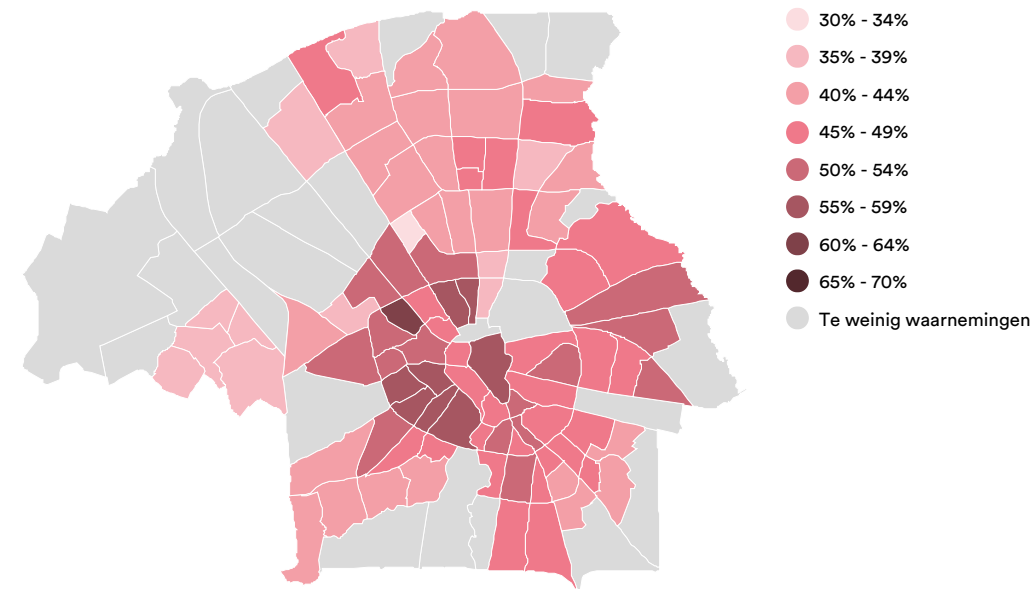

67% van de kinderen en jongeren uit Eindhoven deed het afgelopen jaar (2022) een kunstzinnige activiteit. 33% van de kinderen en jongeren volgt een les of cursus hierin.

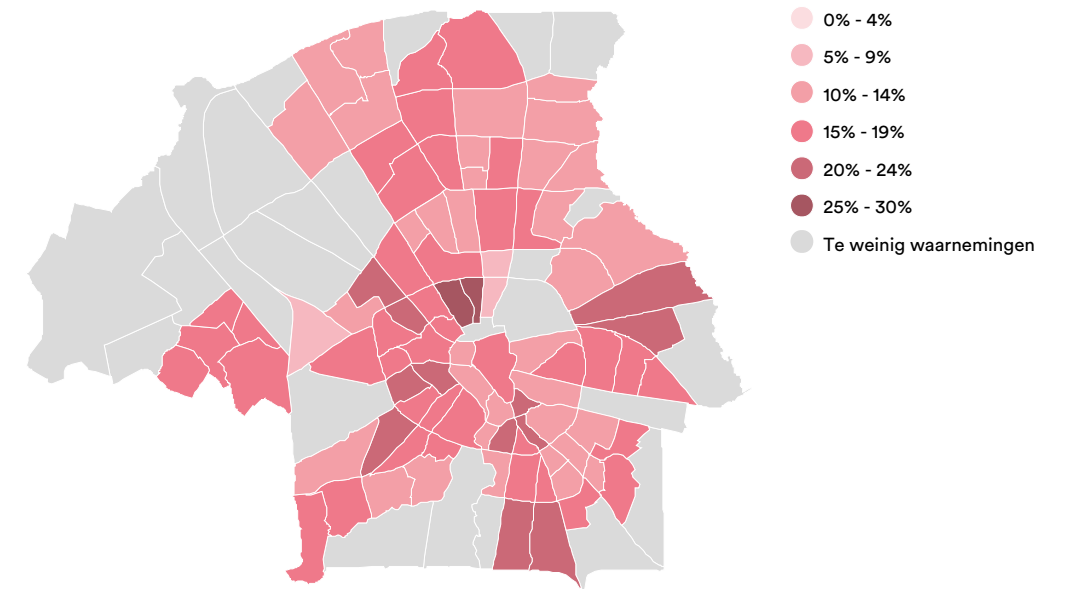
Figuur 35 Aandeel per buurt dat cultureel actief is

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

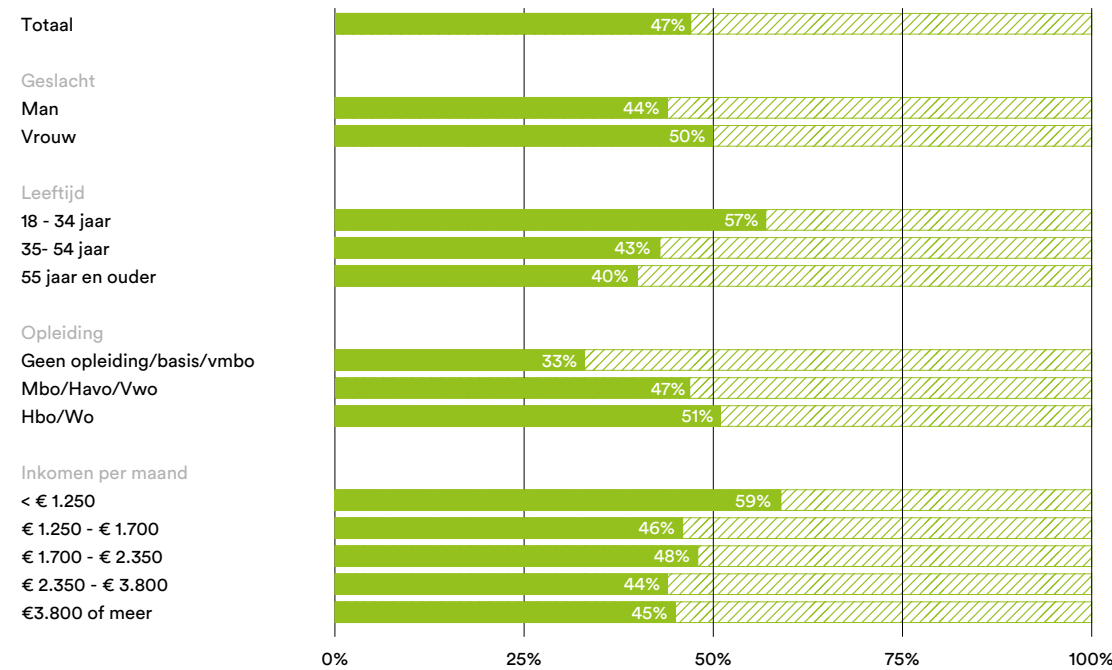
Figuur 37 Aandeel per buurt dat les heeft in een culturele activiteit

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

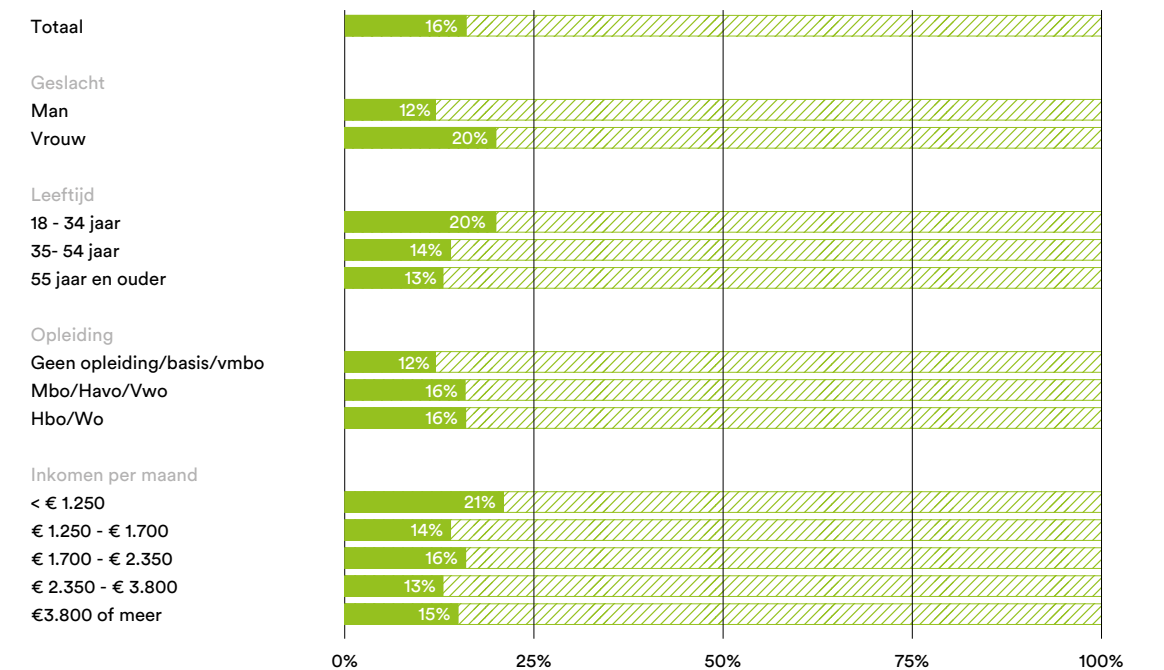
Figuur 36 Uitsplitsing achtergrondkenmerken cultureel actief

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

Figuur 38 Uitsplitsing achtergrondkenmerken les in culturele activiteit

Bron: Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven

3.2.2 Cultuureducatie

Algemeen

Op landelijk niveau is het lastig om overkoepelende trends te signaleren op het gebied van cultuureducatie. Waar over cultuur in het algemeen en amateurkunst in het bijzonder genoeg data te vinden zijn, ontbreekt specifieke data over cultuureducatie in veel gevallen. Wel monitoren het Fonds voor Cultuurparticipatie en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het programma Cultuureducatie met Kwaliteit.¹⁴⁷ Verder in dit hoofdstuk lees je meer over dit programma. Omdat wij niet beschikken over genoeg gegevens om landelijke trends aan te tonen, schetsen we kort een algemeen beeld.

Er is weliswaar aandacht voor cultuur in het onderwijs maar scholen zijn niet verplicht om cultuuronderwijs standaard in te bedden in het curriculum. Voor het primair onderwijs zijn drie kerndoelen geformuleerd die niet worden gemonitord door de inspectie en een vrijblijvend karakter hebben. Binnen het voortgezet onderwijs kent het leergebied Kunst en cultuur in de onderbouw een aantal doelen waarbij een school autonoom kan bepalen waaraan ze die koppelen: aan vakken, vakoverstijgend of aan projecten. In de bovenbouw is het mogelijk om een kunstvak als examenvak te kiezen, daarnaast bestaat het vak culturele en kunstzinnige vorming (CKV) voor alle leerlingen. Om het belang van cultuuronderwijs te onderstrepen en te borgen in binnenscholen verband zijn er bovenwettelijke programma's en subsidieregelingen voor scholen en/of instellingen, uitgevoerd door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Daarnaast zijn er vaak ook provinciale en gemeentelijke middelen om cultuureducatie te stimuleren. Het programma Cultuureducatie met Kwaliteit is een voorbeeld van de gezamenlijke inspanning van de overheden om cultuuronderwijs te verbreden.

Mede doordat de veelheid aan mogelijkheden soms onduidelijkheid met zich meebrengt is er een trend om te kiezen voor een kunstvakdocent in de klas.¹⁴⁸ In 2019 betrof dat 59% van de po-scholen. Overigens is het aanbod aan zulke docenten kleiner dan de vraag.¹⁴⁹ Vakdocenten worden vooral ingezet voor muziek, gevolgd door tekenen/handvaardigheid en beweging/dans. Op 86% van de po-scholen is er een opgeleide cultuurcoördinator.

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst signaleert verder dat er binnen cultuureducatie en cultuurparticipatie grote verschillen zijn in het land in positionering van organisaties voor cultuureducatie. Er is vaak onduidelijkheid over wie welke taken uitvoert en wie welke verantwoordelijkheid heeft voor het beleid en de financiering.¹⁵¹ Ook is de relatie tussen provincies en steuninstellingen niet altijd even duidelijk. Er is, geïnitieerd door het LKCA, landelijk een Platform Kenniscentra Cultuureducatie (LPKC) die tweemaandelijks bij elkaar komt en o.a. reflecteert op landelijk beleid.

Cultuureducatie in Eindhoven

Cultuur Eindhoven houdt bij hoeveel schoolgebonden activiteiten en bezoeken de gesubsidieerde instellingen realiseren. Dit wordt jaarlijks meegenomen in onze tussentijdse rapportage met betrekking tot onze KPI's (key performance indicatoren). Hier gaat het dus over binnenschoolse cultuureducatie, en niet-culturele activiteiten die onderdeel vormen van vrijetijdsbesteding. Uit de tussentijdse rapportage 2022 (samengesteld met de realisatiecijfers uit 2021) is te zien dat het totaal aantal schoolgebonden activiteiten in 2021 1880 was. Dat was minder dan in Covid-19 jaar 2020, waarin er door gesubsidieerde instellingen 2455 schoolgebonden activiteiten werden gerealiseerd. (zie figuur 39) In normale jaren werden er voorheen gemiddeld ruim 3600 schoolgebonden activiteiten georganiseerd. De daling is tevens terug te zien in het bereik. Waar er voorheen gemiddeld ruim 127.000 bezoeken werden gerealiseerd, waren er dat in 2021 48.504. Daarbij is te zien dat organisaties wel zoveel mogelijk hun aanbod in stand hebben proberen te houden, maar dat het gemiddelde bereik per activiteit lager was dan voorheen. Uit de verantwoordingen blijkt dat net als in 2020, waar mogelijk, digitaal aanbod is gerealiseerd. Tegelijkertijd hebben veel scholen ervoor gekozen om educatieve culturele activiteiten minder prioriteit te geven.

CultuurStation

Belangrijke speler in Eindhoven op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie is CultuurStation, dat de basisfunctie van bemiddeling tussen onderwijs en culturele instellingen vervult. CultuurStation werkt daarbij samen met het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. De opdracht van CultuurStation richt zich specifiek op scholen in Eindhoven. De organisatie

bemiddelt bij cultureel aanbod voor scholen, adviseert scholen om hun ambities en doelen op het gebied van cultuureducatie structureel vorm te geven en draagt bij aan kennisopbouw en professionalisering van culturele partners en onderwijs. In 2019 bereikte CultuurStation 91% van de Eindhovense scholen, in 2021 was dat 89%. Wat betreft het voortgezet onderwijs lag dat percentage op 80% in 2019 en op 68% in 2021. Het bereik is hoog te noemen, maar de invulling van activiteiten op verschillende scholen kan sterk verschillen. De terugloop van het aantal scholen dat meedoet is te wijten aan de beperkingen en effecten van de coronacrisis voor het onderwijs. Die beweging heeft een sterker effect gehad in het voortgezet onderwijs, waar het sowieso al moeilijker is om cultuureducatie in het curriculum een plek te geven.

CultuurStation voert in Eindhoven het programma 'Cultuureducatie met Kwaliteit' (CmK) uit, een landelijk programma om binnenschoolse cultuureducatie te bevorderen. 40 van de 62 basisscholen in Eindhoven namen in 2021/2022 deel aan dit programma, in 2022/2023 is dat aantal gestegen naar 50, waarvan 6 scholen in het speciaal onderwijs en 1 islamitische basisschool. Daarnaast nemen 4 vo-scholen deel aan het programma. Binnen CmK worden activiteiten van 20 culturele organisaties en 28 vakdocenten aangeboden aan scholen. Voor uitvoering van dit programma ontvangt CultuurStation aanvullende subsidie naast de subsidie als basisinstelling. De basis hiervoor zijn bestuurlijke afspraken tussen de gemeente en het Rijk over cofinanciering, de bijdrage van de gemeente wordt gematcht door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Met deze middelen bekostigt CultuurStation drie trajecten waar onderwijsinstellingen gebruik van kunnen maken: een traject met een vast programma waarin leerlingen culturele instellingen bezoeken, een traject met een activiteitenplan in afstemming met de school (vaak in de vorm van een vakdocent op school), en een traject bestaande uit workshops en trainingen voor leerkrachten en de culturele sector.

Het tweejaarlijkse landelijke monitoringssysteem EVI 2.0 is in Eindhoven ingevoerd in het voorjaar van 2023. Het geeft elke deelnemende school inzicht in hoe het staat met de implementatie van hun cultuuronderwijs op vier gebieden: visie, deskundigheid, programma en samenwerking. EVI 2.0 onderscheidt binnen de ontwikkeling van cultuuronderwijs vier scenario's,

oplopend in ambities van de school. CultuurStation houdt het gemiddelde resultaat bij van alle scholen (zie figuur 39b).

Naast CultuurStation is ook het CKE een belangrijke basisinstelling wat betreft binnenschoolse cultuureducatie. In 2021 bereikte het CKE 42 scholen in Eindhoven. Vóór corona, in 2019, bereikte het CKE in totaal 78 scholen. Hier is dus ook sprake van een daling vanwege de impact van corona op culturele activiteiten op en met scholen. (zie figuur 40)

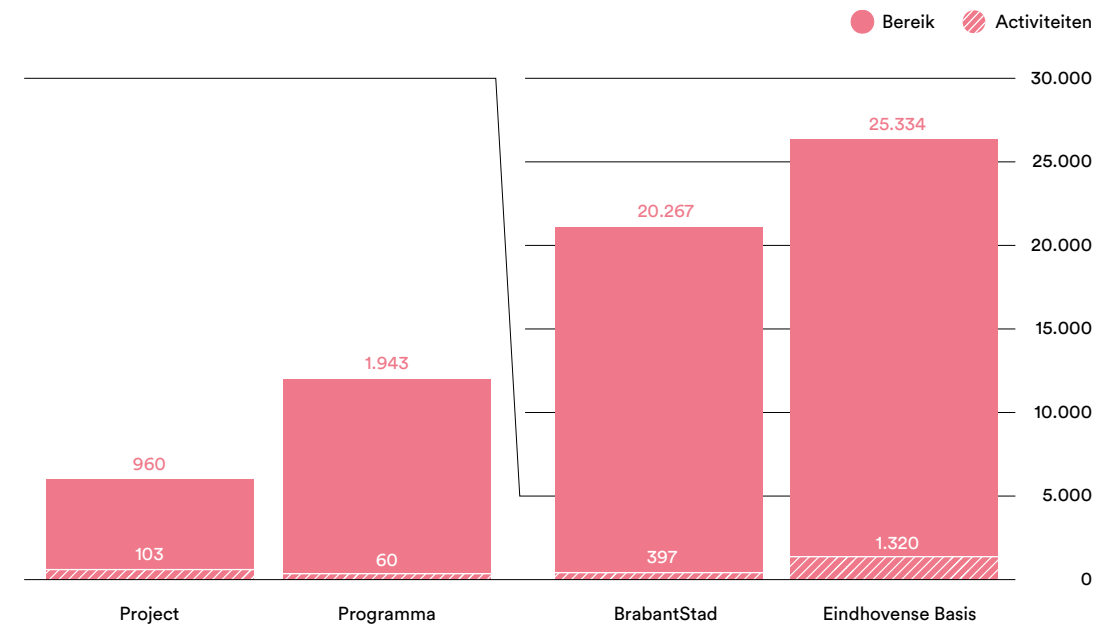
Net als in 2020 hebben scholen in 2021 verschillende maatregelen genomen vanwege Covid-19. Het bereik van de educatieve activiteiten is daarvan erg afhankelijk geweest. Ook de intensiteit van het programma dat aangeboden is blijkt op basis van de vaststellingen verminderd. De prioriteiten van veel scholen lagen ook in 2021 begrijpelijkerwijs op andere terreinen, of scholen waren bewust voorzichtig met externe contacten.

Omdat in de schoolomgeving alle kinderen worden bereikt is al langer de behoefte om binnenschoolse cultuureducatie beter te verbinden met de buitenschoolse culturele activiteiten. Dit heeft in het huidige regeerakkoord geresulteerd in een nieuw programma 'School en omgeving' dat in 2022 landelijk is opgestart en waaraan ook Eindhoven deelneemt (zie verder onder 3.3).

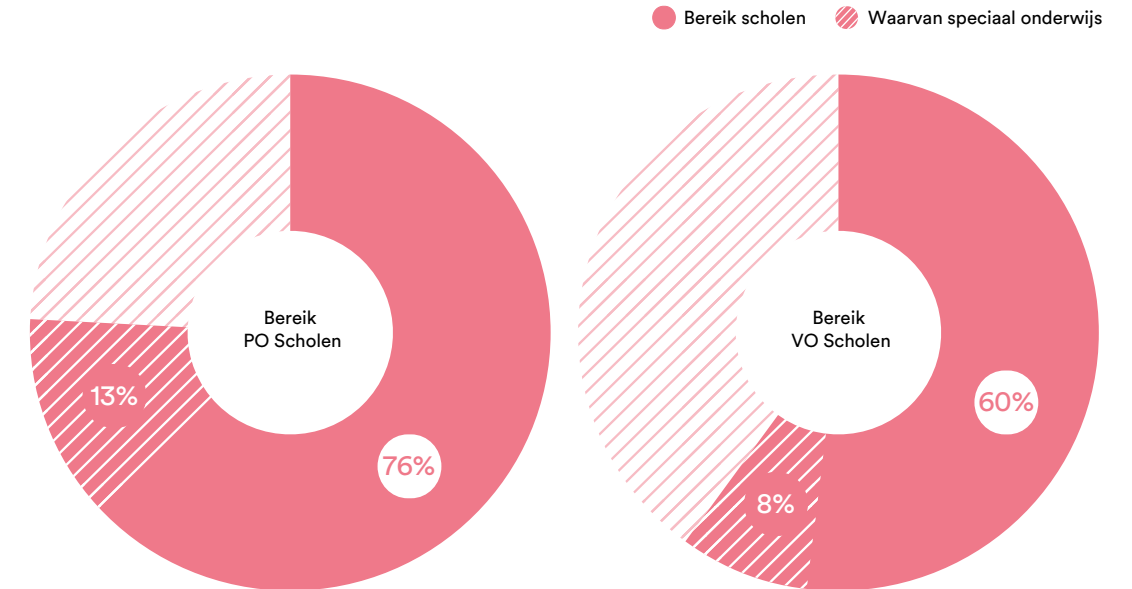

Figuur 39 In 2021 gerealiseerde schoolgebonden activiteiten en bereik van gesubsidieerde organisaties

Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022 – Cultuur Eindhoven

Figuur 40 In 2021 door CultuurStation bereikte scholen

Bron: Tussentijdse rapportage KPI 2022 – Cultuur Eindhoven

Figuur 39B De gemiddelde EVI 2.0-scenario's van 45 scholen primair onderwijs 2022/2023

Bron: CultuurStation

Visie	Scenario 2	Wij hebben een eigen visie op cultuuronderwijs vastgelegd. De visie wordt gedragen en geëvalueerd door de directeur en ICC'er.
Deskundigheid	Scenario 2	Wij coördineren cultuuronderwijs en de deskundigheid op dit gebied. We hebben zicht op de deskundigheid die we in huis hebben.
Programma	Scenario 2	De programmaonderdelen zijn enigszins op elkaar afgestemd, bv een methode, projectweek e.a. Hiervoor reserveren we tijd en middelen.
Samenwerking	Scenario 3	Wij werken structureel samen met partners. Wij onderzoeken samen met de partner hoe het aanbod kan aansluiten bij wat wij de leerlingen willen meegeven.

3.3 Samenwerking van culturele organisaties met overige domeinen

Culturele organisaties en makers in de stad zijn actief verbonden met onderwijsinstellingen, zorginstellingen, maatschappelijke organisaties, buurtverenigingen en bedrijfsleven. De samenwerking met andere domeinen is soms structureel verankerd in de activiteiten van de culturele instellingen zoals bij Carte Blanche, de bibliotheek en Tante Netty. Soms manifesteert de samenwerking zich in projecten, nieuw of terugkerend, zoals bij het Parktheater en CKE. Makers en culturele organisaties dragen hiermee bij aan verbondenheid, zingeving, sociale cohesie en leefbaarheid in de stad. Omdat het om een dynamische ontwikkeling van samenwerkingen en projecten gaat is een inventarisatie/beschrijving van alle initiatieven niet zinvol. Hieronder wordt een aantal relevante ontwikkelingen in kaart gebracht dat dankzij het initiatief van Cultuur Eindhoven is ontstaan.

In de vorige Cultuurscan hebben we aangegeven dat we met name aandacht hebben besteed aan het vormen van nieuwe netwerken, met de focus op ouderen (mede dankzij het programma Age Friendly Cultural Cities) en internationals. Afgelopen jaren heeft Cultuur Eindhoven het initiatief genomen tot verdere verbreding van netwerken die gepaard gingen met het opzetten van pilotprojecten en advisering aan diverse stakeholders. Hierdoor wordt de relevantie van cultuur in andere domeinen versterkt en wordt structurele samenwerking tussen cultuur en andere domeinen gestimuleerd. Tussen 2017 en 2021 heeft Cultuur Eindhoven het Programma Creatieve Industrie uitgevoerd, waarbij onder andere de doelstelling was om netwerken op te bouwen en aandacht te genereren binnen en buiten de creatieve industrie en om de bijdrage beter zichtbaar te maken die creatieve industrie aan maatschappelijke opgaven kan leveren. Enkele voorbeelden van projecten waarbij actief de samenwerking werd opgezocht met andere domeinen waren 'Go VMBO!', 'Techneut zoekt Ontwerper' 'Pitch-it! Van A naar Duurzaamheid' en 'Eindhovens Erfgoed'. Er werd hierbij samengewerkt met verschillende vmbo-scholen in de regio Eindhoven, het landelijke SIDN Fonds en verschillende afdelingen van de gemeente, bijvoorbeeld de afdeling

Erfgoed. In 2022 zijn twee projecten opgestart waarbij wederom werd samengewerkt met andere domeinen: 'Samen uit Corona' en 'Gezondheid voor Iedereen'. Hierbij werd door Cultuur Eindhoven samengewerkt met het sociaal domein van de gemeente. Bij de afzonderlijke projecten werd er breed samengewerkt door deelnemers aan cultuur met bijvoorbeeld de afdeling Groen, jongerenwerk en gebiedscoördinatoren bij de gemeente, maar ook door en met organisaties zoals de Archipel Zorggroep, AB Voor Elkaar, verschillende (basis)scholen, GGzE en stichting Combinatie Jeugdzorg.

Cultuurparticipatie en -educatie raken ook andere gemeentelijke beleidsterreinen, in ieder geval (maar niet uitsluitend) vanuit een maatschappelijk belang of onderwijsdoelen, zoals genoemd in de inleiding van dit hoofdstuk. In het kader van het domeinoverstijgend werken heeft Cultuur Eindhoven contact met beleidsmakers en functionarissen vanuit onderwijs, sport, jeugd, laaggeletterdheid, digitalisering en wijkgericht werken. Er is een wederzijdse uitwisseling van informatie en netwerk.

Zo heeft Cultuur Eindhoven het convenant Rijke Schooldag - Programma School en Omgeving getekend. Doel van dit convenant is een goede samenwerking tussen partijen die betrokken zijn bij het verzorgen van een naschools aanbod, om zo de kanselijkheid binnen het onderwijs te verbeteren. In die hoedanigheid geeft Cultuur Eindhoven advies aan de gemeente, scholen en culturele instellingen over een juiste en efficiënte invulling van dit programma wat betreft kunst en cultuur.

Daarnaast werkt Cultuur Eindhoven samen met beleidsadviseurs Preventief Jeugdbeleid. Dit zorgt voor een inhoudelijke uitwisseling van thema's als amateurkunst, nachtcultuur, mentale gezondheid, weerbaarheid en participatie. Aansluitend heeft Cultuur Eindhoven samen met Preventief Jeugdbeleid gewerkt aan de regeling Impuls voor Jongerencultuur, die in mei 2023 is gepubliceerd en een nieuw cultureel aanbod voor en door jongeren in Eindhoven stimuleert.

3.4 Conclusie

In dit derde hoofdstuk benaderen we het perspectief van gebruikers van cultuur uit drie verschillende invalshoeken: publiek, actieve cultuurparticipatie en cultuureducatie. Eén van de belangrijkste bronnen voor inzicht in het gedrag en meningen van Eindhovenaren is de inwonersenquête van de gemeente Eindhoven. Deze geeft inzicht in hun deelname aan cultuur en in de waardering ervan door de inwoners. Doordat in de analyse ook persoonlijke kenmerken worden betrokken wordt tevens inzichtelijk gemaakt welke groepen minder deelnemen aan cultuur. De redenen daarvoor zijn divers. Het is van belang er extra op in te zetten om inwoners van Eindhoven, die nog niet of weinig deelnemen aan cultuur, te prikkelen en cultuuraanbod in de stad ook voor hen aantrekkelijk en toegankelijk te maken.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat mensen – zowel landelijk als in Eindhoven – het bezoek aan culturele activiteiten weer hebben hervat. De frequentie van bezoeken is echter duidelijk lager, zo blijkt uit de totale bezoekerscijfers van de sector. Tevens is in 2022 een aantal verschuivingen te merken: jongeren hebben veel meer culturele activiteiten bezocht, bezoek van inwoners van Eindhoven aan culturele instellingen in de stad is echter nog fors lager dan voor corona.

Wat betreft actieve cultuurparticipatie is het aantal mensen dat actief cultuur beoefent in de vrije tijd gestegen, maar er zijn er minder die dat doen in bekende, georganiseerde verbanden zoals een amateurvereniging. Tevens volgen minder mensen lessen. Jongeren zijn iets actiever met cultuur bezig dan volwassenen. Amateurverenigingen hebben moeite om nieuwe leden en bestuursleden aan te trekken. Op het gebied van cultuureducatie is er in Eindhoven een breed en gevarieerd aanbod: veel Eindhovense organisaties bieden activiteiten aan, zowel binnenschools als in de vrije tijd. CultuurStation heeft een cruciale rol in het bemiddelen bij cultuuraanbod voor scholen en voert het programma Cultuureducatie met Kwaliteit uit. Het programma is inmiddels goed verankerd in veel po-scholen. Dat uit zich zowel in bereik van scholen en leerlingen als in het gemonitorde gemiddelde van het beleid conform de landelijk evaluatietool EVI 2.0.

Cultuur is van grote waarde voor inwoners en bezoekers van de stad. De verbindingen en samenwerkingen van de cultuursector met andere maatschappelijke sectoren zoals onderwijs, zorginstellingen, buurtinitiatieven et cetera zijn reeds veelvuldig aanwezig in Eindhoven.

4. Uitdagingen en dilemma's – terugblik en vooruitblik

Waar de beleidsperiode 2017-2020 gekenmerkt werd door een stevige en ambitieuze ontwikkeling van cultuur in Eindhoven, is de huidige beleidsperiode er een van vallen en opstaan. Maar desondanks blijft de rode draad intact: enorme energie, daadkracht en creativiteit van makers en organisaties in de stad gaan hand in hand met politiek-bestuurlijke ambities om het culturele klimaat in de stad verder te ontwikkelen.

In de periode 2017-2020 is dankzij het vernieuwende subsidiebeleid de dynamiek in het culturele ecosysteem versterkt en zijn veel kansen gegeven aan nieuwe initiatieven. Daarnaast werd dankzij de Regio Deal die in 2018 is afgesloten tussen het Rijk en Brainport Eindhoven, breed geïnvesteerd in versterking van culturele voorzieningen en evenementen. De middelen van de Regio Deal worden tot 2025 ingezet en een aantal belangrijke grootschalige projecten zal in 2025 worden afgerond, zoals VONK en vernieuwing van TAC.

Eindhoven valt inmiddels op als stad met een onderscheidend cultuuraanbod van hoge kwaliteit. In de periode 2021-2024 ontvangen meer Eindhovense organisaties meerjarige subsidie van het Rijk dan daarvoor en de samenwerking met de provincie Noord-Brabant en het Rijk is goed.

Na ruim twee jaar van coronabeperkingen is het culturele leven weer opgebloeid, maar ziet het zich geconfronteerd met nieuwe uitdagingen zoals de energiecrisis, krappe arbeidsmarkt en schaarste aan fysieke ruimte. Eindhovenaren hebben de weg naar culturele activiteiten weer gevonden, maar het meedoen aan cultuur is nog niet voor iedereen in de stad vanzelfsprekend. Sommige inwoners ervaren belemmeringen of blijven zonder duidelijke reden weg van cultuur.

Eindhoven groeit: er komen nieuwe gebouwen, veelal woontorens, en veel nieuwe inwoners bij de komende jaren. Economische ontwikkeling, stedelijke ontwikkeling en bevolkingsgroei; dit zijn de ingrediënten die ook kansen bieden voor de bloei van cultuur in de stad. Het bestuursakkoord 2022-2026 bevestigt de ambities voor verdere groei en ontwikkeling van cultuur.

Voor het gesprek over toekomstambities die in de Cultuurbrief 2025-2028 vertaald worden naar beleid en beleidsinstrumenten, zijn de volgende onderwerpen cruciaal:

Makersklimaat – hoe faciliteren we makers in de stad met ruimte om te werken en werk te presenteren, met faciliteiten, met financiële bijdragen, relevante kennis en netwerken?

Betrokkenheid van inwoners – hoe vergroten we cultuurbezoek en actieve cultuurbeoefening door zoveel mogelijk Eindhovenaren en hoe doen we recht aan de steeds diversere en internationale bevolkingsamenstelling?

Versterking van cultuur in een groeiende stad – hoe kan ontwikkeling van cultuur gelijke tred houden met de ontwikkeling van de stad, hoe kunnen door de stedelijke ontwikkeling ook nieuwe kansen voor cultuur en verbindingen met cultuur worden gecreëerd?

We constateerden in het voorwoord dat deze Cultuurscan een momentopname is, maar wel een die altijd verbonden is met verleden en toekomst. Uit deze Cultuurscan spreekt duidelijk ook de verbondenheid van cultuur met de inwoners en ontwikkeling van de stad. Kunst en cultuur dragen bij aan onze verbeeldingskracht en geven een perspectief op de toekomst, één die het waard is om in te blijven investeren. We vertrouwen erop dat we dankzij de gesprekken met diverse stakeholders over de toekomst met frisse blik en moed gezamenlijke nieuwe perspectieven en ambities kunnen formuleren waardoor Eindhoven komende jaren zal uitgroeien tot een culturele hotspot van Brainport. Het fundament is sterk, we willen in de Cultuurbrief 2025-2028 graag op zoek naar hoogtes met een weids uitzicht.

Bronnen

001. [De sociale staat van Nederland. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2020.](#)
002. [Burgerperspectieven 2022 Bericht 2. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2022.](#)
003. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
004. [Burgerperspectieven 2022 Bericht 2. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2022.](#)
005. [Verschil in Nederland 2014-2020. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021.](#)
006. [Macro Economische Verkenning 2023. Centraal Planbureau, 2022.](#)
007. [Gelijke kansen in het onderwijs. Sociaal Economische Raad, 2021.](#)
008. [Economie, Brainport monitor.](#)
009. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
010. ['Inflatie 10% in 2022.' Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023.](#)
011. ['Economische ontwikkelingen 2023.' Rijksoverheid.](#)
012. [Energiearmoede in Nederland 2022. TNO Research, 2023.](#)
013. ['Prijstijging koopwoningen in december opnieuw kleiner.' Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023.](#)
014. [Diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
015. ['Gemeenten krijgen meer oog voor slavennijverleden.' Binnenlands Bestuur, 2021.](#)
016. ['Excuses regering voor slavennijverleden Nederland.' Rijksoverheid, 2022.](#)
017. [Ervaren discriminatie in Nederland II. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2020.](#)
018. ['Klimaatverandering en energietransitie: opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020.' CBS, 2021.](#)
019. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
020. [Nederlandse Digitaliseringsstrategie 2021. Rijksoverheid, 2021.](#)
021. ['Digitalisering: kansen en risico's.' Sociaal-Economische Raad.](#)
022. [Digital Economy and Society Index \(DESI\) 2022: The Netherlands. European Commission, 2021.](#)
023. [Toekomstverkenning Digitalisering 2030. Freedom-Lab, 2021.](#)
024. [Nederlandse Digitaliseringsstrategie 2021. Rijksoverheid, 2021.](#)
025. ['In 2023 bevolkingsgroei in vrijwel alle gemeenten.' CBS, 2023.](#)
026. [Bevolking, Buurtvergelijker. Onderzoek & Data, Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
027. [Bevolkings-, huishoudens- en woningvoorraadprognose. Gemeente Eindhoven, 2020.](#)
028. [Diverse migratie- en bevolkingsstatistieken. Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
029. [Dashboard internationals \(update 2021\). Gemeente Eindhoven, 2021.](#)
030. ['Ingeschreven vanuit Oekraïne, naar woongemeente.' CBS, 2023.](#)
031. ['Jongeren en ouderen per gemeente.' CBS, 2022.](#)
032. ['Jongeren en ouderen per gemeente.' CBS, 2022.](#)
033. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
034. [Trendverkenning Sociaal Domein 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
035. [Bevolkings-, huishoudens- en woningvoorraadprognose. Gemeente Eindhoven, 2020.](#)
036. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
037. [Economie, Brainport monitor.](#)
038. [TNO Energiearmoedekaart. TNO, 2022.](#)
039. [Energiearmoede in Nederland 2022. TNO Research, 2023.](#)
040. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
041. [Bestuursakkoord 2022-2026: Samen morgen mooier maken. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
042. [Zuidoost-Brabant, Arbeidsmarktregio. UWV, 2022.](#)
043. [Arbeidsmarkt, Brainport Monitor.](#)
044. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
045. [De regionale economie 2021. CBS, 2022.](#)
046. [Verkenning naar de economische toegevoegde waarde en bredere impact van de designsector voor Eindhoven. Dialogic, 2021.](#)
047. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
048. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
049. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON &](#)

- [Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
050. [Rijksmonumentenregister, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.](#)
051. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
052. [Inwonersenquête 2022 – Cultuur. Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
053. [Strategische Verkenning 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
054. [Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie. Data Financiën Decentrale Overheden, Rijksoverheid.](#)
055. [Doelen, Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie, Begroting 2022. Gemeente Eindhoven, 2021.](#)
056. [Musea. Data Financiën Decentrale Overheden, Rijksoverheid.](#)
057. [Cultureel Erfgoed. Data Financiën Decentrale Overheden, Rijksoverheid.](#)
058. [Doelen, Erfgoed, Begroting 2022. Gemeente Eindhoven, 2021.](#)
059. [Media. Data Financiën Decentrale Overheden, Rijksoverheid.](#)
060. [Doelen, Media, Begroting 2022. Gemeente Eindhoven, 2021.](#)
061. [Gegevens opgevraagd bij de gemeente.](#)
062. [Cultuur in 2022. Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2022.](#)
063. [Domein audiovisueel, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
064. ['Het theater zit steeds vaker vol met nieuw publiek.' S. Halouchi. NOS, 2023.](#)
065. [Vijf prangende vragen over podiumkunsten post-corona. Stichting Digitaal Informatieplatform Podiumkunsten, 2023.](#)
066. [Domein Beeldende kunst, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
067. [Diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
068. [Diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
069. [Diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
070. [Dwarsverbanden.' Van Abbemuseum, 2021.](#)
071. [Muziekgebouw Eindhoven voor iedereen, Muziekgebouw Eindhoven.](#)
072. ['Buskeda', Watershed.](#)
073. [Duurzaamheid in de culturele sector. Boekmanstichting, 2022.](#)
074. [Slim Verduurzamen Gemeente Gebrouwen, via Gemeente Eindhoven.](#)
075. [Domein Beeldende kunst, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
076. [2021: Poppodia en -Festivals in Cijfers. VNPF, 2022.](#)
077. [Knelpunten op de arbeidsmarkt, Cultuur in 2022, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
078. [Horeca: Barometer arbeidsmarkt. UWV, 2021.](#)
079. ['Online nieuwe vacatures, naar beroepsklasse.' Arbeidsmarkt In Zicht \(Brainport Eindhoven\), 2023.](#)
080. [Aantrekkelijk werk?! De omvang van de werkgelegenheid in de creatieve industrie. Instituut gak, 2020.](#)
081. [Vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050. Planbureau voor de Leefomgeving, 2023.](#)
082. [Atelierbeleid. Gemeente Eindhoven, 2019.](#)
083. [Uittekstel Kamer van Koophandel \(KvK\), opgevraagd door SCE.](#)
084. ['Dans en theater Eindhoven', via Google.](#)
085. ['Ontdek Eindhoven Design District'. Eindhoven design district.](#)
086. ['Alle talenthub's'. TalentHub Brabant.](#)
087. [Monitor creatieve industrie 2021. Media perspectives, 2021.](#)
088. [Mentoren, Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers \(BNO\).](#)
089. [Monitor creatieve industrie 2021. Media perspectives, 2021.](#)
090. [Eindhoven, Database BNA-bureaus. Archy.](#)
091. [Eindhoven. Companies, Dutch Game Industry Directory.](#)
092. [Atelierbeleid. Gemeente Eindhoven, 2019.](#)
093. [Uittekstel Kamer van Koophandel \(KvK\), opgevraagd door SCE.](#)
094. [Kunst op de Kaart, Gemeente Eindhoven.](#)
095. [Street Art in Eindhoven, Street Art Cities.](#)
096. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
097. ['Gemeente Eindhoven winnaar van de BNG Bank Erfgoedprijs 2022. BNG Bank Erfgoedprijs, 2022.](#)
098. [Eindhoven \(deel 1\). T. Aussems en H. Horsten. 2021.](#)
099. [Erfgoeddoelen 2021-2022. Gemeente Eindhoven, 2021.](#)
100. [Domein Letteren, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)

101. [Verhuur, website Natlab.](#)
102. [Rental as event location, LAB-1.](#)
103. [Jaarcijfers Plaza Futura/Natlab, 2021.](#)
104. [Jaarcijfers Plaza Futura/Natlab, 2021.](#)
105. [Jaarcijfers Plaza Futura/Natlab, 2021.](#)
106. [JaarcijfersPlaza Futura/Natlab, 2021.](#)
107. [Domein Audiovisueel, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
108. [Domein Audiovisueel, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
109. [Domein Audiovisueel, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
110. [Domein Letteren, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
111. [Wsob, Vereniging Openbare Bibliotheken.](#)
112. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
113. [Waarde van Cultuur: De staat van de culturele sector in Noord-Brabant. Kunstloc Brabant, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants en Boekmanstichting, 2022.](#)
114. [Dashboard Bibliotheekstatistiek. Bnetwerk, 2022.](#)
115. [Thema Diversiteit, Gelijkwaardigheid en Inclusie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
116. ['Onze missie.' Fonds voor Cultuurparticipatie.](#)
117. ['Begrippen en definities onderwijs en educatie.' LKCA, 2020.](#)
118. [Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector. Kunstloc, PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants, 2021.](#)
119. ['Cultuursector ziet publiek terugkeren nu najaarsgolf corona uitblijft.' M. Visser, S. Kooke en H. Van Dijk. Trouw, 2023.](#)
120. ['Het theater zit steeds vaker vol met nieuw publiek.' S. Halouchi. NOS, 2023.](#)
121. ['Recordaantal mensen met Museumkaart, steeds meer jongeren in musea.' NOS, 2023.](#)
122. ['1,2 miljoen culturele activiteiten ondernomen door vo-leerlingen in 2022 met de cultuurkaart. CJP, 2023.](#)
123. [Macro Economische Verkenning 2023. CPB, 2022.](#)
124. [Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector. Kunstloc, PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants, 2021.](#)
125. [Cultuur en Participatie, Cultuurmonitor. Boekmanstichting, 2023.](#)
126. [Cultuur - Inwonersenquête 2022. Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
127. [Cultuur - Inwonersenquête 2022. Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
128. [Cultuur - Extra gegevens, Inwonersenquête 2022. Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
129. [Sport- en cultuurparticipatie kinderen en jongeren, Inwonersenquête 2022. Gemeente Eindhoven, 2022.](#)
130. [Monitor Amateurkunst. LKCA, 2021.](#)
131. [Monitor Amateurkunst. LKCA, 2021.](#)
132. [Nationaal Verenigings Onderzoek 2022. Panteia, 2023.](#)
133. [Verenigingsmonitor LKCA, 2021.](#)
134. [Verenigingsmonitor LKCA, 2021.](#)
135. [Nationaal Verenigings Onderzoek 2022. Panteia, 2023.](#)
136. ['Jeugdfonds Sport & Cultuur vrees dat toename armoede ten koste gaat van sport en cultuur voor kinderen.' Jeugdfonds Sport en Cultuur, 2022.](#)
137. [Monitor Amateurkunst. LKCA, 2021.](#)
138. ['Meer digitaal, minder sociaal? Impact van corona op actieve erfgoedparticipatie.' W. Burggraaff, W. Simons en K.M. Nguyen. Boekman jrg. 34, nr. 132, 2022.](#)
139. [Behoeft- en imago-onderzoek. Markteffect, in opdracht van CKE, 2023.](#)
140. [Jaarverslag 2021, CKE.](#)
141. [Cultuur - Inwonersenquête 2022, Gemeente Eindhoven, 2023.](#)
142. [Cultuur – Inwonersenquête 2022, Gemeente 2023.](#)
143. [Cultuur – Inwonersenquête 2022, Gemeente 2023.](#)
144. [Kunstbeoefening in groepsverband. LKCA, 2019.](#)
145. [Monitor Amateurkunst. LKCA, 2021.](#)
146. [Kunstbeoefening in groepsverband. LKCA, 2019.](#)
147. [Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2018-2019. ResearchNed, 2019.](#)
148. ['Wat kost een vakdocent voor cultuureducatie op iedere basisschool?' Neele, Arno. LKCA, 2022.](#)
149. ['Kunstvakdocenten voor meer kwaliteit en minder werkdruk.' Kox, Ronald. LKCA, 2021.](#)
150. ['Wat je moet weten over cultuureducatie in het Nationaal Programma Onderwijs.' LKCA, 2021.](#)
151. ['Er is strikt genomen geen rol': Provinciaal cultuureducatie- en cultuurparticipatiebeleid: een analyse naar de provinciale rolopvatting in het cultureel bestel. LKCA, 2023.](#)

Colofon

Opdrachtgever
Cultuur Eindhoven

Uitgavedatum
mei 2023

Versie
1.2

Kenmerknummer
085CEI0323

Ontwerp
Subjekt — branding & identity
Studio YK

Eindredactie
TexTim

Disclaimer

Deze publicatie is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Het is een verbeelding en verwoording van de visie van opdrachtgever op de opgave en is bedoeld voor verdere uitwerking.

Copyright

Alle rechten voorbehouden. De uitgave is bedoeld voor intern gebruik. Niets uit deze publicatie mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever worden veelevoudigd of gepubliceerd.

